

**ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΩΝ ΙΝΕ/ΕΙΕ
2004-2010**

ΑΥΤΟΤΕΛΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ

Ioli Vingopoulou,

Le monde grec vu par les voyageurs du XVIe siècle,

IRN/FNRS, Collection "Histoire des Idées" - 4, Athènes 2004, 514 σελ.

Η μελέτη αυτή έχει ως κεντρικό θέμα τις οικονομικές δραστηριότητες και τον καθημερινό βίο των Ελλήνων μέσα από το βλέμμα και τα έργα των περιηγητών του 16ου αιώνα, έτσι όπως τα θέματα αυτά αναγνωρίστηκαν, καταγράφηκαν και παραδόθηκαν στο αναγνωστικό κοινό. Κύριος άξονας της ανάλυσης είναι η πολλαπλή κριτική αντιμετώπιση των μαρτυριών, και όχι η απλή καταγραφή των πληροφοριών.

Ως περιηγητικό κείμενο του 16ου αιώνα στη μελέτη αυτή θεωρείται το έντυπο χρονικό κάθε ταξιδιώτη που διέσχισε, βρέθηκε ή αφηγήθηκε για στοιχεία και συμβάντα στους χώρους όπου υπήρχαν Έλληνες κατά την περίοδο που εξετάζεται. Επιλέχθηκαν 115 ταξιδιώτες, από την τρίτη δεκαετία του 15ου αιώνα έως τις αρχές του 17ου. Όλοι οι ταξιδιώτες-πρόσωπα και τα κείμενά τους περιστρέφονται, συγκρίνονται και αναλύονται γύρω από τον Pierre Belon, τόσο ως προς το πρόσωπο-ταξιδιώτη όσο και ως προς το προϊόν-χρονικό του. Κύριος άξονας της προσέγγισης των πηγών ήταν η αναγκαιότητα διήθησης στις περιγραφικές μαρτυρίες, με παραμέτρους τον υποκειμενικό χαρακτήρα, αφενός, του κάθε περιηγητή και κειμένου και, αφετέρου, τις αντικειμενικές συνθήκες συγγραφής και παράδοσης των πληροφοριών αυτών.

Προηγείται η παρουσίαση των ανθρώπων-περιηγητών, ακολουθεί η αντιμετώπιση από τον ταξιδιώτη της εμπειρίας του ταξιδιού· η πρόσληψη του χώρου και η πληθυσμιακή κατανομή. Έπεται η ανάλυση των μαρτυριών για τις οικονομικές δραστηριότητες των Ελλήνων (γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία, ορυκτά, εμπορικές ανταλλαγές), τον καθημερινό βίο (επαγγέλματα-ασχολίες, κατοικία, ένδυση, διατροφή, ήθη-έθιμα, γυναίκες) και οι γενικές κρίσεις για τις συμπεριφορές και τη θρησκεία τους. Δεν αντιμετωπίζεται το εκάστοτε θέμα τεκμηριωμένο με τη γνώμη των περιηγητών, αλλά αντιμετωπίζονται οι ταξιδιώτες (πρόσωπα και έργα) απέναντι στο κάθε ερώτημα. Τα δεδομένα παρατίθενται ανά γεωγραφικές περιοχές, θέση που επιτρέπει πολλαπλές συγκρίσεις, τόσο στα θέματα του οικονομικού όσο και σε εκείνα του κοινωνικού βίου.

Στο Παράρτημα του βιβλίου, η παρουσίαση ολοκληρώνεται με 115 χάρτες όπου σημειώνονται ανά περιηγητή τα δρομολόγια του και αποδίδεται με εύληπτη και επακριβή απεικόνιση ο τρόπος πρόσληψης και παράδοσης των πληροφοριών σχετικά με τους Έλληνες· επίσης, με μια επιλογή κειμένων με πλήρη αποσπάσματα στη γλώσσα των πηγών, η οποία συμπληρώνει –όπου θεωρείται αναγκαίο– την ανάλυση σημαντικών και αξιοπερίεργων καταγραφών· τέλος, με πενήντα πίνακες εικονογράφησης και με γενικό και θεματικό ευρετήριο. Τα συμπεράσματα αναφέρονται στους γεωγραφικούς τόπους, στα θέματα που διερευνήθηκαν, στους Έλληνες που μετείχαν στις δραστηριότητες που μελετώνται, στους ίδιους τους περιηγητές και στα χρονικά τους. Η συγκριτική παράθεση των ανωτέρω αποκαλύπτει μια αποσπασματική και ελλιπή εικόνα των Ελλήνων μέσα από τα κείμενα των περιηγητών του 16ου αιώνα, σε ό,τι αφορά τόσο στον κοινωνικό όσο και στον οικονομικό βίο.

Παναγιώτης Δ. Μιχαηλάρης,

Ο Αφορισμός. Η προσαρμογή μιας ποινής στις αναγκαιότητες της Τουρκοκρατίας,

ΕΙΕ/ΚΝΕ-60, "Θεσμοί και ιδεολογία στη νεοελληνική κοινωνία",

Αθήνα 2004 (β' έκδοση), 510 σελ.

Με την πολυσέλιδη αυτή μελέτη –διδασκαρική διατριβή του συγγραφέα–, γίνεται προσπάθεια να αποτυπωθεί η εμβέλεια της ποινής του αφορισμού, κυρίως κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Κατά την περίοδο αυτή, όταν οι πολιτικές μεταβολές έδωσαν στην Ανατολική Εκκλησία τη δυνατότητα να ενδυναμώσει τον παρεμβατικό ρόλο της στην περιοχή της απονομής δικαίου, το επιτίμιο του αφορισμού θα αποτελέσει ένα πρώτης τάξεως εργαλείο. Τούτο, επειδή ο αφορισμός στα χέρια του εκκλησιαστικού συστήματος θα ενεργήσει και ως προληπτική αλλά και ως κατασταλτική ποινή, μέσω της οποίας ήταν δυνατόν να διασφαλισθεί η εφαρμογή μιας εντολής ή να τιμωρηθεί ο παραβάτης του δικαίου. Συγχρόνως όμως το επιτίμιο αυτό μέσω της παραγωγής φόβου, που η απειλή της επιβολής του προκαλούσε, συνετέλεσε σε μεγάλο βαθμό στην εμπέδωση μιας νοοτροπικής προσαρμογής των χριστιανών έναντι ορισμένων όψεων του καλού και του κακού, που είχαν άμεση σχέση με τον τρόπο συμπεριφοράς τους στις μεταξύ τους καθημερινές σχέσεις.

Το βιβλίο χωρίζεται σε τρία μέρη, τα οποία αντιστοιχούν προς την ανάλυση που κάθε φορά επιχειρείται: στο πρώτο μέρος παρουσιάζονται τα εξωτερικά στοιχεία του επιτιμίου, δηλαδή η διαδικασία έκδοσης της ποινής, ο τρόπος και ο χρόνος επιβολής της, η τιμή της, η ανάκλησή της, τα πρόσωπα που κάθε φορά εμπλέκονται στις διάφορες φάσεις από το αίτημα ως την επιβολή ή την άρση του, και τα διάφορα "είδη" απειλής που δημιουργεί η χρήση του αφορισμού σε ένα ευρύ φάσμα υποθέσεων. Στο δεύτερο μέρος εξετάζονται τα στοιχεία εκείνα που έχουν σχέση με τα αποτελέσματα που επιφέρει η ποινή εις βάρος ζωντανών ή νεκρών αφορισμένων, η αποτελεσματικότητα ή η αναποτελεσματικότητα του μέσου καθώς και το φάσμα των αξιόποινων πράξεων που ήταν δυνατόν να προκαλέσουν την επιβολή του. Στο τρίτο μέρος παρακολουθείται η πορεία της ποινής μέσα στη διαχρονία, η ενσωμάτωσή της στις ιδιωτικές συλλογές δικαίου, η χρήση της ως δογματικού όπλου (θαύμα) στις σχέσεις ορθοδόξων με τα άλλα δόγματα (καθολικούς, διαμαρτυρούμενους, μουσουλμάνους), η προσφυγή της πολιτικής εξουσίας στις υπηρεσίες της ποινής, οι προσπάθειες για τον περιορισμό της χρήσης της στα νεότερα χρόνια. Το βιβλίο, τέλος, κλείνει με αναλυτικό ευρετήριο.

Στη δεύτερη έκδοση περιλαμβάνονται επιπλέον της πρώτης: α) "Σημείωμα για τη δεύτερη έκδοση" και β) "Προσθήκες και Διορθώσεις", όπου παρατίθενται ορισμένες απαραίτητες διορθώσεις και αποκαθίστανται οι κυριότερες αβλεψίες που υπεισήλθαν στην πρώτη έκδοση.

Ioannis Koubourlis,

La formation de l'histoire nationale grecque.

L'apport de Spyridon Zambélios (1815-1881),

IRN/FNRS, Collection "Histoire des Idées" - 5, Athènes 2005, 380 σελ.

Η μελέτη έχει ως θέμα της τη συμβολή του Σπυρίδωνα Ζαμπέλιου στην προσπάθεια των Ελλήνων ιστορικών του 19ου αιώνα να προσδώσουν στην ιστορία της Ελλάδας ένα εθνικό χαρακτήρα, να θεμελιώσουν δηλαδή τη μετεξέλιξή της σε μια Ιστορία του Ελληνικού Έθνους. Ιδιαίτερο βάρος δίνεται στην ιδεολογική διάσταση του ιστοριογραφικού του έργου, το οποίο επιχειρεί ουσιαστικά να μεταφράσει με εθνικούς όρους τον ιστορικό πολιτισμό των Ελλήνων της εποχής του. Η χρήση, άλλωστε, του όρου "ελληνοχριστιανικός πολιτισμός" από τον Ζαμπέλιο υποδηλώνει τη μέριμνα για σύνθεση των δύο ιδεολογικών πόλων αυτού του ιστορικού πολιτισμού, των δύο ιστορικών ταυτοτήτων που διεκδικούσαν τη συνείδηση των Ελλήνων του 19ου αιώνα: της "καθαρώς ελληνικής" (σύμφωνα με μια κατοπινή έκφραση του Κ. Παπαρρηγόπουλου) ταυτότητας με τη ρωμαϊκή-βυζαντινή –της ιστορικής αντίληψης, σε ένα άλλο επίπεδο, των Διαφωτιστών (με τις αναφορές τους στην κλασική αρχαιότητα, την ελληνική γλώσσα και το έθνος των Ελλήνων) με την Ορθόδοξη παραδοσιακή αντίληψη περί ιστορίας (με τις αντίστοιχες αναφορές στη Βασιλεύουσα, το Ανατολικό χριστιανικό δόγμα και τον "περιούσιο λαό" των Ρωμαίων χριστιανών). Στο πρώτο κεφάλαιο της μελέτης παρουσιάζεται το ιστοριογραφικό και πολιτικο-ιδεολογικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται το ζαμπελιανό έργο, ενώ στο δεύτερο καταδεικνύεται ο ρηξικέλευθος χαρακτήρας του ιστοριογραφικού προγράμματος του Λευκαδίτη λογίου και επιχειρείται μια αντιπαραβολή των ιδεών του με εκείνες των σημαντικότερων Ευρωπαίων ιστοριογράφων του πρώτου μισού του 19ου αιώνα, και

ιδιαίτερα των Γάλλων ρομαντικών ιστορικών οι οποίοι επηρέασαν βαθύτατα την υπό διαμόρφωση ελληνική εθνική ιστοριογραφική σχολή. Στο τρίτο κεφάλαιο της μελέτης εξετάζεται η φιλοσοφία της ιστορίας του Ζαμπέλιου και διερευνάται ο τρόπος με τον οποίο ένας ιστορικο-φιλοσοφικός στοχασμός, επηρεασμένος έντονα από τον γερμανικό ιστορισμό, έρχεται να παραγάγει ό,τι σήμερα καλούμε "εθνική ιστορία". Το στοιχείο που καταδεικνύεται εδώ είναι η άρθρωση του ιστοριογραφικού λόγου του Ζαμπέλιου πάνω στη μήτρα της παραδοσιακής-προνοιακής αντίληψης περί ιστορίας, αλλά και η τομή που συντελείται με την εμφάνιση της εθνικής αντίληψης σε μια μακρά διάρκεια ιστοριογραφικής πρακτικής. Στο τέταρτο κεφάλαιο της μελέτης επιχειρείται η ανάδειξη του τρόπου με τον οποίο ο ιστοριογράφος χρησιμοποιεί τις πηγές της βυζαντινής ιστορίας προκειμένου να αναδείξει τον "βαθμιαίο εξελληνισμό" του Βυζαντίου. Το βασικό συμπέρασμα του βιβλίου είναι ότι ο Ζαμπέλιος χρησιμοποιεί τις διακηρύξεις των ρομαντικών ιστορικών για την ανάγκη συγγραφής μιας "ιστορίας των λαών" προκειμένου να κάνει λόγο για "δύο" διακριτές βυζαντινές ιστορίες: μια επίσημη, που είναι η ιστορία της βυζαντινής αυλής, και μια ανεπίσημη, που άπτεται των λαϊκών παραδόσεων (εξ ου και η μελέτη "δημοτικών ασμάτων") και της ιστορικής παρουσίας της Ορθόδοξης εκκλησίας και είναι η μεσαιωνική ιστορία του ελληνικού λαού. Στο πέμπτο κεφάλαιο της μελέτης εξετάζεται η περιοδολόγηση της βυζαντινής ιστορίας από τον Λευκαδίτη ιστοριογράφο. Η προσπάθεια του Ζαμπέλιου να δομήσει τον ιστορικό χρόνο στη βάση εθνικά σημαντικών ιστορικών ημερομηνιών καταλήγει να προσδώσει στα ιστορικά γεγονότα σημασίες διαφορετικές από εκείνες που είχαν στη συνείδηση των πρωταγωνιστών τους, οι οποίες δίνουν όμως νόημα σε ό,τι ο ίδιος αντιλαμβάνεται ως "ιστορική διαδρομή του έθνους". Στο έκτο κεφάλαιο του βιβλίου παρουσιάζεται μια σύνοψη του ζαμπελιανού αφηγήματος, πράγμα αναγκαίο από τη στιγμή που το έργο του Λευκαδίτη λογίου δεν περιλαμβάνει μια αφήγηση της "ιστορικής πορείας του Ελληνισμού", αλλά εμμένει στην ιστορικο-φιλοσοφική ανάδειξη του νοήματός της. Επίσης, γίνεται σύγκριση των θέσεων που διατυπώνει στα δύο σημαντικότερα έργα του, μελετάται δηλαδή η απομάκρυνσή του, στο πλαίσιο των *Βυζαντινών Μελετών*, από τα προνοιακά ερμηνευτικά σχήματα των *Δημοτικών Ασμάτων* προς όφελος μιας πιο κοσμικής αντίληψης για την ιστορία. Το έβδομο κεφάλαιο της μελέτης επανατοποθετεί το έργο του Ζαμπέλιου στο ιδεολογικό και πολιτικό συγκείμενο της εποχής του εξετάζοντας τις στενές σχέσεις πολιτικής και ιστορίας στον ελληνικό 19ο αιώνα. Τέλος, στον επίλογο της μελέτης ανιχνεύονται οι επιβιώσεις των ζαμπελιανών ερμηνευτικών σχημάτων στο πλαίσιο της ελληνικής ιστορικής συνείδησης και επιχειρείται μια αποτίμηση των λόγων για τους οποίους το έργο του Λευκαδίτη λογίου, αν και επηρέασε βαθύτατα τις ελληνικές ιστορικές σπουδές, δεν μπορούσε παρά να καταλάβει μια μάλλον περιθωριακή θέση στη συνείδηση των κατοπινών Ελλήνων ιστορικών.

Μάγδα Μ. Κιτρομηλίδου,
Η εφημερίδα ΠΑΦΟΣ της Κύπρου, 1921-1950.

Πρόλογος: Λουκία Δρούλια. Εισαγωγή: Πέτρος Παπαπολυβίου,
ΚΝΕ/ΕΙΕ, σειρά "Βιβλιοθήκη Εγκυκλοπαίδειας Ελληνικού Τύπου" - 1,
Αθήνα 2005, 530 σελ.

Πρώτο στη σειρά "Βιβλιοθήκη Εγκυκλοπαίδειας του Ελληνικού Τύπου, 1784-1996", το δημοσίευμα αυτό αποτελεί προϊόν του ομώνυμου προγράμματος –προϊόν που δημιουργήθηκε αυθόρμητα όταν η επιστημονική επιτροπή του προγράμματος απευθύνθηκε για τη συγγραφή του λήμματος της εφημερίδας Πάφος στη φιλόλογο Μάγδα Μ. Κιτρομηλίδου. Συστηματική ερευνήτρια του κυπριακού τύπου, ιδίως της περιόδου της Αγγλοκρατίας, η συγγραφέας γνώριζε πολύ καλά το φύλλο αυτό της ιδιαίτερης πατρίδας της, της Πάφου (Κτήμα), από παλαιότερες μελέτες της, και ειδικότερα από το έργο της με τίτλο *Το Μικρασιατικό Ζήτημα στην εφημερίδα ΠΑΦΟΣ της Κύπρου* (Λευκωσία 1994).

Στη θέση ενός απλού λήμματος παραδόθηκε στο πρόγραμμα ένα σύνολο εκατοντάδων χειρόγραφων σελίδων, που περιλάμβαναν μια πολύ ενδιαφέρουσα και χρηστική αποδελτίωση-σταχυολόγηση της μακρόβιας αυτής εφημερίδας. Η Μάγδα Μ. Κιτρομηλίδου, με ενδεικτικές αναφορές, περιλήψεις και συχνά αυτούσια παραθέματα από τις τακτικές στήλες, συνοψίζει τα κυριότερα θέματα που παρουσιάζει η

εφημερίδα στην περίοδο 1921-1950, περίοδο τόσο κρίσιμη για την ιστορική πορεία του νησιού. Τα προβλήματα της εξωτερικής πολιτικής και διπλωματίας, της εσωτερικής διοίκησης, της εκπαίδευσης –για τα οποία είχε ενεργή δράση και η ίδια η συγγραφέας–, τα ζητήματα της Εκκλησίας και του πολιτισμού, του αθλητισμού και οι προσπάθειες εκσυγχρονισμού στον τεχνικό τομέα, κ.ά., με επίκεντρο πάντα το θέμα της Ένωσης και την ποικίλη εκάστοτε αντιμετώπισή του, αλληλοδιαδέχονται το ένα το άλλο συμπυκνωμένα στις σελίδες του τόμου. Καθρεφτίζεται έτσι η κυπριακή ιστορία της περιόδου, η μικροϊστορία της, η καθημερινότητα, παρουσιασμένα όλα αυτά φυσικά μέσα από την οπτική κυρίως του λόγιου δικηγόρου και δημοσιογράφου, του ενσυνείδητου πολίτη και πατριώτη Λοΐζου Φιλίππου, εκδότη της εφημερίδας της οποίας, με εξαίρεση ορισμένα χρονικά διαστήματα, υπήρξε υπεύθυνος διευθυντής. Στο σώμα των κειμένων προτάσσεται μια εμπεριστατωμένη Εισαγωγή του καθηγητή του Πανεπιστημίου Κύπρου Πέτρου Παπαπολυβίου, που αναδεικνύει τον σημαντικό ρόλο της Πάφου στην κυπριακή κοινωνία. Το βιβλίο περιέχει εικονογράφηση: προσωπογραφίες σημαντικών προσωπικοτήτων, πρωταγωνιστών στα εθνικά θέματα, μνημεία της Κύπρου και έναν ενδιαφέροντα χάρτη της επαρχίας Πάφου.

Paschalis M. Kitromilides (επιμ.),
Eleftherios Venizelos. The trials of statesmanship,
Institute for Neohellenic Research - Edinburgh University Press,
Εδιμβούργο 2006, xi + 403 σελ.

Η έκδοση αυτή σχεδιάστηκε και συντονίστηκε από το ΙΝΕ και υποβλήθηκε προς έκδοση στον εκδοτικό οίκο του Πανεπιστημίου του Εδιμβούργου, ώστε να ενταχθεί αποτελεσματικότερα στη διεθνή βιβλιογραφία. Το σκεπτικό της έκδοσης υπαγορεύθηκε από τη ζωντανή συναίσθηση του κενού στην αγγλόφωνη αλλά και γενικότερα στη διεθνή βιβλιογραφία αναφορικά προς τον άνθρωπο που υπήρξε μια σημαντική παρουσία στην ευρωπαϊκή διπλωματία του Μεσοπολέμου και οπωσδήποτε ο δημιουργός της σύγχρονης Ελλάδας. Η σημαντική θέση του Ελευθερίου Βενιζέλου στην ευρωπαϊκή πολιτική και διπλωματία της εποχής του φαίνεται από όσα γράφουν οι σύγχρονοί του πολιτικοί, διπλωμάτες και ιστορικοί. Μετά τον θάνατό του όμως παρατηρείται μια γενικότερη έκλειψη ενδιαφέροντος για την παρουσία του. Είναι χαρακτηριστικό ότι, στην αγγλική βιβλιογραφία, το τελευταίο βιβλίο για τον Βενιζέλο εμφανίστηκε το 1942: Πρόκειται για το έργο του Δώρου Άλαστου, *Venizelos. Patriot Statesman Revolutionary*. Έκτοτε ο Βενιζέλος αποσύρεται από το προσκήνιο της διεθνούς ιστοριογραφικής συζήτησης. Η παρουσία του βεβαίως είναι εντόνως αισθητή σε μελέτες για την ελληνική ιστορία, η δράση και η προσωπικότητά του όμως δεν αποτέλεσαν το αντικείμενο μιας συνολικής πραγμάτευσης. Παράλληλα, διαπιστώνεται ότι από το 1980 και εξής στην ελληνική ιστοριογραφία συντελείται μια πραγματική κοσμογονία στην έρευνα περί τον Βενιζέλο. Ως εκ τούτου η έκδοση αποβλέπει να υπηρετήσει το διττό αυτό ζητούμενο: αφενός να συμβάλει στην κάλυψη του βιβλιογραφικού κενού για τον Ελευθέριο Βενιζέλο και αφετέρου να καταστήσει προσιτά τα πορίσματα της σύγχρονης ελληνικής έρευνας για το θέμα στη διεθνή επιστημονική κοινότητα.

Ο τόμος απαρτίζεται από πρόλογο του χορηγού του ερευνητικού προγράμματος κ. Γεωργίου Δαβίδ, Προέδρου της επιτροπής Ελλάδος του Ιδρύματος Α. Γ. Λεβέντη, εισαγωγή του επιμελητή της έκδοσης Π. Μ. Κιτρομηλίδη και από δεκατρία κεφάλαια κατανεμημένα σε τέσσερα μέρη, στα οποία παρουσιάζεται σφαιρικά η ζωή και η πολιτική δράση του Ελευθερίου Βενιζέλου καθώς και αναλυτικές αποτιμήσεις των σημαντικότερων πτυχών της πολιτικής του.

Ευτυχία Δ. Λιάτα,
Η Κέρκυρα και η Ζάκυνθος στον κυκλώνα του
αντισημιτισμού. Η "συκοφαντία για το αίμα" του 1891,

Στις αρχές Απριλίου του 1891 βρέθηκε άγρια δολοφονημένη στην εβραϊκή συνοικία (γκέτο) της Κέρκυρας η εννιάχρονη Ρουμπίνα Β. Σάρδα. Πριν η αστυνομία αρχίσει την έρευνα, οι εβραίοι έσπευσαν να κατηγορήσουν τους χριστιανούς ως ένοχους για το φόνο, ενώ οι χριστιανοί διέδιδαν τη φήμη ότι η μικρή ήταν χριστιανή που σε βρεφική ηλικία είχε απαχθεί από τους εβραίους και ανατραφεί για να χρησιμεύσει ως θύμα ανθρωποθυσίας· ένοχοι λοιπόν ήσαν οι εβραίοι, οι οποίοι δολοφόνησαν τη μικρή για να χρησιμοποιήσουν το αίμα της στην παρασκευή αζύμων για το Πάσχα τους. Οι αλληλοκατηγορίες αυτές προκάλεσαν αναβρασμό στην κερκυραϊκή κοινωνία και διέγειραν τον υποβόσκοντα αντισημιτισμό μιας μεγάλης μερίδας χριστιανών, οι οποίοι με φανατισμό και ανεξέλεγκτο πάθος επετέθησαν εναντίον της εβραϊκής κοινότητας προκαλώντας τραυματισμούς, θανάτους και καταστροφές σε εβραϊκές περιουσίες. Η καταγγελλόμενη ολιγωρία και ανικανότητα της αστυνομίας να ανακαλύψει τους ενόχους και η μετριοπαθής στάση των κυβερνητικών αρχών στην καταστολή των ταραχών και τη σύλληψη των πρωτεργατών των επεισοδίων παρέτειναν την εκρηκτική κατάσταση στην πόλη για αρκετές εβδομάδες, περιορίζοντας τους εβραίους στο γκέτο τους για λόγους ασφαλείας,

Η υπόθεση πολύ γρήγορα από θρησκευτικό και κοινωνικό πήρε πολιτικό χαρακτήρα ανάμεσα σε δεληγιαννικούς και τρικουπικούς· οι πρώτοι κατηγορούσαν την αντιπολίτευση ότι υποκινεί και πυροδοτεί τις ταραχές εναντίον των εβραίων, επειδή επιδιώκει την τρομοκράτησή τους και την αποχή τους από τις επικείμενες δημοτικές εκλογές του Ιουλίου. Οι τρικουπικοί, με προεξάρχοντες τους Ιακ. Πολυλά και τους αδελφούς Θεοτόκη, κατηγορούσαν την κυβέρνηση Δεληγιάννη για φιλοσημιτισμό και για εσκεμμένη συγκάλυψη των εβραίων δολοφόνων, επειδή δεν ήθελε να δυσανεστήσει την εβραϊκή κοινότητα και να χάσει τους 500 περίπου ψήφους της. Αποτέλεσμα των αντιεβραϊκών αυτών επεισοδίων στην Κέρκυρα ήταν να εγκαταλείψουν το νησί πάνω από τα 2/3 των ισραηλιτών (η κοινότητα αριθμούσε τότε περισσότερες από 5.000 ψυχές), και να στιγματισθεί το όνομα των Κερκυραίων σε διεθνές επίπεδο ως απολίτιστων και φανατικών αντισημιτών.

Ανάλογα αντισημιτικά επεισόδια ξέσπασαν και στη Ζάκυνθο τη Μ. Παρασκευή κατά τη λιτανεία του Εσταυρωμένου, με συνέπεια 5 νεκρούς και βανδαλισμούς σε πολλές εβραϊκές περιουσίες, γεγονός που ανάγκασε πολλούς εβραίους να εγκαταλείψουν το νησί. Το αντισημιτικό κλίμα που δημιουργήθηκε στα Επτάνησα με αφορμή το φόνο της μικρής εβραιοπούλας διέσυρε την Ελλάδα στη διεθνή εβραϊκή κοινότητα και απείλησε διπλωματικό επεισόδιο ανάμεσα στην Ελλάδα και την Αγγλία, εξαιτίας της έκθεσης του Έλληνα πρέσβη στο Λονδίνο Ιωαν. Γενναδίου ο οποίος κατεφέρετο εναντίον των Επτανησίων ως των μόνων αντισημιτών μεταξύ των Ελλήνων. Η ηρεμία αποκαταστάθηκε μόλις μετά τις δημοτικές εκλογές του Ιουλίου, και αφού οι ακμάζουσες εβραϊκές κοινότητες Κέρκυρας και Ζακύνθου έχασαν το μεγαλύτερο και το δυναμικότερο μέρος του πληθυσμού τους. Η υπόθεση της δολοφονίας της Ρουμπίνας Σάρδα πήγε στο αρχείο, δίχως ποτέ να απαγγελθεί κατηγορία εναντίον κάποιου υπόπτου.

Βασίλης Παναγιωτόπουλος,

Η συμβολή του Γιάγκου Πεσμαζόγλου στην ίδρυση του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών,

INE/EIE - 90, Αθήνα 2006, 67 σελ.

Το μελέτημα αυτό εξιστορεί την καθοριστική συμβολή του Γιάγκου Πεσμαζόγλου στην προεργασία της ίδρυσης του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, τότε Βασιλικού Ιδρύματος Ερευνών. Η μελέτη στηρίχθηκε στο αρχείο του Γιάγκου Πεσμαζόγλου, ο οποίος την εποχή εκείνη, στο τέλος της δεκαετίας του 1950, ήταν Οικονομικός σύμβουλος της Τράπεζας της Ελλάδος και Υφηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών. Πρόκειται για την ανάδειξη, μέσα από τα λίγα έγγραφα του αρχείου του, όχι μόνο της συμβολής του Γιάγκου Πεσμαζόγλου στην εξασφάλιση οικονομικών πόρων αλλά και του πρωτοποριακού του ρόλου στην αρχική σύλληψη της ιδέας της ίδρυσης ενός ερευνητικού οργανισμού. Η μελέτη αναδεικνύει επίσης τους λεπτότατους χειρισμούς του προς την κατεύθυνση της διαμόρφωσης ενός αξιόπιστου σχήματος διοίκησης – μια διαδικασία που διήρκεσε σχεδόν ένα ολόκληρο έτος (1958)– αλλά και συνολικά τη μοντέρνα

αντίληψη για την επιστημονική έρευνα στη χώρα μας, την οποία είχε διαμορφώσει ο Γιάγκος Πεσμαζόγλου μαζί με μια σημαντική ομάδα εκσυγχρονιστών στοχαστών κατά την πρώτη δεκαετία μετά το τέλος του Εμφυλίου Πολέμου.

Η έκδοση περιλαμβάνει χαιρετισμό του Διευθυντή του ΙΝΕ Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη (σ. 7-11), τη μελέτη του Βασίλη Παναγιωτόπουλου, "Η συμβολή του Γιάγκου Πεσμαζόγλου στην ίδρυση του ΕΙΕ (ΒΙΕ τότε)" (σ.13-54) και ολοκληρώνεται με τη δημοσίευση, σε παράρτημα, της αλληλογραφίας του Γιάγκου Πεσμαζόγλου με τον Λεωνίδα Ζέρβα κατά τη διάρκεια του 1958, όπου εκτίθεται χαρακτηριστικά το επιστημονικό σκεπτικό μέσα από το οποίο γεννήθηκε το ΕΙΕ.

Μάχη Παΐζη-Αποστολοπούλου – Δ. Γ. Αποστολόπουλος
Μετά την Κατάκτηση. Στοχαστικές προσαρμογές του Πατριαρχείου
Κωνσταντινουπόλεως σε ανέκδοτη εγκύκλιο του 1477
ΚΝΕ/ΕΙΕ-91. "Θεσμοί και Ιδεολογία στη νεοελληνική κοινωνία"
Αθήνα 2006, 136 σελ.

Το 1477, είκοσι τέσσερα χρόνια μετά την Άλωση της πρωτεύουσας του βυζαντινού κράτους, δεκαεπτά μετά την κατάληψη του Δεσποτάτου του Μορέως, δεκαέξι χρόνια μετά την παράδοση της Αυτοκρατορίας της Τραπεζούντας, ο τότε πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Μάξιμος Γ΄ στέλνει μian εγκύκλιο στους χριστιανούς, τους "εν παντί τόπω της δεσποτείας Κυρίου ευρισκομένους και μέχρι Ρώμης". Το ανέκδοτο αυτό κείμενο αποτέλεσε το έναυσμα για τη συγγραφή αυτής της μελέτης. Η σημασία του εγγράφου είναι βέβαια πρόδηλη, εξαιτίας τόσο της ιστορικής στιγμής που γράφεται όσο και της επιστημότητας του φορέα που το εκδίδει. Η σημασία ωστόσο δεν περιορίζεται σε όσα περιέχονται στο έγγραφο αλλά και σε όσα υποδηλώνονται, όσα αφήνονται να διαφανούν μέσα από τις γραμμές του.

Η μελέτη διαρθρώνεται σε τέσσερα κεφάλαια, προκειμένου να αναδειχτούν όλες οι πτυχές του ιστορικού αυτού τεκμηρίου. Στο πρώτο παρουσιάζεται η πηγή σε πανομοιότυπο καθώς και ό,τι αφορά στην παράδοσή της, στον τρόπο δηλαδή που το κείμενό της έφτασε ως εμάς. Στο δεύτερο παρουσιάζεται το ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εκκολάφθηκε η εγκύκλιος, όσα είχαν συμβεί μετά την Άλωση και κυρίως μετά την αλλαγή που επέφερε στις σχέσεις Πατριαρχείου και Πύλης μια πρωτοβουλία που παρουσιάστηκε στα 1474 –πρωτοβουλία της οποίας ένας από τους πρωταγωνιστές έχει γίνει πλέον πατριάρχης, αυτός που εκδίδει την εγκύκλιο. Στο τρίτο κεφάλαιο εκδίδεται το κείμενο της εγκυκλίου, ώστε τις περαιτέρω αναπτύξεις μας να μπορεί ο αναγνώστης να τις παρακολουθήσει γνωρίζοντας την πηγή που επικαλούμαστε. Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο παρουσιάζουμε τις ρυθμίσεις που εξαγγέλλει η εγκύκλιος –ρυθμίσεις που ο Μάξιμος Γ΄ προώθησε, προκειμένου να οργανώσει την εσωτερική ζωή της Ορθόδοξης Εκκλησίας αλλά και τη ζωή των χριστιανών που, όπως όλα έδειχναν, επρόκειτο πλέον να ζήσουν μέσα στον κλοιό της οθωμανικής κυριαρχίας. Στα Επιλεγόμενα αναφερόμαστε σε όσα έγιναν μετά το 1477 και έως να ολοκληρωθεί η πατριαρχία του Μαξίμου, κλείνοντας έτσι έναν κύκλο, μια σημαντική πραγματικά περίοδο για την αναδιοργάνωση της Εκκλησίας και της κοινωνίας των χριστιανών.

Σπύρος Ι. Ασδραχάς,
Βίωση και καταγραφή του οικονομικού: Η μαρτυρία της απομνημόνευσης.
Κύκλος Σεμιναρίων, ΙΝΕ/ΕΙΕ-92, Αθήνα 2007, 256 σελ.

Στο βιβλίο αυτό καταχωρίζονται 10 σεμιναριακές παραδόσεις (ΙΝΕ, 1994/5) και μια διάλεξη (Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, 1994). Πρόκειται για απομαγνητοφωνημένες και επεξεργασμένες από τον συγγραφέα παραδόσεις, προφορικές ομιλίες, των οποίων ωστόσο διατηρήθηκε ο προφορικός τόνος. Μετά το προλογικό σημείωμα των επιμελητών και την εισαγωγή του συγγραφέα, ακολουθούν τρεις ενότητες: 1) "Μεθοδολογικές υπομνήσεις", 2) "Οι άνθρωποι της βίας και το υδατόσημο της οικονομίας",

3) "Ο βαθμός και ο τύπος διάσωσης του οικονομικού στα Απομνημονεύματα του '21". Το βιβλίο κλείνει με την αναγραφή των ονομάτων των προσώπων που έχουν συμμετάσχει στα σεμινάρια του συγγραφέα (Παρίσι, 1974-1998· INE, 1994-2007). Ο συγγραφέας στην εισαγωγή του αναφέρει: "Δεν περιττεύει, ίσως, να σημειώσω ότι τα γραφτά των ανθρώπων του '21 ήταν από την ίδια τους τη φύση υποχρεωμένα να αναφερθούν με ποικίλους τρόπους ή από ποικίλες αφορμές στο οικονομικό, χωρίς ωστόσο η αναφορά αυτή να γίνεται κανόνας για το σύνολο των απομνημονεύσεων. [...] Αυτό το οικονομικό που διολισθαίνει στις αφηγήσεις θέλησαν να αναδείξουν οι δικές μου προσεγγίσεις σε ορισμένες από τις καταθέσεις των ανθρώπινων συντελεστών της επανάστασης του 1821".

Δημήτρης Γ. Αποστολόπουλος,

Voltaire, Montesquieu, Réal de Curban / Ουολταίρος, Μοντεσκιού, Ρεάλ.

Νεότερα στοιχεία για την παρουσία τους στον ελληνικό ιδεολογικό χώρο τον 18ο αιώνα.

KNE/EIE-93, Αθήνα 2007, 144 σελ.

Τρεις ανέκδοτες μελέτες και δύο ανακοινώσεις σε επιστημονικά συνέδρια αποτελούν το υλικό με το οποίο οικοδομήθηκε αυτό το βιβλίο, που αποτελεί δημοσίευμα του ερευνητικού προγράμματος "Θεσμοί και Ιδεολογία στη νεοελληνική κοινωνία". Εκείνο που ενοποιεί και δικαιολογεί τη συστέγαση των πέντε αυτών εργασιών είναι η συνάφεια των αντικειμένων τους: ασχολούνται όλες με πτυχές της ιδεολογικής παρουσίας των τριών αυτών Γάλλων διανοητών και συγγραφέων του αιώνα των Φώτων στον ελληνικό πνευματικό ορίζοντα του 18ου αιώνα· και εκείνο που επιτρέπει, που νομιμοποιεί τις εργασίες αυτές να παρουσιάζονται ως δημοσίευμα ενός ερευνητικού προγράμματος είναι η πρωτοτυπία τους.

Δεν είναι βέβαια η πρώτη φορά που η παρουσία, η "τύχη" του Voltaire ή του Montesquieu ή του Réal de Curban στον ελληνικό ιδεολογικό ορίζοντα του 18ου αιώνα γίνεται αντικείμενο ερευνών. Έχουν γραφτεί πολλά και σημαντικά· ωστόσο στο νέο αυτό δημοσίευμα περιέχονται κάποια νέα στοιχεία. Είναι γνωστό πως ο Ευγένιος Βούλγαρης είναι ο πρώτος που μετέφρασε στα ελληνικά έργα του Βολταίρου. Είναι επίσης γνωστό πως στο πόνημά του *Στοχασμοί εις τους κρισίμους Καιρούς, του Κράτους του Οθωμανικού*, που δημοσιεύτηκε στην Πετρούπολη το 1772, χρησιμοποιεί δύο ακόμα έργα του Γάλλου "φιλοσόφου" – μεταφράζοντας μάλιστα σύντομα αποσπάσματά τους. Δεν ήταν όμως γνωστή ως τώρα η φιλολογική ταυτότητα του ενός από τα δύο αυτά έργα, καθώς ο Βούλγαρης παρέπεμπε σε αυτό με έναν τρόπο δυσνόητο. Η αποκάλυψη πως ο Ευγένιος είχε προσφύγει στην προσφιλή του μέθοδο, τη δημιουργία ενός νεολογισμού, για να αποδώσει στα ελληνικά μια λέξη από τον τίτλο του έργου του Βολταίρου εισφέρει μια ψηφίδα στα όσα γνωρίζαμε ως τώρα και για τις αναγνώσεις του Βούλγαρη και για τη λεξιλαγνεία του. Η τύχη του Βολταίρου στην Ελλάδα –και γενικότερα στη νοτιοανατολική Ευρώπη– ήταν το αντικείμενο μελετών δύο σημαντικών ερευνητών, της Αριάδνης Καμαριανού και του Κ. Θ. Δημαρά. Και οι δύο αυτοί διακεκριμένοι ιστορικοί των ιδεών και της παιδείας, παρ' όλες τις προσπάθειές τους, δεν είχαν κατορθώσει να εντοπίσουν τη φιλολογική και ιδεολογική προέλευση ενός ελληνικού κειμένου που δημοσιεύτηκε στη Βενετία στα τέλη του 18ου αιώνα –κειμένου αντιρρητικού των ιδεών του Βολταίρου. Η αποκάλυψη των στοιχείων αυτών δημοσιεύεται εδώ.

Η υπόθεση ότι η δεύτερη και μερική μετάφραση στα ελληνικά του έργου του Montesquieu *Considérations sur les causes de la grandeur des Romains et de leur décadence*, που δημοσιεύτηκε στη Βενετία το 1796, έγινε από την αντίστοιχη ρωσική δεν είχε διατυπωθεί. Διατυπώνεται και δημοσιεύεται εδώ, μαζί με μια άλλη υπόθεση που είχε ανακοινωθεί για πρώτη φορά το 1998, σχετική με την τύχη της μετάφρασης ενός άλλου έργου του Montesquieu, του *De l'esprit des lois*, το οποίο ο Ρήγας δήλωνε το 1790 ότι το έχει "μισομεταφρασμένον". Επιχειρείται εδώ μια άλλη ερμηνεία από την αυτονόητη, ότι δηλαδή δεν πρόλαβε να τη συμπληρώσει και να την εκδώσει.

Το ότι ο Δημήτριος Καταρτζής μετέφρασε στα ελληνικά δύο τόμους από το έργο του Gaspard Réal de Curban *La Science du gouvernement* είναι γνωστό από τα έργα του Καταρτζή που οι έρευνες, κυρίως του Κ.Θ. Δημαρά, τα έφεραν στο φως. Εκείνο που δεν εντόπισε ο Δημαράς, ή δεν έτυχε να το αναφέρει, είναι ότι ο Καταρτζής παρέλειψε να αποδώσει στα ελληνικά δύο σημαντικά κεφάλαια από τους δύο τόμους του

έργου του Ρεάλ που μετέφρασε: από τον πρώτο τόμο παρέλειψε το κεφάλαιο που μιλά για τους Ρωμαίους, και από τον δεύτερο εκείνο που αναφέρεται στους Τούρκους. Τα στοιχεία αυτά έρχονται στο φως μαζί με όσα προσπαθούν να ερμηνεύσουν την αναστολή της μετάφρασης και των υπόλοιπων τόμων του έργου.

Πέντε λοιπόν μελέτες, που φιλοδοξούν να χαρακτηριστούν πρωτότυπες, δημοσιεύονται μαζί. Το βιβλίο ωστόσο αυτό δεν κλείνει με Επιλεγόμενα, αλλά με την παρουσίαση, αντί επιλόγου, ενός αινίγματος που αφορά την παρουσία ενός τέταρτου διανοητή του 18ου αιώνα στον ελληνικό ιδεολογικό χώρο, του Ρουσώ. Το αίνιγμα αφορά τα έργα του πολίτη της Γενεύης που ρητά αναφέρει ο Χριστόδουλος Παμπλέκης πως διάβασε, χωρίς όμως να έχει αποκρυπτογραφηθεί η φιλολογική τους ταυτότητα. Με άλλα λόγια, το βιβλίο κλείνει όχι με τη λύση ενός αινίγματος αλλά με τη διατύπωση ενός νέου ζητούμενου.

**Γρηγόρης Λ. Αρς (έκδοση - επιμέλεια),
*Η Ρωσία και τα πασαλίκια Αλβανίας και Ηπείρου 1759-1831.***

Έγγραφα ρωσικών αρχείων.

Μετάφραση από τα ρωσικά: Ιρίνα Σμυσλιάεβα,

Πρόλογοι: Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, Β. Κ. Βόλκωφ,

ΙΝΕ/ΕΙΕ-94, Αθήνα 2007, 364 σελ.

Ο τόμος, καρπός της συνεργασίας του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών και του Ινστιτούτου Σλαβικών Σπουδών της Ρωσικής Ακαδημίας Επιστημών, περιλαμβάνει εκατό έγγραφα της περιόδου 1759-1831 που προέρχονται από ρωσικά αρχεία, και κυρίως από το Αρχείο Εξωτερικής Πολιτικής της Ρωσικής Αυτοκρατορίας. Στη συντριπτική τους πλειονότητα δημοσιεύονται για πρώτη φορά. Αποτελούν μια επιλογή από τα πλουσιότερα σε τεκμήρια ελληνικού ενδιαφέροντος ρωσικά αρχεία, τα οποία έχουν μείνει σε μεγάλο βαθμό αναξιοποίητα και άγνωστα στην ελληνική ιστορική έρευνα. Τα έγγραφα πλουτίζουν τις γνώσεις μας με νέο πληροφοριακό υλικό που αφορά τα γεγονότα, τα πρόσωπα και τα πράγματα της Ηπείρου και της Αλβανίας στα τέλη του 18ου και στις αρχές του 19ου αιώνα. Θίγουν επίσης σημαντικά ζητήματα των σχέσεων της Ρωσίας με τον Αλή πασά αλλά και τους χριστιανικούς πληθυσμούς της Αλβανίας και της Ηπείρου, και αναδεικνύουν το ρόλο της Ρωσίας στην περιοχή αυτή των Βαλκανίων.

Η επιλογή και η επιμέλεια έκδοσης των εγγράφων οφείλεται στον γνωστό ρώσο ιστορικό Γρηγόρη Λ. Αρς, ο οποίος έχει φωτίσει με μελέτες του ενδιαφέρουσες πλευρές των ελληνορωσικών σχέσεων, και ιδιαίτερα της παρουσίας της Ρωσίας στα ελληνικά πράγματα κατά την κρίσιμη προεπαναστατική περίοδο. Το αρχειακό υλικό του τόμου εντάσσεται στο σχετικό με τη δράση του Αλή πασά ερευνητικό αντικείμενο, το οποίο έχει από μακρού χρόνου αποτελέσει πεδίο μελέτης ερευνητών του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών. Τα εκδιδόμενα τεκμήρια λειτουργούν συμπληρωματικά με τη μελέτη του Γρ. Αρς *Η Αλβανία και η Ήπειρος στα τέλη του ΙΗ΄ και στις αρχές του ΙΘ΄ αιώνα*, που είχε εκδοθεί το 1994 με επιμέλεια του Βασίλη Παναγιωτόπουλου, και μετάφραση στα ελληνικά της Αντωνίας Διάλλα.

Στην έκδοση προτάσσεται πρόλογος του διευθυντή του ΙΝΕ Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη και του εκλιπόντος διευθυντή του Ινστιτούτου Σλαβικών Σπουδών Β. Κ. Βόλκωφ. Ακολουθεί κατατοπιστική εισαγωγή του Γρ. Αρς και το σώμα των εγγράφων –στη γλώσσα του πρωτοτύπου τα γαλλικά, ελληνικά και ιταλικά έγγραφα, και σε ελληνική μετάφραση τα ρωσικά. Τα έγγραφα συνοδεύονται από σύντομες περιλήψεις του περιεχομένου τους και διευκρινιστικά σχόλια του εκδότη. Ο τόμος περιλαμβάνει επίσης ευρετήρια και παράρτημα σύντομων περιλήψεων στη ρωσική γλώσσα.

**Μάχη Παΐζη-Αποστολοπούλου,
*Έλληνες λόγιοι του 18ου αιώνα, αφανείς, άσημοι και διάσημοι,
σε διασταυρούμενες τροχιές.***

ΚΝΕ/ΕΙΕ-96, Αθήνα 2007, 253 σελ. [ISBN 978-960-7916-68-6]

Τέσσερα πρόσωπα είναι οι πρωταγωνιστές αυτού του βιβλίου, τέσσερα πρόσωπα που έδρασαν στην Κωνσταντινούπολη και στο Βουκουρέστι και έγραψαν μέσα σε μια χρονική περίοδο που εκτείνεται από τα τελευταία χρόνια του 17ου έως τα τέλη περίπου του 18ου αιώνα. Τα βήματά τους ίσως να διασταυρώθηκαν κάποια στιγμή στους ίδιους δρόμους· κάποιοι μάλιστα αντάλλαξαν σκέψεις και βιβλία. Εκείνο ωστόσο που τους συνδέει είναι τα πνευματικά τους προϊόντα: ο τρεις αφηγήθηκαν ιστορικά γεγονότα, ο τέταρτος αντέγραψε και διέσωσε τα έργα τους, κάποιος από αυτούς θέλησε να οικειοποιηθεί το έργο του άλλου. Όλα πάντως τα έργα, μεγάλα ή μικρότερα, σημαντικά ή περιορισμένης αξίας, στροβιλίστηκαν στη δίνη κάποιων ανέμων που είχαν σαν αποτέλεσμα άλλοι από τους δημιουργούς τους να μείνουν άσημοι, άλλοι να γίνουν διάσημοι και άλλοι να χαθούν στη μεγάλη σιωπή της ιστορίας.

Ο Βαρνάβας ο Κύπριος είναι ένας στιχοπλόκος που δεν διαθέτει ούτε ιδιαίτερη μόρφωση ούτε ιδιαίτερο ποιητικό ταλέντο· όμως περιγράφει με τη γλαφυρή αγαθότητα του αυτόπτη μάρτυρα μια πυρκαγιά που ξέσπασε στην Κωνσταντινούπολη το 1696. Ο Βαρνάβας και το έργο του θα μας ήταν άγνωστα αν ο Νικόλαος Καρατζάς δεν το είχε απαθανάτισει αντιγράφοντάς το σε έναν κώδικα της βιβλιοθήκης του. Το δεύτερο πρόσωπο, ο Δημήτριος Ραμαδάνης, συγγραφέας ενός πασίγνωστου έργου που όμως είχε αποδοθεί σε άλλον συγγραφέα, τον Καισάριο Δαπόντε, θα είχε μείνει στην αφάνεια αν ο Νικόλαος Καρατζάς και πάλι δεν είχε σημειώσει το όνομά του πλάι στο κείμενο του έργου του που είχε ο ίδιος αντιγράψει. Τέλος, ο Κωνσταντίνος-Καισάριος Δαπόντες, γνωστός λόγιος του 18ου αιώνα για τον οποίο έχουν γραφτεί αρκετές μελέτες και ο οποίος ήταν γνωστός ως ο συγγραφέας του "Χρονογράφου", του έργου δηλαδή του Ραμαδάνη, ήταν φυσικό να έλθει ξανά στο προσκήνιο, αφού η έρευνα έδειξε πως είχε και ο ίδιος εμπλακεί στην "ιδιοποίηση" του έργου του Ραμαδάνη.

Τα τέσσερα αυτά πρόσωπα είχαν ήδη απασχολήσει τη συγγραφέα σε παλαιότερα δημοσιεύματά της· καθώς όμως η έρευνά της συνεχίστηκε, εντελώς πρόσφατα εντόπισε δύο χειρόγραφα, το χφ Γενναδείου Βιβλιοθήκης Κυριαζή 4 και το χφ Paris. Suppl. gr. 684, τα οποία έλυσαν κάποιες εκκρεμότητες και επιβεβαίωσαν τις παλαιότερες υποθέσεις της. Επιπλέον, αποκαλύφθηκε ο συνεκτικός ρόλος τον οποίο έπαιξε ο λόγιος Νικόλαος Καρατζάς στο να αναδυθούν τα πρόσωπα και ο ρόλος καθενός στην πνευματική ζωή του ελληνικού 18ου αιώνα. Καθώς τα νέα ευρήματα προώθησαν την πορεία της έρευνας, και αναδύθηκε πλέον με ενάργεια το έργο καθενός, ο αναγνώστης του βιβλίου μπορεί να παρακολουθήσει και να διαπιστώσει τις διασταυρούμενες τροχιές και τα νήματα που συνδέουν μεταξύ τους τα τέσσερα αυτά πρόσωπα, που έζησαν και έγραψαν τον 18ο αιώνα.

Φλορίν Μαρινέσκου,

Ρουμανικά έγγραφα του Αγίου Όρους. Αρχείο Ιεράς Μονής Ιβήρων,

KNE/EIE-97, Αθήνα 2007, τ. Α'-Β', 561+670 σελ.

Ο πρώτος τόμος περιλαμβάνει προλογικό σημείωμα του ηγουμένου της Μονής Ιβήρων, αρχιμανδρίτη Ναθαναήλ. Ακολουθεί ο πρόλογος του διευθυντή του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών, καθηγητή Πασχάλη Κιτρομηλίδη, και μία εκτεταμένη Εισαγωγή του συγγραφέα, όπου αναλύονται όλες οι πτυχές των σχέσεων της μονής Ιβήρων με τη Βλαχία και τη Μολδαβία κατά τη διάρκεια πέντε αιώνων. Ειδική έμφαση δίδεται στην περιγραφή των άνω των είκοσι μετοχίων που η μονή κατείχε και στις δύο περιοχές. Το υπόλοιπο του τόμου περιλαμβάνει τη μορφολογική περιγραφή του αρχείου, το ταξινομικό του δένδρο και τις περιλήψεις των εγγράφων, από το πιο παλιό, του 1432, μέχρι και το 1820.

Ο δεύτερος τόμος περιλαμβάνει το υπόλοιπο των περιλήψεων (από το 1821 μέχρι το 1910), ευρετήρια, γλωσσάριο, πίνακα αντιστοιχιών μεταξύ του αριθμού του αρχείου και του αύξοντα αριθμού του τόμου, και μία σύντομη περίληψη σε γαλλική γλώσσα. Το δίτομο έργο συνοδεύεται από Παράρτημα, στο οποίο ο μοναχός Μάξιμος Ιβηρίτης περιγράφει τα δύο ταξίδια που πραγματοποίησε αντιπροσωπία της μονής μαζί με τον συγγραφέα στη Ρουμανία προς αναζήτηση των παλαιών μετοχίων της, τον Μάιο του 2000 και τον Μάιο του 2003.

**Ευαγγελία Μπαλτά, Mustafa Oguz: έκδοση - μετάφραση - σχολιασμός,
Το οθωμανικό κατάστιχο του Ρεθύμνου *Taru-Tahrir 822*,
INE/EIE-98, Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Ρεθύμνου,
Ρέθυμνο 2007, 640 σελ.**

Αμέσως μετά την πτώση του Χάνδακα, όπως συνηθιζόταν για κάθε νεοκατακτημένο τόπο, οι Οθωμανοί κυρίαρχοι διενεργούσαν απογραφή ώστε να καταγραφούν οι παραγωγικές δυνατότητες και να επιδικαστεί ο φόρος. "Τότε κατεστρώθη το πρώτον κτηματολόγιον εις δύο μεγάλους τόμους" αναφέρει ο Α. Ανδρουλιδάκης-Κοπάσης, ο Γενικός Γραμματέας της Διοίκησης της Κρήτης στα Χανιά και κατοπινός Ηγεμόνας της Σάμου. Πρόκειται για τα αναλυτικά κατάστιχα ΤΤ 825 και ΤΤ 822 του Οθωμανικού Αρχείου της Πρωθυπουργίας (ΒΟΑ) στην Ισταμπούλ. Το πρώτο (ΤΤ 825) περιλαμβάνει τους λιβάδες του Χάνδακα και της Σητείας, και το δεύτερο (ΤΤ 822) τους αντίστοιχους των Χανίων και του Ρεθύμνου. Από το οθωμανικό φορολογικό κατάστιχο ΤΤ 822 εκδίδονται οι σελίδες (σ. 330-658) που αναφέρονται στον λιβά του Ρεθύμνου, όπου καταδεικνύεται ότι η εσωτερική διαίρεση του λιβά του Ρεθύμνου αντιγράφει τη βενετική του *territorio di Rettimo*.

Λιβας του Ρεθύμνου: σ. 330: ναχιγιές Ρεθύμνου, σ. 450: ναχιγιές Μυλοποτάμου, σ. 552: ναχιγιές Αμαρίου, σ. 608: ναχιγιές Αγίου Βασιλείου.

Καταγράφονται ανά χωριό του κάθε ναχιγιέ οι κάτοχοι γης, με τις εκτάσεις κατά είδος καλλιέργειας και τα λιόδεντρά τους. Στο τέλος, σημειώνονται, όπου υπάρχουν, και οι εκτάσεις του χωριού, που παρέμεναν μεν ακαλλιέργητες, αλλά και αυτές φορολογούνταν. Οι γαίες του νησιού θεωρήθηκαν *araz-i haraciye*, υπόχρεες δηλαδή σε έγγειο φόρο, και τα κατάστιχα ΤΤ 822 και ΤΤ 825 καταγράφουν ακριβώς αυτή τη φορολογία. Η απογραφή του κεφαλικού φόρου του πληθυσμού της Κρήτης, που έγινε, όπως μαρτυρείται στον κανουνναμέ του ΤΤ 825, συγχρόνως με την απογραφή των περιουσιακών στοιχείων, αντιστοιχεί στο κατάστιχο ΤΤ 980 του Οθωμανικού Αρχείου Πρωθυπουργίας. Στοιχεία σχετικά με τον κεφαλικό φόρο των οικισμών του λιβά του Ρεθύμνου δίνονται κάθε φορά στις σημειώσεις που συνοδεύουν την έκδοση.

Η καταστίχωση της Κρήτης αλλά και διάφορων νησιών των Κυκλάδων, που διενεργείται κι αυτή μετά την πτώση του Χάνδακα, διαφέρει από τις κλασικές οθωμανικές στον βαλκανικό χώρο του 15ου αιώνα - αρχών 17ου, όπου πρυτάνευε η καταμέτρηση της πραγματοποιούμενης/πραγματοποιήσιμης παραγωγής ενός οικισμού για τον καθορισμό του φόρου. Στην περίπτωση της Κρήτης καταγράφονται οι κάτοχοι γαιών, αποτυπώνεται με άλλα λόγια η έγγεια περιουσία των κατοίκων του οικισμού. Μοιάζει επομένως με τη λογική του βενετικού συστήματος, το οποίο παρήγε τα *catastici*, τα κτηματολόγια, αλλά και το πλήθος των αγροληπτικών συμβολαίων που διασώζονται στα πρωτόκολλα των νοταρίων του νησιού. Πιστεύουμε λοιπόν πως η συζήτηση για το γαιοκτητικό σύστημα στην Κρήτη την επαύριο της οθωμανικής κατάκτησης θα έπρεπε να λάβει σοβαρά υπόψη της και την προηγούμενη κατάσταση του νησιού, την οποία οι νέοι κυρίαρχοι ήταν αναγκασμένοι να σεβαστούν και να διαχειριστούν με τρόπο ώστε να εδραιώσουν την κατοχή τους. Προς αυτή την οπτική, η μαρτυρία του κανουνναμέ της Κύπρου (1572) είναι μοναδική, γιατί συνδέει τη φορολογία των Οθωμανών με εκείνη του προηγούμενου καθεστώτος. Καθώς ο σουλτάνος αποδέχεται (ανάγκη και σουλτάνοι πείθονται) ως πλήρους κυριότητας τις γαίες της Κύπρου, της Κρήτης και των νησιών του Αιγαίου, η φορολογία παρεκκλίνει από τη δεκάτη του ιερού νόμου, και επιβάλλεται το πέμπτο επί της παραγωγής, αναλογία που απαιτείται και από τους μουσουλμάνους. Η αναζήτηση επομένως ερμηνείας για τον καινοφανή τρόπο φορολογίας θα όφειλε κατά την άποψή μας να αναζητηθεί σε πολιτικοοικονομικούς λόγους που σχετίζονται με τη διαδικασία και τους τρόπους της οθωμανικής κατάκτησης.

Σε πίνακες παρατίθενται τα χωριά των τεσσάρων ναχιγιέδων του σαντζακιού του Ρεθύμνου, με τον συνολικό αριθμό των ιδιοκτητών, την έκταση των διαφόρων καλλιεργειών, το σύνολο των ελαιόδεντρων και το χαράτσι που πληρώνει κάθε χωριό για τις καλλιεργημένες και ακαλλιέργητες γαίες του. Με τον τρόπο αυτό, ο αναγνώστης σχηματίζει καταρχάς μια εικόνα της δομής των ναχιγιέδων του σαντζακιού Ρεθύμνου αλλά αποκτά και μια ιδέα της οικονομικής κατάστασης την επαύριο της οθωμανικής

κατάκτησης. Η πινακοθέτηση χρησιμεύει απλώς σαν αναλυτικός πίνακας των περιεχομένων της έκδοσης που ακολουθεί.

Την αξία της πηγής επισημαίνει ο Ανδρουλιδάκης-Κοπάσης: "Τα κτηματολόγια ταύτα, ως ανωτέρω είπομεν, κατεστρώθησαν κυρίως ίνα διευκολύνωσι την είσπραξιν των φόρων, επομένως δέ, ούτε αι τοποθεσίαι των διαφόρων κτημάτων, ούτε τα περιορίζοντα αυτά όρια περιγράφονται εν αυτοίς και διά τούτο τα εν λόγω κτηματολόγια δεν είναι τοιαύτα, οία τα άλλοθι καταρτιζόμενα αληθή κτηματολόγια, προς εκπλήρωσιν άλλου σκοπού προωρισμένα. Πλανώνται λοιπόν εκείνοι εκ των κατοίκων, οίτινες, έχοντες διαφοράς περί ορίων ή τοποθεσιών κτημάτων, ελπίζουσιν ότι ευρήσουσι την λύσιν των τοιαύτης φύσεως διαφορών των εν τοις κτηματολογίοις τούτοις. Μολοντούτο, καίτοι ουτωσί ατελή όντα τα κτηματολόγια ταύτα, δύνανται, ουχ' ήττον, εκτός των ανωτέρω περί του φορολογικού συστήματος σπουδαίων πληροφοριών, ας περιέχουσι και αίτινες άγνωστοι μέχρι τούδε ήσαν, να χρησιμεύσωσιν ως οδηγός προς εύρεσιν: α) του αριθμού των κατά την εποχήν εκείνην μουσουλμάνων και μη μουσουλμάνων ιδιοκτητών, εξ ου δυνατόν να συμπεράνη τις και των τότε πληθυσμών της νήσου, διότι τα βιβλία της γενομένης, ως είρηται, απογραφής του φορολογουμένου πληθυσμού, άτινα προσφορώτερον θα εχρησίμευσον προς τοιούτον τινά σκοπόν, δεν περιεσώθησαν μέχρι ημών· β) της εκτάσεως των καλλιεργουμένων τότε γαιών και του αριθμού των καρποφόρων δένδρων, εξ ου δύναται τις να συμπεράνη και την κατάστασιν, εις ην η εγχώριος γεωργία ευρίσκετο τότε και γ) του ποσού, εις ο ανήρχοντο οι εισερχόμενοι φόροι κατά χωρία και κατ' επαρχίας και καθ' όλην την νήσον". "Αλλ' εργασία τοιαύτη δείται κόπου ου μικρού".

Βασίλης Παναγιωτόπουλος,

με τη συνεργασία των Δημήτρη Δημητρόπουλου και Παναγιώτη Μιχαηλάρη,

Αρχείο Αλή πασά Συλλογής Ι. Χώτζη Γενναδείου Βιβλιοθήκης της Αμερικανικής

Σχολής Αθηνών. Έκδοση - Σχολιασμός - Ευρετήρια

τ. Α', 1747-1808, Αθήνα 2007, 809 σελ.

τ. Β', 1809-1817, Αθήνα 2007, 923 σελ.

τ. Γ', 1818-1821, Αθήνα 2007, 709 σελ.

τ. Δ', Εισαγωγή - Ευρετήρια - Γλωσσάρι

INE/IEIE-95, Αθήνα 2008.

Ο Αλή πασάς Τεπελενλής, πασάς των Ιωαννίνων (c. 1750-1822), αποτελεί μια αμφιλεγόμενη αλλά αναμφισβήτητη κυρίαρχη φυσιογνωμία της νέας Ελληνικής Ιστορίας. Το μυθικό αυτό πρόσωπο παρουσιάζει ανάλογο ενδιαφέρον τόσο για την ιστορία της φθίνουσας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας όσο και, ειδικότερα, για την αναδυόμενη εθνική ιστορία της Αλβανίας. Η τελευταία, μέσω της ανάδειξης Αλβανών πασάδων στα πασαλίκια της ευρύτερης περιοχής Αλβανίας και Ηπείρου, βλέπει στην αναβάθμιση της Αλβανικής παρουσίας στο οθωμανικό σύστημα διοίκησης, και ιδιαίτερα στο πρόσωπο και τις δράσεις του Αλή πασά, πρόδρομες μορφές της αλβανικής εθνικής αφύπνισης.

Η γειτονία του πασαλίκιου των Ιωαννίνων με τα διεθνοποιημένα Επτάνησα, που στα χρόνια του Αλή πασά είδαν να εναλλάσσονται τέσσερις ξένες κυριαρχίες (Βενετική, Γαλλική, Ρωσική, Αγγλική), και η φιλοδοξία του να αναδειχτεί σε ένα ιδιότυπο τοπικό ηγεμόνα έδωσαν αφορμή σε μια εντυπωσιακή σειρά ξένων συγγραφέων, της εποχής του αλλά και μεταγενέστερων να ασχοληθούν με τη διακυβέρνηση και το πρόσωπό του και να μας αφήσουν σπουδαίες πληροφορίες, θετικές για κάποια επιτεύγματα και αρνητικές για τη βάρβαρη συμπεριφορά και τα εγκλήματα του. Μερικά δημοσιευμένα έγγραφα που ο ίδιος έχει στείλει σε τρίτους, και προέρχονται από διπλωματικές πηγές, δεν διαψεύδουν την αντιφατική εικόνα που ξεπηδάει μέσα από τις μαρτυρίες των αφηγηματικών έργων. Ωστόσο, έλλειπε έως τώρα η μεγάλη αυθεντική πηγή πληροφοριών που θα επιβεβαίωνε ή θα διέψευδε την επικρατούσα –ευρωπαϊκή και ελληνική– αντίληψη για το άτομο και τις πράξεις του, δηλαδή το προσωπικό του αρχείο.

Αυτό το προσωπικό αρχείο του Αλή πασά, ή καλύτερα το τμήμα του που έχει διασωθεί μέσα από δαιδαλώδεις και εν μέρει ανεξιχνίαστες συνθήκες, φυλάσσεται σήμερα στη Γεννάδεια Βιβλιοθήκη Αθηνών

(1.500 περίπου έγγραφα) και δημοσιοποιείται στο σύνολό του μέσα από την παρούσα έκδοση. Με την πιστή μεταγραφή των εγγράφων, τον συστηματικό υπομνηματισμό και την παροχή κάθε δυνατής βοήθειας προς τον αναγνώστη (ευρετήρια, γλωσσάρια, κ.ά.), διευκολύνεται η κατανόηση της λειτουργίας ενός πρωτόγονου ή ηγεμονικού συστήματος και μιας δυσνόητης γραφειοκρατίας που το συνοδεύει. Η ελληνική ιστοριογραφία για τον Αλή πασά και την εποχή του αποκτά τώρα ένα νέο ισχυρό πυλώνα και ταυτόχρονα μια νέα βάση ελέγχου και διασταύρωσης των αφηγηματικών πηγών –ουσιαστικά τα πλεονεκτήματα ενός νέου φωτισμού σε μια από τις σπουδαιότερες ζώνες, στον χώρο και στον χρόνο, της νέας ελληνικής Ιστορίας.

Μιχαήλ Τσερβάντες, Ο επιτήδειος ευγενής δον Κισότης της Μάντσας. Η πρώτη γνωστή ελληνική μετάφραση έργου του Cervantes (τρίτη δεκαετία του 18ου αιώνα;).

Εισαγωγή: Γ. Κεχαγιόγλου - Α. Ταμπάκη. Κείμενο, Γλωσσάρι & Πίνακας κύριων ονομάτων: Γιώργος Κεχαγιόγλου,
Σειρά: "Πηγές της Νεοελληνικής Γραμματείας και Ιστορίας"-1,
INE/ΙΕΙΕ-99, Αθήνα 2007, σσ. *158+814+28 εικ. χ.α.

Σημαντικό τεκμήριο για την προσέγγιση των ανεξερεύνητων γραμματειακών εκφάνσεων του πρώιμου Διαφωτισμού στον χώρο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, η παρούσα φιλολογική έκδοση της πρώτης γνωστής ελληνικής μετάφρασης (τρίτη δεκαετία του 18ου αιώνα;) ενός από τα πλέον εμβληματικά έργα της ευρωπαϊκής αφηγηματικής παράδοσης, που ορίζει τρόπον τινά την εποχή της νεοτερικότητας, του Δον Κιχώτη, βασίζεται σε τρία αποσπασματικά χειρόγραφα, που ανασύρθηκαν από τη λήθη σταδιακά και σχολιάστηκαν σε διαφορετικούς χρόνους, καλύπτοντας ένα φάσμα σαράντα πέντε περίπου ετών: τον κώδικα Σγουρδαίου (αθηναϊκή ιδιωτική συλλογή), το χειρόγραφο της Βυτίνας (Κοινοτική Βιβλιοθήκη Βυτίνας) και το εκτενέστερο όλων χειρόγραφο της Βιβλιοθήκης της Ρουμανικής Ακαδημίας. Η παράδοση της φαναριώτικης αυτής μετάφρασης, που πραγματοποιήθηκε με βάση το ιταλικό διάμεσο του έργου, φαίνεται να έμεινε αποκλειστικά χειρόγραφη.

Στην έκδοση του κειμένου προτάσσεται εκτενής εισαγωγική μελέτη (σ. 15-150) που πραγματεύεται τα γραμματειακά και μεταφραστικά συμφραζόμενα του πρώιμου 18ου αιώνα, την ανάδυση του ενδιαφέροντος για τον Cervantes στη φαναριώτικη παιδεία και στη συνέχεια επικεντρώνεται στη χειρόγραφη παράδοση του Δον Κιχώτη και στο ιταλικό της πρότυπο, καθώς και στο ύφος και τις προϋποθέσεις της μετάφρασης, διατυπώνοντας υποθέσεις για τον ανώνυμο μεταφραστή του κύκλου των πρώτων Μαυροκορδάτων και για την πιθανή χρονολόγηση του εγχειρήματος. Το έργο, που εγκαινιάζει την εκδοτική σειρά του ΙΝΕ "Πηγές της νεοελληνικής γραμματείας και ιστορίας", συμπληρώνεται με εκτεταμένο Γλωσσάρι και Πίνακα κύριων ονομάτων.

**Δημήτρης Γ. Αποστολόπουλος - Μάχη Παΐζη-Αποστολοπούλου,
Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως.
Τα σωζόμενα επίσημα κείμενα από την περίοδο 1454-1498,
ΚΝΕ/ΕΙΕ-100, Αθήνα 2008, 249 σελ.**

Σαράντα ένα είναι τα επίσημα κείμενα του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως που σώζονται από την πρώτη μεταβυζαντινή περίοδο, εκείνη που οριοθετείται από την ανασύσταση και την επαναλειτουργία του στο πλαίσιο του Κράτους των Οθωμανών το 1454, έως τα τέλη του 15ου αιώνα και συγκεκριμένα έως το θάνατο του 1498 που τελειώνει η δεύτερη πατριαρχία του Νήφωνος Β΄. Τα σαράντα ένα αυτά κείμενα εκδίδονται και παρουσιάζονται στον τόμο αυτό σε μια συγκεντρωτική εύχρηστη έκδοση.

Ένα μέρος από τα κείμενα, εκείνα που σώζονται από πρωτότυπο έγγραφο και έχουν ήδη εκδοθεί διπλωματικά, απλώς αναδημοσιεύονται στον τόμο αυτό, μαζί βέβαια με το κριτικό τους υπόμνημα.

Κάποια άλλα που, μολονότι το κείμενό τους σώζεται σε πρωτότυπη μορφή, δεν είχαν εκδοθεί διπλωματικά, βλέπουν στον τόμο αυτό την πρώτη διπλωματική τους έκδοση. Το ίδιο καταρχήν συμβαίνει και για τα κείμενα εκείνα που δεν σώζονται σε πρωτότυπη μορφή αλλά που το κείμενό τους παραδίδεται είτε από μεταγενέστερο αντίγραφο είτε από το σωζόμενο παρασχέδιό τους: αν είναι ήδη δημοσιευμένα και δεν εντοπίσαμε άλλα χειρόγραφα που εμπλουτίζουν τη χειρόγραφη παράδοσή τους, αναδημοσιεύουμε την πληρέστερη –συνήθως την τελευταία– έκδοσή τους. Αν όμως νέα χειρόγραφα που έκτοτε εντοπίστηκαν απαιτούσαν μια νέα έκδοση, υφίσταται στον τόμο αυτό μια νέα φιλολογική έκδοση του κειμένου τους.

Τα σαράντα ένα κείμενα που περιλαμβάνονται στον τόμο αντιστοιχούν σε δεκατρείς πατριαρχίες, ενώ το φάσμα των θεμάτων που πραγματεύονται είναι απολύτως ενδεικτικό της θεματολογίας του Οικουμενικού Πατριαρχείου στην πρώτη και αποφασιστική πεντηκονταετία μετά την Άλωση. Υπάρχουν κείμενα που αφορούν στην εσωτερική ζωή της Εκκλησίας, κείμενα εγκυκλίων με τις οποίες η εκκλησιαστική αρχή απευθύνεται στους ορθόδοξους χριστιανούς που ζούσαν στην οθωμανική αυτοκρατορία προκειμένου να τους νουθετήσει, κείμενα που αφορούν άμεσα ή αποκαλύπτουν έμμεσα σχέσεις της Εκκλησίας με την οθωμανική αρχή· τέλος, κείμενα που αφορούν τις σχέσεις Ορθόδοξης και Καθολικής Εκκλησίας, όπως για παράδειγμα ο περίφημος συνοδικός τόμος της πανορθόδοξης συνόδου του 1483/1484 με τον οποίο αποφασίστηκε η ανατροπή όσων είχαν θεσπιστεί στη σύνοδο της Φεράρας/Φλωρεντίας περί ενώσεως των Εκκλησιών.

Ένα αναλυτικό ευρετήριο των ποικίλων θεμάτων που αναδύονται από τα σαράντα ένα αυτά κείμενα θα ολοκληρώσει το έργο, ευρετήριο που θα δει το φως της δημοσιότητας στη δεύτερη έκδοση.

Σύρος και Ερμούπολη, Συμβολές στην ιστορία του νησιού, 15ος-20ός αι.

Επιμέλεια: Χριστίνα Αγριαντώνη, Δημήτρης Δημητρόπουλος,
INE/IEIE-101, Αθήνα 2008, 274 σελ.

Στον τόμο περιλαμβάνονται 14 μελέτες για τη Σύρο και την Ερμούπολη. Τα κείμενα που φιλοξενοούνται στον τόμο αυτό παρουσιάστηκαν στην αρχική τους μορφή στα "Σεμινάρια της Ερμούπολης" τον Ιούλιο του 2005 και του 2006. Το ανάπτυγμά τους καταγράφει τη διπλή τάση που παρατηρείται γενικότερα στην ελληνική ιστοριογραφία τα τελευταία χρόνια, δηλαδή τη διεύρυνση του θεματικού ορίζοντα αφενός και την αυξημένη ικανότητα διεξόδου σε επιμέρους πεδία αφετέρου. Χρονικά, οι μελέτες εντάσσονται σε μια περίοδο που εκτείνεται από τον 15ο έως τον 20ό αιώνα. Θεματικά, η ποικιλία τους προσδιορίστηκε από τις ετοιμότητες και τις πρόσφατες ενασχολήσεις των συγγραφέων, ωστόσο το τελικό αποτέλεσμα επέτρεψε την οργάνωση της ύλης σε τρεις θεματικές ενότητες. Πρώτα, το ίδιο το νησί ως γεωγραφική ενότητα, ο χώρος του και η οικιστική του συγκρότηση, αλλά και οι άνθρωποι που έζησαν εκεί, πριν και μετά τη δημιουργία της Ερμούπολης, μέσα από πτυχές της κοινωνικής συγκρότησης και της πολιτικής ζωής. Ύστερα, πλευρές της οικονομικής ζωής της Ερμούπολης τον 19ο αιώνα και στο πρώτο μισό του 20ού, και προσεγγίσεις στις κοινωνικές σχέσεις και στις τεχνολογίες που τους αντιστοιχούν. Τέλος, η πνευματική ζωή και η λογοτεχνική παραγωγή της Σύρου και για τη Σύρο, στη συνάφειά τους με τα ευρύτερα ρεύματα και τις ταυτότητες της πόλης και των ανθρώπων της.

Οι μελέτες του τόμου στην αρχική τους μορφή είχαν παρουσιαστεί τον Ιούλιο του 2005 και του 2006 στα "Σεμινάρια της Ερμούπολης" που διοργανώνονται στην πρωτεύουσα των Κυκλάδων επί 24 συνεχή έτη, από το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών και το Επιστημονικό και Μορφωτικό Ίδρυμα Κυκλάδων. Τον τόμο επιμελήθηκαν η Χριστίνα Αγριαντώνη και ο Δημήτρης Δημητρόπουλος και συμμετείχαν με κείμενά τους οι: Ιόλη Βιγγοπούλου, Νάσια Γιακωβάκη, Θωμάς Δρίκος, Πασχάλης Κιτρομηλίδης, Χρήστος Λούκος, Μαρία Μαυροειδή, Κατερίνα Παπακωνσταντίνου, Λήδα Παπαστεφανάκη, Αλέξης Πολίτης, Ουρανία Πολυκανδριώτη, Γιώργος Τόλιας, Αγγελική Φενερλή, Μαρία Χριστίνα Χατζηγιάννου καθώς και οι επιμελητές του τόμου.

Ευγενία Δρακοπούλου,

Αναλυτικοί Πίνακες των Ελλήνων Ζωγράφων και των έργων τους (1450-1850),

INE/EIE-102, Αθήνα 2008, 401 σελ.

Ηλεκτρονική έκδοση στη διεύθυνση <<http://files.ekt.gr/n011020.pdf>>

(INE/IEIE, Instrumenta Studiorum Neohellenica, Ψηφιακή Βιβλιοθήκη)

Το ερευνητικό αυτό εγχείρημα βασίζεται στην ειδική κατάταξη και επεξεργασία του εκδοθέντος και ανέκδοτου υλικού που αφορά στους Έλληνες ζωγράφους θρησκευτικής τέχνης και τα έργα τους, φορητές εικόνες και τοιχογραφίες, από τα μέσα του 15ου έως τα μέσα του 19ου αιώνα. Το εκδοθέν υλικό βρίσκεται σε διαφορετική μορφή και με πλήρη βιβλιογραφική τεκμηρίωση στους δύο τόμους των *Ελλήνων ζωγράφων μετά την Άλωση* του Μανόλη Χατζηδάκη, που εκδόθηκαν από το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών το 1987 και το 1997 αντίστοιχα. Το υλικό αυτό συμπληρώθηκε με τα στοιχεία της έρευνας που συγκεντρώθηκαν έκτοτε στο πλαίσιο του προγράμματος "Θρησκευτική τέχνη" του INE και πρόκειται σύντομα να εκδοθούν σε ξεχωριστό τόμο.

Στόχος του ερευνητικού αυτού έργου δεν ήταν μια απλή ευρετηρίαση, αλλά η σύνθετη επεξεργασία των δεδομένων για 2.400 επώνυμους ζωγράφους και τα έργα τους, 4.800 φορητές εικόνες και 820 τοιχογραφημένα μνημεία· ειδικότερα, η χρονολογική τους κατάταξη και η κατάταξη των ζωγράφων κατά τόπους καταγωγής και εργασίας, δηλαδή κατά τόπους ευρέσεως των φορητών εικόνων και των ναών που τοιχογράφησαν. Η παραπάνω επεξεργασία, η οποία οδήγησε στους πίνακες αυτού του βιβλίου, έγινε με στόχο να προσφέρει πολλαπλά επίπεδα ανάγνωσης τόσο της καλλιτεχνικής δραστηριότητας των ορθόδοξων και ελληνικής παιδείας ζωγράφων στη διάρκεια τεσσάρων αιώνων όσο και της εξέλιξης της ιστορίας του νέου ελληνισμού.

Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου 1784-1974,

Λουκία Δρούλια - Γιούλα Κουτσοπανάγου (επιμέλεια),

τ. Α', 542 σελ., τ. Β', 699 σελ., τ. Γ', 597 σελ., τ. Δ', 583 σελ.,

INE/EIE-103, Αθήνα 2008.

Καρπός μια μακράς συνεργασίας στην οποία πήραν μέρος πολλά άτομα, η τετράτομη *Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου, 1784-1974* έφθασε πλέον στην ολοκλήρωσή της. Το πρόγραμμα που είχε ξεκινήσει (1995) ως συγχρηματοδοτούμενο πρόγραμμα της ΓΓΕΤ, διάρκειας 30 μηνών, μετά το πέρας του κατέστη δυνατό να συνεχιστεί με τις δωρεές του Ιδρύματος Στ. Νιάρχου –που κάλυψαν και την όλη έκδοση της *Εγκυκλοπαίδειας*– και τις χορηγίες κρατικών και άλλων φορέων, εντασσόμενο στην ερευνητική δράση του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών/ΕΙΕ. Καθώς ήταν πρώτη φορά στον τόπο μας που αντιμετωπίστηκε η πραγματοποίηση ενός παρόμοιου έργου, η συντονιστική επιστημονική ομάδα είχε θεωρήσει σκόπιμο να προηγηθεί η οργάνωση ενός συνεδρίου όπου θα δινόταν η ευκαιρία να ανταλλάγουν απόψεις ανάμεσα στους καθ' ύλην ειδικούς, τους εκπροσώπους της επιστημονικής κοινότητας και εκείνους της μαχόμενης δημοσιογραφίας. Οι εισηγήσεις τους δημοσιεύθηκαν στα Πρακτικά με τον τίτλο *Ο Ελληνικός Τύπος, 1784 έως σήμερα. Ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις*, INE/EIE, Αθήνα 2005.

Σκοπός της *Εγκυκλοπαίδειας* είναι να δώσει ένα όσο το δυνατόν πιο αντιπροσωπευτικό δείγμα του ελληνικού Τύπου, της επικράτειας και των ελληνικών κοινοτήτων του έξω ελληνισμού, από την πρώτη εμφάνισή του στη Βιέννη τις τελευταίες δεκαετίες του 18ου αιώνα έως τη Μεταπολίτευση του 1974, που αποτελεί τομή στην ιστορία του Τύπου, ιδίως του ημερήσιου. Στο σχήμα αυτό συμπεριλήφθηκαν, καθώς επεκτεινόταν η ελληνική επικράτεια, οι ξενόγλωσσες εφημερίδες των αλλόγλωσσων κατοίκων της, οι δίγλωσσες εφημερίδες των Ελλήνων της διασποράς καθώς και ο ελληνόγλωσσος Τύπος της Κύπρου. Αντιπροσωπευτικό είναι το δείγμα τόσο στο επίπεδο του πολιτικού φάσματος και της ιδεολογικής έκφρασης όσο και της κοινωνικής ζωής, όπου, καθώς εμπεδώνεται η σημασία του Τύπου, η λειτουργία του εξειδικεύεται και σταδιακά αυτονομείται, εκπροσωπώντας ποικίλες διαφορετικές ομάδες, με τα

αντίστοιχα έντυπά τους (αθλητικά, οικονομικά, φιλολογικά, παιδικά, επιστημονικά, θρησκευτικά, γυναικεία, παιδαγωγικά, επαγγελματικά, κ.ά.).

Η επιλογή των τίτλων που περιέχονται ως λήμματα στην *Εγκυκλοπαίδεια*, εργασία δύσκολη και υπεύθυνη, στηρίχθηκε στα ακόλουθα κριτήρια: 1. Σπουδαιότητα για την πολιτική/πολιτιστική ζωή της κοινωνίας που παρήγαγε το φύλλο. 2. Μεγάλη διάρκεια. 3. Μεγάλη κυκλοφορία. 4. Γεωγραφική εξάπλωση. 5. Πρωτοπορία/Διάνοιξη νέων δρόμων, νέας οπτικής και ύλης των φύλλων. Η επιλογή των προσώπων φυσικό ήταν να ακολουθήσει κατ' αρχάς εκείνη των επιλεγμένων εντύπων. Γενικότερα όμως έγινε και με βάση τη σπουδαιότητα, την ιστορικότητα και την αποτελεσματικότητα των εκάστοτε πρωτεργατών και λειτουργών του Τύπου. Πρέπει να τονιστεί ότι όλα αυτά πραγματοποιήθηκαν σε συσχετισμό με τις διαθεσιμότητες, τόσο των απαιτούμενων πληροφοριακών στοιχείων όσο και των συντακτών των λημμάτων. Είναι γνωστό ότι ο γραπτός Τύπος, ευαίσθητο υλικό από τη φύση του και, από την άλλη, περιβεβλημένος με την αντιμετώπιση του "εφήμερου", δεν αποτέλεσε στη μακρά υλική διαδρομή του αντικείμενο σεβασμού και διαφύλαξης. Αντίθετα μάλιστα, υπηρέτησε πάμπολλες άλλες χρήσεις, πέραν του αρχικού του σκοπού, με αποτέλεσμα, σήμερα που έχει πάρει τη θέση που του αναλογεί στην πολιτισμική ιστορία, ως πνευματικό –ιστοριογραφικό και μάλιστα λογοτεχνικό– γεγονός, να μην διασώζονται τις περισσότερες φορές πλήρεις σειρές ή ακόμα να μην έχουν εντοπιστεί καν φύλλα τους. Σήμερα πλέον, οι σύντομες προσπάθειες εντοπισμού και ψηφιοποίησης του Τύπου είναι φανερό ότι θα οδηγήσουν σε θετικά αποτελέσματα.

Έγινε αναφορά στα κριτήρια επιλογής. Όπως ο κάθε κανόνας έχει την εξαίρεσή του, έτσι και σε αυτήν την περίπτωση υπάρχει η εξαίρεση, οι πολλές εξαιρέσεις –εξαιρέσεις οι οποίες υιοθετήθηκαν μετά από την προσέγγιση στο σωζόμενο υλικό και από την επιθυμία να είναι η *Εγκυκλοπαίδεια* όσο το δυνατόν πιο αντιπροσωπευτική. Με αυτό το σκεπτικό περιλήφθηκαν εφημερίδες λ.χ. μικρής διάρκειας ή κυκλοφορίας, που ωστόσο αντιπροσώπευαν μια αξιόλογη προσπάθεια που δεν ευοδώθηκε, έναν επιπλέον τόπο έκδοσης, μια ιδεολογικοπολιτική ή θρησκευτική ομάδα, ενδεχομένως όχι μεγάλης εμβέλειας. Ακόμα, περιλήφθηκαν έντυπα των οποίων δεν σώθηκε κανένα αντίτυπο ή και φύλλα που είχαν αναγγελθεί και περιγραφεί, χωρίς τελικά να κυκλοφορήσουν. Οι περιπτώσεις είναι πολλές και ποικίλες. Αποτέλεσμα του σκεπτικού αυτού είναι μια όχι απολύτως ισόρροπη παρουσίαση του υλικού, που καθρεφτίζει όμως την πραγματικότητα με την πολυμορφία της. Ίδια προβλήματα παρουσιάζει και η επιλογή των προσώπων. Καταβλήθηκε προσπάθεια να εμφανιστούν πρόσωπα, ενδεχομένως όχι τόσο γνωστά πέρα από την τοπική κοινωνία, αλλά που έδρασαν με αποτελεσματικότητα στον χώρο τους. Και εδώ προφανώς παρουσιάζονται ανομοιομορφίες.

Η *Εγκυκλοπαίδεια* αποτελείται από τρία μέρη. Προτάσσονται τα εισαγωγικά κείμενα για την ιστορία – γένεση και ανάπτυξη – και τον ρόλο του ελληνικού Τύπου στην πολιτική και πολιτισμική ζωή, κατά τους πρώτους δύο αιώνες του βίου του· ακολουθεί το σώμα των άνω των 2.300 λημμάτων που συνοδεύονται από σχετική εικονογράφηση (1.600 φωτογραφίες). Το κάθε λήμμα εφημερίδας ή περιοδικού έχει τρία μέρη, όπου καταγράφονται: α') ο λογότυπος και τα λοιπά στοιχεία ταυτότητας του εντύπου, β') οι στόχοι, οι συνεργάτες, και γενικότερα η ιστορική του πορεία (μεγάλη σημασία δόθηκε στις πληροφορίες που αποτελούν βασικά συγκριτικά στοιχεία, χρήσιμα στην ιστορία του Τύπου), γ') οι βιβλιοθήκες, ενίοτε και οι ιδιωτικές συλλογές, που διασώζουν φύλλα του και ακολουθεί, όπου υπάρχει, η σχετική βιβλιογραφία. Επίσης, περιλαμβάνονται ενδεικτικές βιογραφίες επτακοσίων περίπου προσώπων που ενεπλάκησαν στην παραγωγή των εντύπων και που κατέβαλαν τις δικές τους προσπάθειες για την ανάπτυξη του Τύπου.

Το τρίτο μέρος του έργου αποτελούν τα Παραρτήματα που περιλαμβάνουν: α') κείμενα σχετικά με την ίδρυση και τους σκοπούς των ενώσεων, συνδικαλιστικών ή άλλων δημοσιογραφικών σωματείων, πρακτορείων διακίνησης του Τύπου, κ.λπ., παρουσιασμένα κατά χρονολογική τάξη, όπου αναδεικνύεται η σταδιακή οργάνωση και κατοχύρωση των δικαιωμάτων του δημοσιογραφικού κλάδου και των άλλων εργαζομένων στον Τύπο, β') το "Διάγραμμα της βιβλιογραφίας", σε μορφή σχολιασμένης γενικής βιβλιογραφίας, που παρουσιάζει τον Τύπο ως αντικείμενο έρευνας και αποτελεί πολύτιμο βοήθημα για τους αυριανούς μελετητές του θέματος, γ') παρουσίαση του νομικού καθεστώτος του Τύπου, κατά τη δύσβατη συχνά διαδρομή του, ήδη από την ίδρυση του νέου ελληνικού Κράτους και δ') ένθετα με φωτογραφίες για τη "ζωή" της εφημερίδας, από την παραγωγή και διαλάλησή της ως την ανάγνωσή της. Τα περιεχόμενα του Παραρτήματος εντάσσονται στο πνεύμα να αποτελέσει η *Εγκυκλοπαίδεια* ένα

χρηστικό εργαλείο για όσους ενδιαφέρονται να εμβαθύνουν τις μελέτες τους γύρω από τον ελληνικό Τύπο.

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί ότι το όλο έργο πραγματοποιήθηκε με τη συνεργασία πολλών συνεργατών: 340 συντάκτες (καθηγητές πανεπιστημίου, ιστορικοί και άλλοι κοινωνικοί επιστήμονες, δημοσιογράφοι, μελετητές τοπικής ιστορίας, αρχειονόμοι, βιβλιοθηκάριοι, συλλέκτες) πλαισίωσαν την επιστημονική ομάδα του Προγράμματος και κατέθεσαν στο έργο αυτό τις γνώσεις και τα αποτελέσματα της έρευνάς τους.

Γιώργος Τόλιας,

Ιστορία της Χαρτογραφίας του ελληνικού χώρου, 1420-1800.

Χάρτες της συλλογής Μαργαρίτας Σαμούρκα,

INE/IEIE-104, πανόδετο, 540 σελ., 28 x 28 εκ., 350 έγχρωμοι χάρτες.

Αντικείμενο του βιβλίου είναι η ιστορία της παραγωγής χαρτών του ελληνικού χώρου κατά τους χρόνους των ξένων κυριαρχιών (1420-1800). Οι χάρτες του ελληνικού χώρου αντιμετωπίζονται ως προϊόντα και συντελεστές μιας ευρύτερης ιστορίας, όπου η γεωγραφική παιδεία αντικατοπτρίζει σύνθετες και ενίοτε αντίπαλες μεταξύ τους πραγματικότητες, πολιτικού, μορφωτικού και ιδεολογικού χαρακτήρα. Άξονας της ιστορικής επισκόπησης είναι οι διάφοροι τύποι χαρτών: η μελέτη επικεντρώνεται στα διαφορετικά είδη και τις ιστορικές φάσεις της παραγωγής, εντοπίζοντας και αναλύοντας τον τρόπο με τον οποίο οι χαρτογράφοι αντιλαμβάνονταν και όριζαν τον ελληνικό χώρο, όσα αυτός αντιπροσώπευε και όσα αυτός συγκρατούσε.

Έπειτα από μια συνοπτική παρουσίαση της αρχαίας και μεσαιωνικής χαρτογραφικής κληρονομιάς του ουμανισμού, η ανάλυση εστιάζεται στους μηχανισμούς συγκρότησης των χαρτογραφικών ορισμών του ελληνικού χώρου κατά την Αναγέννηση και φωτίζει τις διεργασίες διαμόρφωσης, τυποποίησης και διάχυσης των βασικών χαρτογραφικών προτύπων της Ελλάδας και των περιοχών της, μέσα από την παραγωγή των παγκοσμίων ατλάντων του 17ου και του 18ου αιώνα. Παράλληλα εξετάζονται οι εφαρμογές της τεχνικής, εμπειρικής ή επιστημονικής χαρτογραφίας στον ελληνικό χώρο κατά την ίδια περίοδο. Τέλος, αναλύονται οι προϋποθέσεις και τα ζητούμενα της πληθωρικής αρχαιολογικής και της ιστορικής χαρτογραφίας του ελληνικού χώρου, ως χαρτογραφικό παράλληλο της αργής ωρίμανσης της ιστορικής σκέψης, από τον 16ο έως τον 18ο αιώνα.

Η πλούσια εικονογραφημένη ιστορική μελέτη της χαρτογραφίας του ελληνικού χώρου αποκαλύπτει τη σταδιακή ανάδυση της Ελλάδας στην παιδεία των νεώτερων χρόνων, ως αναγνωρίσιμης και κοινά αποδεκτής γεωγραφικής, πολιτισμικής και ιστορικής οντότητας. Σταδιακά, ο ελληνικός χώρος ορίζεται από ολοένα και περισσότερο σύνθετους όρους, μελετάται διεξοδικά το παρόν και η ιστορικότητά του, και προσλαμβάνει, τόσο στις συνειδήσεις των δυτικών όσο και των Ελλήνων, τον εθνικό του χαρακτήρα.

Ιδιαίτερη προσοχή δόθηκε στην εικονογράφηση της έκδοσης. Αυτή στηρίζεται στην πλούσια συλλογή χαρτών της Μαργαρίτας Σαμούρκα, ο κατάλογος της οποίας (περί τους 1.700 χάρτες) δημοσιεύεται σε παράρτημα, που συνέταξε η βιβλιογράφος Λεονόρα Ναβάρι.

Η έκδοση πραγματοποιήθηκε χάρη σε χορηγία του Ιδρύματος Σαμούρκα. Παρουσιάστηκε σε ειδική εκδήλωση, στο αμφιθέατρο "Λεωνίδα Ζέρβας" του ΕΙΕ, την Πέμπτη 20 Νοεμβρίου 2008. Για το βιβλίο μίλησε ο Διευθυντής του ΙΝΕ, καθηγητής Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, ο καθηγητής Ευάγγελος Λιβιεράτος και ο συγγραφέας. Το κείμενο του καθηγητή Λιβιεράτου δημοσιεύεται στις σ. 62-71 του 33ου τεύχους (2008) του Ενημερωτικού Δελτίου του ΙΝΕ/ΕΙΕ ("Εκδηλώσεις και Δραστηριότητες του ΙΝΕ").

Δ. Γ. Αποστολόπουλος,

Το Νόμιμον της Μεγάλης Εκκλησίας.

Τόμος Α', Το ιστορικό πλαίσιο. Τα πανομοιότυπα,

Το 1564 το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως συγκρότησε μια νομική συναγωγή που το ίδιο την αποκάλεσε "Το Νόμιμον της Μεγάλης Εκκλησίας". Το επίσημο αυτό χειρόγραφο βιβλίο συγκροτήθηκε από νομική ύλη που προερχόταν α') από τη βυζαντινή εποχή (6ος-14ος αι.), β') από την πρώτη μεταβυζαντινή περίοδο, και ειδικότερα από το διάστημα 1474-1498 και γ') από ύλη που χρονολογείται στον 16ο αιώνα.

Αυτή η εξαιρετικής σημασίας πηγή για τη μελέτη τόσο του εκκλησιαστικού θεσμού όσο και του βίου των χριστιανών Ρωμιών που ζούσαν στο πλαίσιο της οθωμανικής κυριαρχίας "αφαιρέθηκε" στα τέλη του 16ου αιώνα από το Πατριαρχείο, κάτω από αδιευκρίνιστες συνθήκες, με αποτέλεσμα όχι μόνο να χαθεί ένα σημαντικό έγγραφο τεκμήριο αλλά και να ατονήσει σιγά-σιγά η ανάμνηση της ύπαρξής του. Η μελέτη που το ανέσυρε από τη λήθη δημοσιεύτηκε το 1999 με τον τίτλο *Ανάγλυφα μιας τέχνης νομικής. Βυζαντινό δίκαιο και μεταβυζαντινή "νομοθεσία"* (Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών / Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, αρ. 69). Σήμερα βλέπει το φως της δημοσιότητας ο πρώτος τόμος ενός δίτομου έργου που θέλει αφενός να παρουσιάσει, με μια "Ιστορική Εισαγωγή", τα της δημιουργίας της επίσημης αυτής νομικής συναγωγής και αφετέρου να δώσει σε πανομοιότυπη μορφή τα σωζόμενα φύλλα της, ανακατατάσσοντάς τα στην αρχική τους σειρά, δεδομένου ότι το χειρόγραφο σώμα του "Νομίμου" υπέστη αρκετούς ακρωτηριασμούς πριν εντοπιστούν τμήματά του στη Σάμο, στο Παρίσι και στην Αθήνα.

Ας σημειωθεί πως έως το 1978 ήταν εδραιωμένη στην επιστημονική κοινότητα η πεποίθηση πως στα χρόνια της οθωμανικής κατάκτησης οι μόνες συναγωγές νομικών κειμένων που δημιουργήθηκαν οφείλονταν σε πρωτοβουλία ιδιωτών: η συλλογή του Κουνάλη Κριτόπουλου, ο νομοκάνοντας του Μανουήλ Μαλαξού, ο νομοκάνοντας του Ιωάννη Κρητικού, κ.λπ. Το 1978 όμως δημοσιεύτηκαν οι πρώτες έρευνες που έδειξαν πως και το Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως είχε επιχειρήσει, στις αρχές του 17ου αιώνα, να συγκροτήσει μια επίσημη νομική συναγωγή που την ονόμασε "Το Μέγα Νόμιμον της Μεγάλης Εκκλησίας". Της συναγωγής αυτής δεν διασώθηκε το πρωτότυπο, αλλά ένα αντίγραφο στο χειρόγραφο Κοσινίτσας 1 (σήμερα στη Σόφια, στο Κέντρο Ivan Dujcev, 211) και εν μέρει στη "Νομική Συναγωγή" του Δοσιθέου. Με την έρευνα που δημοσιεύτηκε το 1999 έγινε γνωστό πως όχι μόνο προϋπήρξε μια ανάλογη προσπάθεια του Πατριαρχείου το 1564 αλλά και πως το πρωτότυπο σώμα αυτής της επίσημης συναγωγής σώζεται. Αυτού του πρωτοτύπου τα σωζόμενα τμήματα παρουσιάζονται στον πρώτο τόμο του δημοσιεύματος.

Καρπός του ερευνητικού έργου "Αρχεία του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως" και του ερευνητικού προγράμματος "Θεσμοί και Ιδεολογία στη νεοελληνική κοινωνία, 15ος-19ος αι.", το έργο θα ολοκληρωθεί με τη δημοσίευση του δεύτερου τόμου όπου θα δοθούν σε τυπογραφική μεταγραφή τα περιεχόμενα του "Νομίμου" καθώς και πληροφορίες για τη φιλολογική τους ταυτότητα.

Βίος ή μαρτύριον του εν Αγίοις Πατρός Ημών Ιγνατίου Αρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως γραμμένος Ελληνικά από Νικήτα Δαβίδ τον Παφλαγόνα και γυρισμένος εις την απλήν γλώσσαν υπό Νεοφύτου Ροδινού του Κυπρίου.

Επιμέλεια: Π. Μ. Κιτρομηλίδης - Χ. Μεσσής,
σειρά: "Πηγές της Κυπριακής Γραμματείας και Ιστορίας" - 1,
ΙΝΕ/ΕΙΕ-106, Αθήνα 2008, 159 σελ.

Η έκδοση αυτή εγκαινιάζει μια νέα σειρά στα Αυτοτελή Δημοσιεύματα του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών υπό τον τίτλο "Πηγές της Κυπριακής Γραμματείας και Ιστορίας". Χορηγός του ερευνητικού προγράμματος στο οποίο βασίζεται η σειρά είναι το κοινωφελές Ίδρυμα Α. Γ. Λεβέντη. Το βιβλίο περιλαμβάνει πρόλογο του γενικού επιμελητή της σειράς Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη, ο οποίος εκθέτει τις στοχεύσεις και το σκεπτικό του προγράμματος. Ακολουθεί εισαγωγή των επιμελητών υπό τον τίτλο "Ο Νεόφυτος Ροδινός και η παράφραση της Vita Ignatii" (σ. 11-45). Η εισαγωγή περιλαμβάνει τα εξής κεφάλαια: Ι. Φωτοσκιάσεις μιας πνευματικής φυσιογνωμίας, ΙΙ. Βιογραφικές συνιστώσες. Στους δρόμους

της παιδείας και του προσηλυτισμού, ΙΙΙ. Το κείμενο, ΙV. Το ιστορικό πλαίσιο του βίου του Ιγνατίου και οι μετέπειτα χρήσεις του, V. Το χειρόγραφο και η γλώσσα, VI. Η σχέση του βίου του Ιγνατίου γραμμένου από τον Νικήτα με τη νεοελληνική μεταφορά του Ροδινού.

Το κύριο σώμα του βιβλίου καταλαμβάνεται από τη διπλωματική έκδοση του κειμένου του Νεοφύτου Ροδινού, που απαρτίζεται από επιστολή του συγγραφέα "Τοις ευλαβεστάτοις καί ποθεινοτάτοις αδελφοίς καί τοις λοιποίς, όσοι απροσπαθώς αναγινώσκουσιν ετούτο το βιβλίων" και την παράφραση σε δημώδη νεοελληνικό λόγο του κειμένου του βυζαντινού συγγραφέα του 9ου-10ου αιώνα Νικήτα Δαβίδ του Παφλαγόνος περί του βίου του Αγίου Ιγνατίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Ακολουθούν σχόλια, σημείωση για την εικονογράφηση του τόμου, ευχαριστίες και ευρετήριο.

Στην εισαγωγή τους οι επιμελητές σκιαγραφούν την πνευματική φυσιολογία του Νεοφύτου Ροδινού (1576/7-1659), τον οποίο χαρακτηρίζουν ως τον σημαντικότερο Κύπριο συγγραφέα του 17ου αιώνα, και εξαίρουν τη σημασία του εκδομένου έργου του κυρίως ως γλωσσικού και λογοτεχνικού μνημείου. Υπογραμμίζουν το δημώδες ύφος και τα πολλά στοιχεία της κυπριακής διαλέκτου του 16ου αιώνα που διασώζει το κείμενο. Υποδεικνύεται ότι το κείμενο αποτελεί μνημείο της γλώσσας της Κυπριακής Αναγέννησης, πριν η κυπριακή ελληνική δεχθεί τις προσμίξεις με την τουρκική που συντελέστηκαν ως συνέπεια της Οθωμανικής κατάκτησης.

Ο τόμος εικονογραφείται από απεικονίσεις του Αγίου Ιγνατίου, που περιλαμβάνουν τη γνωστή ψηφιδωτή παράσταση από το βόρειο τύμπανο της Αγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως και τοιχογραφία από τον ναό του Αγίου Νικολάου της Στέγης στην Κακοπετριά της Κύπρου καθώς και μικρογραφίες χειρογράφων.

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών 1958-2008. Ίδρυση-πορεία-προοπτικές.

Κείμενα: Δημήτριος Α. Κυριακίδης, Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, Σάββας Ε. Τσιλένης, Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, Ταξιάρχης Κόλιας, Μιλτιάδης Β. Χατζόπουλος, Ευστράτιος Ι. Καμίτσος, Νικόλαος Γ. Οικονομάκος, Φραγκίσκος Κολίσης, Ευάγγελος Μπούμπουκας, Αργυρούλα Σιγάλα, Ελένη Γραμματικοπούλου, Άρης Ξενάκης, Παναγιώτης Δ. Μιχαηλάρης.
Επιμέλεια: Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης,
Αθήνα 2008, 4ο, 207 σελ.

Το βιβλίο σχεδιάστηκε για να εξυπηρετήσει τις ανάγκες του εορτασμού των "50 χρόνων ΕΙΕ", ισορροπώντας στοιχεία της εσωστρέφειας και του αναστοχασμού για την ίδρυση και την πορεία του, αλλά και της εξωστρέφειας και της στοιχειοθέτησης των προοπτικών του Ιδρύματος στις επόμενες δεκαετίες, όχι μόνο για τη διατήρηση της θέσης που έχει στο ερευνητικό στερέωμα της χώρας και των επιδόσεων στην επιστημονική άμιλλα αλλά και για την ανάπτυξή του στο ανταγωνιστικό εθνικό και διεθνές ερευνητικό περιβάλλον. Η πρωτοβουλία για τον εορτασμό και την έκδοση ανήκουν στον Πρόεδρο και Διευθυντή του ΕΙΕ καθηγητή Δ. Α. Κυριακίδη, που στήριξε όλη την κοπιώδη προσπάθεια και έγραψε το πυκνό εισαγωγικό κείμενο. Ο Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης εισηγήθηκε τη δομή του βιβλίου και, ως επιμελητής του, συνεργάστηκε με όλους τους συγγραφείς που υπογράφουν τα κείμενα αλλά και με τα μέλη των Ινστιτούτων και των Υπηρεσιών του ΕΙΕ προκειμένου για την αναζήτηση όλων των στοιχείων που ήταν απαραίτητα για να φωτίσουν την πενήνταχρονη πορεία του ΕΙΕ. Ο ίδιος μελέτησε και αποδελτίωσε τα Πρακτικά του Διοικητικού Συμβουλίου και της Εκτελεστικής Επιτροπής και συγκέντρωσε τα απαραίτητα στοιχεία για τη συγγραφή του "ιστορικού σχεδιάσματος για την ίδρυση και την πορεία του ΕΙΕ" καθώς και για τη σύνταξη του "Χρονολογίου" και των πινάκων των μελών του Δ.Σ. και των Ε.Ε. Σημαντική στην όλη προσπάθεια ήταν η συνεισφορά του Αρχείου του Γιάγκου Στ. Πεσμαζόγλου, του πρώτου των ιδρυτών, που έγινε προσιτό χάρη στην ευγενική προθυμία της κυρίας Μιράντας Ι. Πεσμαζόγλου. Ο Σ. Ε. Τσιλένης έγραψε πρωτότυπη μελέτη για το κτήριο του ΕΙΕ, στηριγμένος στο φάκελο της μελέτης του, σε προφορικές μαρτυρίες αλλά και σε μελέτη του ίδιου του κτηρίου. Οι διευθυντές των Ινστιτούτων: Νεοελληνικών Ερευνών (Π. Μ. Κιτρομηλίδης), Βυζαντινών Ερευνών (Τ. Κόλιας), Ελληνικής και Ρωμαϊκής Αρχαιότητας (Μ. Β. Χατζόπουλος), Θεωρητικής και Φυσικής Χημείας (Ε. Ι. Καμίτσος), Οργανικής και

Φαρμακευτικής Χημείας (Νίκος Γ. Οικονομάκος, 1945-2008) και Βιολογικών Ερευνών και Βιοτεχνολογίας (Φ. Κολίσης) παρουσίασαν στοιχεία για την ίδρυση και την πορεία των Ινστιτούτων τους και φώτισαν το έργο που επιτελέστηκε, αξιολογώντας τη συμβολή τους στην επιστημονική πρόοδο στο εθνικό και στο διεθνές επίπεδο, με αναφορές στους σχεδιασμούς και τις μελλοντικές τους προοπτικές. Ο Διευθυντής του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης Ε. Μπούμπουκας παρουσίασε την πορεία του ΕΚΤ από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, παράλληλα με την ανάπτυξη της επιστημονικής τεκμηρίωσης στην Ελλάδα και την ανάδειξή του σε "εθνικό φορέα οργάνωσης και διάθεσης περιεχομένου Επιστήμης και Τεχνολογίας". Με πληρότητα παρουσιάζονται στο βιβλίο οι υπηρεσίες του ΕΙΕ και το έργο τους: Διοίκηση και Γραφείο Διεθνών Σχέσεων (Α. Σιγάλα), Μορφωτικές εκδηλώσεις (Ε. Γραμματικοπούλου), Γραφείο Διαμεσολάβησης (Α. Ξενάκης), αποδεικνύοντας ότι στήριξαν διαχρονικά το ερευνητικό έργο και την ανάπτυξη του ΕΙΕ. Τη συνδικαλιστική δράση 33 χρόνων του Συλλόγου Προσωπικού παρουσίασε ο Π. Δ. Μιχαηλάρης, στηριγμένος στο αρχείο του Συλλόγου και τις συλλογικές μνήμες. Το βιβλίο διαθέτει πλούσια εικονογράφηση, και είναι ορατή η προσπάθεια να καταγραφούν με πληρότητα οι κύριοι συντελεστές και το έργο του ΕΙΕ καθώς και να προβληθούν οι προοπτικές του.

Τα ιδρυτικά κείμενα του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών και η αλληλογραφία

Ι. Στ. Πεσμαζόγλου - Λ. Θ. Ζέρβα,
Επιμέλεια: Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης,
Αθήνα 2008, 8ο, 167 σελ.

Το βιβλίο, κατά ένα τρόπο, συμπληρώνει το μεγάλο επετειακό βιβλίο των 50 χρόνων του ΕΙΕ, καθώς περιέχει συγκεντρωμένα τα ιδρυτικά κείμενα (τον Οργανισμό-Καταστατικό, τον Κανονισμό Ενισχύσεων Ερευνών και τον Κανονισμό του) καθώς και τους καταλόγους των πρώτων μελών του Δ.Σ. και της Ε.Ε. και τους πίνακες των πρώτων είκοσι γνωμοδοτικών επιτροπών κατά επιστημονικό κλάδο. Ένα κείμενο του 1957 ή 1958, εισήγηση για την εκδήλωση βασιλικής πρωτοβουλίας για την οργάνωση επιστημονικών ερευνών, που αποδίδεται βάσιμα στον Κ. Θ. Δημαρά, φωτίζει τις δυνατότητες, διαγράφει τις προοπτικές και υποβάλλει βηματισμούς και οργανωτικά σχήματα για να ιδρυθεί ένας ερευνητικός φορέας που θα εξυπηρετούσε την πρόοδο του τόπου. Πλουσιότερη σε πληροφορίες για τους αναβαθμούς της ίδρυσης αλλά και των στοχαστικών προσαρμογών και διαδοχικών προσεγγίσεων που απαιτήθηκαν για την ολοκλήρωση της φυσιогνωμίας του Ιδρύματος και του οργανισμού του σχήματος είναι η αλληλογραφία του Γιάγκου Πεσμαζόγλου με τον Λεωνίδα Ζέρβα, φιλοξενούμενο ερευνητή το ακαδημαϊκό έτος 1957-1958 στις ΗΠΑ: Στις είκοσι επιστολές, από τον Μάρτιο έως τον Ιούλιο του 1958, περιγράφονται τα βήματα που χρειάστηκαν για να μετακινηθούν οι σκοποί και οι προοπτικές του ΕΙΕ από την έρευνα-μοχλό της εγχώριας ανάπτυξης, του πρώτου σχεδιασμού, στην έρευνα-συμβολή στο διεθνές μέτωπο της επιστήμης, από την εφαρμοσμένη στη βασική έρευνα των ορίων στην έρευνα αιχμής. Τα κείμενα προέρχονται από το αρχείο Ι. Στ. Πεσμαζόγλου και παραχωρήθηκαν ευγενικά για τη μελέτη και έκδοση από την κυρία Μιράντα Ι. Πεσμαζόγλου στον επιμελητή του βιβλίου –ενός βιβλίου που οφείλεται σε πρωτοβουλία του Προέδρου και Διευθυντή του ΕΙΕ, καθηγητή Δ. Α. Κυριακίδη, ο οποίος και το προλογίζει. Με την κυκλοφορία του ολοκληρώθηκε ο εορτασμός των 50 χρόνων του ΕΙΕ.

Ευαγγελία Μπαλτά,
Η οθωμανική απογραφή των Κυθήρων. 1715,
Αθήνα 2009, 352 σ.

Η μελέτη αποτελεί σχολιασμένη έκδοση δύο καταστίχων που φυλάσσονται στο *Tapu ve Kadastro* της Άγκυρας. Η σύνταξη της οθωμανικής απογραφής του 1715, που γίνεται αμέσως με την παράδοση του νησιού στους νέους κυρίους του, έρχεται να συστοιχηθεί με τις βενετσιάνικες που ακολούθησαν, όταν το

1718 το νησί επανήλθε στη Γαληνότατη Δημοκρατία του Αγίου Μάρκου με τη συνθήκη του Πασσάροβιτς. Η οθωμανική απογραφή συνομιλεί μαζί τους, ιδιαίτερα με τις δύο χρονικά εγγύτερες, αυτές του 1721 και του 1724, δείχνοντας τη συνέχεια στην ιστορία του νησιού, αλλά και υποδεικνύοντας τις κεντρικές διαφορές στη νοοτροπία των δύο κυρίαρχων σχετικά με τη σήμανση του τόπου και την καταγραφή των φορολογουμένων. Συνεργάζονται επίσης αγαστά στο να γίνουν και οι πρώτες εκτιμήσεις για πληθυσμιακά μεγέθη των κυθηραϊκών οικισμών κατά τον 18ο αιώνα. Το οθωμανικό φορολογικό κατάστιχο καταδεικνύει ακόμη μια φορά την τακτική που υιοθετεί η Πύλη για να προσεταιριστεί τον ντόπιο πληθυσμό προκειμένου να τον πείσει να εγκαταλείψει τον παλιό του κυρίαρχο. Τόσο η δεκάτη όσο και οι διάφορες άλλες φορολογικές ρυθμίσεις υπέρ των Κυθηρίων, οι οποίες επικυρώνονται με φερμάνια που συνοδεύουν το φορολογικό κατάστιχο, δηλώνουν τον καταλυτικό ρόλο που διαδραμάτισαν ορισμένα μέλη της “Κοινότητας των Ευγενών” των Κυθηραίων στις διαπραγματεύσεις με τον επικείμενο κατακτητή, στον οποίον παραδίδουν το νησί αμαχητί, διεκδικώντας και, τελικά, διασφαλίζοντας ευνοϊκούς όρους φορολογικής μεταχείρισης.

**Noël Golvers & Efthymios Nicolaidis (έκδοση - επιμέλεια),
Ferdinand Verbiest and Jesuit Science in the 17th century China.
*An annotated edition and translations of the Constantinople manuscript (1676)***

INR & Ferdinand Verbiest Institute, Katholieke Universiteit Leuven, Athens-Leuven 2009, 384 σ.

Το βιβλίο αυτό παρουσιάζει δύο χειρόγραφα του Φερντινάνδου Βερμπιέστ (Ferdinand Verbiest), S.J.(1623-1688), τα οποία γράφτηκαν το 1676 στο Πεκίνο, απευθύνονταν στον Τσάρο και μεταφέρθηκαν στη Μόσχα από τον Νικόλαο Σπαθάρη Μιλέσκου (Nicolas Spathari Milesco). Τα δύο κείμενα αποτελούν την παλαιότερη έκδοχή του έργου *Astronomia Europaëa*, και μέχρι πρόσφατα είχαν ξεχαστεί. Η πρόσφατη ανακάλυψή τους οφείλεται στην αναγνώριση ενός αντιγράφου το οποίο είχε αναπαραγάγει ο Χρύσανθος Νοταράς στη Μόσχα. Το αντίγραφο αυτό βρισκόταν παραμελημένο στη βιβλιοθήκη του Μετοχίου του Πατριαρχείου των Ιεροσολύμων στην Κωνσταντινούπολη.

Η παρούσα έκδοση περιλαμβάνει τα Λατινικά κείμενα αναδιαρθρωμένα, την μετάφρασή τους στα Αγγλικά και σχόλια. Στην εισαγωγή συζητείται η θέση των χειρογράφων αυτών στο ευρύτερο πλαίσιο των Λατινικών εργασιών του Βερμπιέστ, και δίνεται έμφαση τόσο στα μέρη τους που συμπεριλήφθηκαν εν συνεχεία στη γνωστή έκδοση *Compendium Latinum* και *Astronomia Europaëa* (Dillingen, 1687) όσο και σ' εκείνα που τελικά παραλήφθηκαν. Στην εισαγωγή συζητείται επίσης και η ιστορία τόσο των χειρογράφων της Μόσχας όσο και του αντιγράφου τους της Κωνσταντινούπολης –της μοναδικής μαρτυρίας ύπαρξής τους– και καταγράφεται η άγνωστη μέχρι τώρα υποδοχή της Ιησουϊτικής αστρονομίας, μηχανικής και φυσικής του 17ου αιώνα στη Ρωσία και τη Νοτιοανατολική Ευρώπη της μεταβυζαντινής περιόδου.

**Βασίλειος Γ. Μαραγκός,
*Παΐσιος Χιλανδαρινός και Σωφρόνιος Βράτσης από την Ορθόδοξη ιδεολογία στη διάπλαση της
βουλγαρικής ταυτότητας***

Βιβλιοθήκη της Ιστορίας των ιδεών-6, Αθήνα 2009, 402 σ.

Η μελέτη αναδεικνύει τη μετάβαση της Βουλγαρίας από την προνεωτερική περίοδο, όπου κυριαρχούσε η ενότητα των Ορθοδόξων, στην περίοδο της διαμόρφωσης της νεώτερης βουλγαρικής εθνικής ταυτότητας. Οι προσωπικότητες του Παΐσιου Χιλανδαρινού (1720-1773) και του Σωφρονίου Βράτση (1739-1813) αποτελούν συνδετικούς κρίκους ανάμεσα στην παραδοσιακή Ορθόδοξη χριστιανική ιδεολογία και στις νεωτερικές ιδέες του Διαφωτισμού και του εθνικισμού. Το 1762, στη *Σλαβοβουλγαρική Ιστορία*, ο Παΐσιος Χιλανδαρινός αναδείκνυε τη δόξα του μεσαιωνικού Βουλγαρικού βασιλείου και καλούσε τους ομογενείς του να πάψουν να στρέφονται προς την ελληνική γλώσσα και να μην ντρέπονται που είναι Βούλγαροι. Ο

Σωφρόνιος Βράτσης εξέδωσε το 1805 το πρώτο τυπωμένο βιβλίο στα βουλγαρικά, το *Κυριακοδρόμιον*, διασκευάζοντας από τα ελληνικά το ομώνυμο έργο του Αγαπίου Λάνδου. Ο Σωφρόνιος εισήγαγε στη Βουλγαρία την προβληματική του Διαφωτισμού διατηρώντας ωστόσο τις συντεταγμένες της Ορθόδοξης ιδεολογίας.

Παρουσιάζονται επίσης ανάγλυφα ο ρόλος που έπαιξε η ελληνική παιδεία στη διάπλαση της βουλγαρικής ταυτότητας και οι κοινές πολιτισμικές ρίζες Ελλήνων και Βουλγάρων, τις οποίες ο συγγραφέας ανάγει στην Ορθοδοξία αλλά και στον Διαφωτισμό, αλλά και ο μηχανισμός αποχωρισμού των Βουλγάρων από την κοινότητα των Ορθοδόξων. Ανάμεσα στους επιγόνους του Παΐσιου και του Σωφρονίου ξέσπασε διαμάχη για τον ρόλο της ελληνικής γλώσσας και παιδείας, που η έκβασή της καθορίστηκε περί τα μέσα του 19ου αιώνα. Τότε ηττήθηκε η ελληνόφιλη μερίδα της βουλγαρικής διανόησης. Η ελληνική παιδεία ωστόσο συνέχισε να διαδραματίζει θετικό ρόλο στην πνευματική ανάπτυξη της Βουλγαρίας έως το εκκλησιαστικό βουλγαρικό σχίσμα (1870) αλλά και αργότερα.

Η Ελλάδα του Γεωργίου Α΄. Πολιτική κριτική του Μιχαήλ Γ. Σακελλαρίου στην "Κραυγή του εκπνέοντος Ελληνισμού των Πατρών" (1910-1911)

Πρόλογος: Π. Μ. Κιτρομηλίδης. Εισαγωγή: Μ. Β. Σακελλαρίου.

ΙΝΕ/ΕΙΕ - 111, σειρά: "Βιβλιοθήκη Εγκυκλοπαίδειας Ελληνικού Τύπου" - 2,
Αθήνα 2009, 439 σ.

Απόρροια της επεξεργασίας του σχετικού λήμματος της *Εγκυκλοπαίδειας του Ελληνικού Τύπου, 1784-1974* (Αθήνα, ΙΝΕ/ΕΙΕ, 2008) για τον πατρινό δημοσιογράφο Μιχαήλ Γ. Σακελλαρίου (1846-1919), το δημοσίευμα αυτό αποτελεί το δεύτερο των ειδικών μονογραφιών που εντάσσονται στη σειρά "Βιβλιοθήκη Εγκυκλοπαίδειας ελληνικού Τύπου". Στον τόμο αναδημοσιεύεται μια εκτενής σειρά πενήντα τριών άρθρων με τον τίτλο "Ιστορία μιας πεντηκονταετίας" και υπέρτιτλο "Διατί έπεσεν η Ελλάς", που είχαν δημοσιευτεί στα χρόνια 1910-1911 στην πατρινή επιθεώρηση του Μ. Γ. Σακελλαρίου *Κραυγή του εκπνέοντος Ελληνισμού*.

Ο τίτλος και ο υπέρτιτλος σηματοδοτούν ανάγλυφα την αγωνία του δημοσιογράφου για την τύχη της πατρίδας του και εξεικονίζουν το άγχος και τη δυσανασχέτησή του για την "απραξία" των Ελλήνων πολιτικών σε κρίσιμες στιγμές, ενώ παράλληλα η πτώση της Ελλάδας και ο "εκπνέων Ελληνισμός" αποτελούν τη βάση του διεισδυτικού φιλοσοφικο-πολιτικού του στοχασμού και εν πολλοίς της θρησκευτικής κριτικής επιχειρηματολογίας του σε άμεσο συσχετισμό με την υπεράσπιση των θέσεων του αρχιεπισκόπου Σύρου και Τήνου Αλέξανδρου Λυκούργου. Στην Εισαγωγή του (σ. 13-47), ο ακαδημαϊκός Μιχαήλ Β. Σακελλαρίου σκιαγραφεί το περιβάλλον και την ταραγμένη εποχή του προγόνου του και προσφέρει, επιπλέον, μια παιδική συναισθηματική διάσταση που μόνον αυτός θα μπορούσε σήμερα να δώσει τόσο αυθεντικά.

Δούγαλντ Στεβάρδου (Dugald Stewart), Εγχειρίδιον Ηθικής Φιλοσοφίας, Μετάφραση Νεοφύτου Βάμβας

[Διδασκαλία στην Ιόνιο Ακαδημία, Κέρκυρα 1829-1830]

Επιμέλεια-Προλεγόμενα: Παναγής Δ. Αλιπράντης

Αθήνα 2009, 336 σ.

Ο Νεόφυτος Βάμβας (1776/7-1855), χιώτης ιερωμένος και λόγιος, συνεργάτης επί σειρά ετών του Κοραή, από τους πρώτους καθηγητές του Πανεπιστημίου Αθηνών, διακρίθηκε για τη διδακτική και συγγραφική του δραστηριότητα. Σπούδασε, μελέτησε και δίδαξε Φιλοσοφία, κυρίως Ηθική Φιλοσοφία, σε όλες τις φάσεις της ζωής του, επηρεασμένος και από τις θεωρίες των εκπροσώπων της Σκωτικής Φιλοσοφίας.

Στην Κέρκυρα (Ιόνιος Ακαδημία), ως καθηγητής της Φιλοσοφίας κατά το έτος 1829-30, μεταξύ άλλων, δίδαξε, σε δική του μετάφραση, και σχολίασε το έργο *Outlines of Moral Philosophy* του Dugald Stewart, σημαντικού εκπροσώπου της Σκωτικής Φιλοσοφικής Σχολής. Η διδασκαλία αυτή σώθηκε στα χειρόγραφα του Ηλία Αλιπράντη (1808-1885), μαθητή του Βάμβα, που περιλαμβάνονται στη σειρά των παραδόσεων καθηγητών της Ιονίου Ακαδημίας, και απόκειται στο αρχείο των ιερέων Ηλία και Θεόκλητου Αλιπράντη, φοιτητών της Ιονίου Ακαδημίας από τη Λακκήθρα της Κεφαλονιάς.

Ευρυδίκη Σιφναίου,

Έλληνες έμποροι στην Αζοφική. Η δύναμη και τα όρια της οικογενειακής επιχείρησης

Αθήνα 2009, 565 σ.

Μια μεσαία ελληνική οικογενειακή επιχείρηση με διεθνή εκπροσώπηση, που αναπτύσσεται σε διάστημα τριών γενεών, είναι το θέμα της μελέτης αυτής και παράλληλα η ιστορία μιας οικογένειας της διασποράς, που μετακινείται ανατολικά αναζητώντας επιχειρηματικές ευκαιρίες, που προάγει τον πολιτισμό μέσω του εμπορίου, και επιστρέφει στην Ελλάδα, όταν οι τόποι φιλοξενίας ορθοποδήσουν και «χειραφετηθούν», για να ριχτεί σε μια νέα προσπάθεια ατομικής και συλλογικής ανέλιξης. Το βιβλίο στηρίζεται στο αρχείο των Αδελφών Σιφναίου και συνομιλεί με τα θέματα που θέτει η Ιστορία των Επιχειρήσεων, βάζοντας στο επίκεντρο της ανάλυσης τον επιχειρηματία, αλλά και με πλευρές της Κοινωνικής και Πολιτισμικής Ιστορίας, με τις οποίες είναι άρρηκτα δεμένη η δράση του. Στοχάζεται πάνω στην επιχειρηματικότητα της ελληνικής διασποράς, και ειδικά στον τρόπο με τον οποίο οι επιχειρηματίες, μετακινούμενοι μέσα σε διαφορετικά περιβάλλοντα, διαβλέπουν, δημιουργούν και εκμεταλλεύονται ευκαιρίες αποβλέποντας σε οικονομικά οφέλη και κατορθώνουν με τις ενέργειές τους να ταράζουν τα «λιμνάζοντα ύδατα» της στασιμότητας. Ερευνά την μετάδοση πολιτισμικών αξιών μέσω της οικονομικής συμπεριφοράς, τον τρόπο με τον οποίο το πολιτισμικό, εθνικό και οικογενειακό περιβάλλον προικοδοτούν την προσωπικότητα του επιχειρηματία και αποτελούν τα στοιχεία που συνθέτουν την ιδιαιτερότητα του ταλέντου του θέτοντας τη δική τους σφραγίδα στο οικονομικό. Το μέσο επιχειρηματικό μέγεθος στο οποίο αναφέρεται η μελέτη προσεγγίζει τον μέσο όρο των πολυάριθμων μικρών και μεσαίων οικογενειακών επιχειρήσεων για τις οποίες οι γραπτές μαρτυρίες είναι λιγοστές. Η μελέτη αυτή ασχολείται με ζητήματα που απασχολούν την Ιστορία των Επιχειρήσεων. Αναφέρεται στην τυπολογία της επιχείρησης, στη δομή, στη στρατηγική και στο βαθμό προσαρμοστικότητάς της στις αλλαγές. Εξετάζει τις πολιτισμικές προσκτήσεις, την αφομοίωση ή την αντίσταση σε πολιτισμικά δάνεια που αντλούνται από το περιβάλλον εντός του οποίου λειτουργεί η επιχείρηση και συνδιαλέγεται με το κρίσιμο ζήτημα της επιχειρηματικής συνέχειας, που αποτελεί την «αχίλλειο πτέρνα» των οικογενειακών επιχειρήσεων.

Στο πρώτο κεφάλαιο συζητούνται ιστοριογραφικά θέματα για την ελληνική διασπορά και την επιχειρηματικότητα στη Ρωσία. Στο δεύτερο κεφάλαιο αναφέρονται οι πηγές, οι τόποι και τα πρόσωπα. Στο τρίτο κεφάλαιο ανιχνεύεται η εγκατάσταση του επιχειρηματικού οίκου στο Ταϊγάνιο της Αζοφικής (1850-1919) και η στρατηγική της επιχείρησης στη διάρκεια δύο επιχειρηματικών γενεών. Στο τέταρτο κεφάλαιο εξιστορείται η δυσκολία της επιχείρησης από τον αντίκτυπο του πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και της Επανάστασης. Στο πέμπτο κεφάλαιο η δράση μεταφέρεται στον γεωγραφικό χώρο της Κωνσταντινούπολης, όπου η επιχείρηση ανέπτυξε σημαντική δράση μέσω του υποκαταστήματός της (1870-1922). Στο έκτο κεφάλαιο ακολουθεί η πορεία της επιχείρησης στον Πειραιά και η επένδυση στη χημική βιομηχανία (1924-1958). Στο έβδομο κεφάλαιο συζητιέται η εμπλοκή των γυναικών της οικογένειας στο επιχειρηματικό γίγνεσθαι και στο όγδοο σχολιάζονται οι εκφάνσεις του καθημερινού βίου, η κατοικία, η διατροφή, η ένδυση και ο τρόπος οργάνωσης του ελεύθερου χρόνου. Το ένατο κεφάλαιο ασχολείται με τα πολιτιστικά πρότυπα και τα πολιτικά δίκτυα των επιχειρηματιών, ενώ στα συμπεράσματα αναδεικνύεται η σημασία της οικογένειας στη συγκρότηση της επιχείρησης και στη διαμόρφωση της στρατηγικής της.

Ελένη Κυραμαργιού,
Ευρετήριο Δημοτικού Αρχείου Δραπετσώνας, 1951-1980
INE/EIE & Δήμος Δραπετσώνας, Αθήνα 2010, 158 σ.

Απόρροια της συνεργασίας του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών (INE/EIE) με τον Δήμο Δραπετσώνας αποτελεί η έκδοση του *Ευρετηρίου του Δημοτικού Αρχείου Δραπετσώνας, 1951-1980*. Η ταξινόμηση του ανενεργού τμήματος του δημοτικού αρχείου της περιόδου 1951-1980 ξεκίνησε στις αρχές του 2009 και ολοκληρώθηκε τον Φεβρουάριο του 2010, στο πλαίσιο του προγράμματος «Ιστορία των οικισμών της Ελλάδας, 15ος-20ός αιώνας» που διενεργείται στο INE/EIE με επιστημονικό υπεύθυνο τον Δημήτρη Δημητρόπουλο.

Στις 150 σελίδες του Ευρετηρίου ξετυλίγονται πτυχές της ιστορίας του οικισμού μέσα από τα αρχειακά τεκμήρια: η έλευση και εγκατάσταση των προσφύγων το 1922, που σηματοδοτεί την απαρχή του συνοικισμού, η καθημερινή ζωή στα παραπήγματα, τα προβλήματα από τη λειτουργία των εργοστασίων και την γειτνίασή τους με το συνοικισμό, η έλλειψη πόσιμου νερού και ηλεκτρικού, η σύσταση του Δήμου, τα πρώτα έργα, η ανεπάρκεια οικονομικών πόρων, τα προβλήματα με τη Νομαρχία και τις λοιπές διοικητικές υπηρεσίες, ο καθορισμός των ορίων του Δήμου, το γκρέμισμα των παραπηγμάτων, η ανασφάλεια των κατοίκων και η προσδοκία για καλύτερες συνθήκες διαβίωσης, τα συνεχή αιτήματα για την απομάκρυνση των εργοστασίων αλλά και οι διαμαρτυρίες για την ανεργία που συνόδευσε το κλείσιμό τους. Το αρχείο δεν καλύπτει μόνο τη λειτουργία του Δήμου αλλά και την ζωή των κατοίκων του. Συνιστά ένα πλέγμα μαρτυριών ικανό να προσφέρει μια πολύπλευρη θεώρηση της πόλης, όπου πρωταγωνιστούν ο ρόλος και οι αρμοδιότητες της δημοτικής αρχής, φανερώνοντας για άλλη μια φορά τη σημασία των αρχειακών πηγών για την ιστορία και τους κοινωνικούς μετασχηματισμούς.

Το ταξινομικό δέντρο, βάση του οποίου επιχειρήθηκε να αποτυπωθεί η δομή του αρχείου, ακολουθεί τη λογική του οργανογράμματος των δημοτικών υπηρεσιών και αρθρώνεται στις ακόλουθες τέσσερις βασικές ενότητες: α) Διοικητική Υπηρεσία, β) Οικονομική Υπηρεσία, γ) Τεχνική Υπηρεσία και δ) Εκπαίδευση-Πρόνοια. Το αρχειακό υλικό διαχωρίστηκε σε κατηγορίες και επιμέρους σειρές με βάση το περιεχόμενό του, ενώ για την ταξινόμηση των φακέλων κριτήριο αποτέλεσε η χρονική τους διάρκεια, ξεκινώντας από τον παλαιότερο προς τον νεότερο.

Το αρχείο μας δίνει τη δυνατότητα να γνωρίσουμε, έστω και σε αδρές γραμμές, τη φυσιογνωμία, την εσωτερική δομή αλλά και τις ποικίλες δραστηριότητες του Δήμου Δραπετσώνας. Στην πλειονότητά του το υλικό είναι αποτέλεσμα του διοικητικού μηχανισμού της τοπικής αρχής, και ο χαρακτήρας του είναι κατά βάση επίσημος. Παρά ταύτα υπάρχουν περιπτώσεις όπου διαφαίνονται οι απόψεις των κατοίκων, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν από την κακή κατάσταση των σπιτιών που ζουν και από την γειτνίασή με μεγάλες βιομηχανικές μονάδες, καθώς και οι αντιπαραθέσεις τους με την τοπική διοίκηση.

Στέση Αθήνη,
Όψεις της νεοελληνικής αφηγηματικής πεζογραφίας, 1700-1830. Ο διάλογος με τις ελληνικές και ξένες παραδόσεις στη θεωρία και την πράξη
INE/EIE, Βιβλιοθήκη της Ιστορίας των Ιδεών 7, Αθήνα 2010, 576 σελ.

Η μελέτη επιχειρεί μια ιστορικο-γραμματολογική προσέγγιση του πλασματικού πεζού λόγου ως λογοτεχνικού φαινομένου από τις πρώτες δεκαετίες του 18ου αιώνα έως το 1830. Αξιοποιεί θεωρητικές απόψεις και κατευθύνσεις που εγγράφονται στο πλαίσιο των Πολυσυστημικών Σπουδών, των Μεταφραστικών Σπουδών, της Συγκριτικής Γραμματολογίας και των θεωριών της αισθητικής και αναγνωστικής πρόσληψης.

Διαρθρώνεται σε τρία μέρη. Το πρώτο μέρος, «Η Αφηγηματική πεζογραφία και τα είδη της» (επτά κεφάλαια), προσφέρει μια ειδολογική παρουσίαση του αφηγηματικού υλικού, έντυπου και χειρόγραφου, πρωτότυπου και μεταφρασμένου, βασισμένη σε συνδυασμό ποικίλων κριτηρίων (θεματικών, δομικών,

μορφολογικών, κ.ά.). Βασικός άξονας που διέπει την ειδολογική αυτή ταξινόμηση συνιστά η έννοια του διαλόγου ανάμεσα σε παράδοση και σε νεωτερικότητα, σε γηγενείς και σε ξένες γραμματείες, σε «λαϊκό» και σε «λόγιο» βιβλίο, σε «παιδικό-νεανικό» ανάγνωσμα και σε ανάγνωσμα για ενήλικες. Όπως καταδεικνύεται, πρωταρχική επιδίωξη της ελληνικής γραμματείας είναι ο γραμματειακός συγκρητισμός, η σύναψη διαλόγου με λογοτεχνικά συστήματα που ανήκουν σε διαφορετικές χρονικές περιόδους (Αρχαιότητα, Βυζάντιο, Αναγέννηση, Μπαρόκ, Διαφωτισμός).

Το δεύτερο μέρος, «Αντιλήψεις και θεωρίες για την αφηγηματική πεζογραφία» (έξι κεφάλαια) διερευνά μια βασική πτυχή του λογοτεχνικού φαινομένου, τον λόγο για την πεζογραφία –λόγο που αναδύεται και συνυφάζεται με την προσπάθεια αναζήτησης και καθιέρωσης όρων για τα νεωτερικά αφηγηματικά είδη, το διήγημα και το μυθιστόρημα. Οι πρώτες ενδείξεις, μολονότι λανθάνουσες ή αποσπασματικές, ανιχνεύονται σε επιστολικά κείμενα των πρώτων Μαυροκορδάτων· διατυπώνονται ευκρινέστερα στον «Λόγο προτρεπτικό στο γνώθι σαυτόν» του Δημήτριου Καταρτζή, προϊόν του διαλόγου του με την *Encyclopédie* («Discours préliminaire»). Η συνειδητή, πάντως, προσπάθεια θεωρητικής πραγμάτευσης του νεωτερικού αφηγηματικού πεζού λόγου, προϊόν και πάλι διαλόγου με τον ευρωπαϊκό νεοκλασικισμό, φέρει την υπογραφή του Αδαμάντιου Κοραή, ο οποίος εισηγείται και τον όρο «μυθιστορία». Στην καταξίωση και διάδοση του αφηγηματικού πεζού λόγου συμβάλλουν τα έργα ρητορικής και ποιητικής, ερανίσματα από ξενόγλωσσα εγχειρίδια, καθώς και ο προεπαναστατικός φιλολογικός τύπος. Οι επικρίσεις που διατυπώνονται και ο σκεπτικισμός που κάποτε περιβάλλει την πλασματική, πεζογραφική αφήγηση αφορούν κυρίως στην ηθική της ωφέλεια και τη χρησιμότητά της. Το τρίτο μέρος, «Μετάφραση: η δεσπόζουσα μορφή του διαλόγου με τις ξένες γραμματείες» (πέντε κεφάλαια), είναι αφιερωμένο σε ποικίλες όψεις της διαγλωσσικής μεταφοράς. Εξετάζει την αντίληψη που περιβάλλει τη μετάφραση, η οποία τείνει στην τοποθέτησή της σε υψηλή θέση στην ιεραρχία του γραμματειακού συστήματος, καθώς εναποθέτει σε αυτήν την πραγματοποίηση βασικών πολιτισμικών αναγκών: τον συντονισμό και τη σύμπλευση με την ευρωπαϊκή γραμματεία και την παγίωση μιας νεότερης γλωσσικής μορφής. Οι προβληματισμοί για τη μεταφραστική πράξη, χωρίς να βρίσκονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της περιόδου, διατυπώνονται, κυρίως, στο πλαίσιο των γλωσσικών αναζητήσεων και, κάποτε, αφήνουν να εννοηθεί τη συνομιλία με τους γάλλους Εγκυκλοπαιδιστές. Η «πιστή» μετάφραση αποτελεί τη διάχυτη τάση, χωρίς ωστόσο να αποκλείει από προσπάθειες αφομοίωσης και χειραγώγησης του ξένου στα πολιτισμικά συμφραζόμενα.

Μέσα από τη σταθερή προσφυγή σε κείμενα του πλασματικού αφηγηματικού λόγου που διαθέτουν αυτονομία και αυτοτέλεια, τουλάχιστον ως προς τον τρόπο δημοσίευσης και διακίνησης, και μέσα από τη διαρκή προσπάθεια της ειδολογικής ή δομικής τους οριοθέτησης και αξιολογικής τους αποτίμησης φαίνεται ότι κατά τη συγχρονική αυτή τομή διαμορφώνεται μια συνείδηση που αναγνωρίζει την ιδιαιτερότητα της πλασματικής πεζογραφίας σε σχέση με τον έντεχνο πεζό λόγο, και τείνει να την τοποθετήσει δίπλα στα λογοτεχνικά γένη και είδη, δημιουργώντας ρήγμα στον έμμετρο λογοτεχνικό κανόνα.

Η έκδοση περιλαμβάνει δύο παραρτήματα. Στο πρώτο παράρτημα παρουσιάζεται αλφαβητικά (κατά συγγραφέα ή τίτλο) το σύνολο του αφηγηματικού υλικού που αποτέλεσε τη βάση της μελέτης (εκτός από τα έντυπα και τα χειρόγραφα, στα περισσότερα από τα οποία έγινε αυτοψία, συμπεριλαμβάνονται αθησαύριστα έργα και αγγελίες στον τύπο). Το δεύτερο παράρτημα προσφέρει τον χρονολογικό πίνακα των έντυπων εκδόσεων. Ακολουθεί βιβλιογραφία και ευρετήριο κυρίων ονομάτων και τίτλων.

Cornelia Papacostea-Danielopolu,

Οι ελληνικές κοινότητες στη Ρουμανία τον 19ο αιώνα.

Μετάφραση: Νικόλαος Διαμαντόπουλος, Βιβλιογραφικό επίμετρο: Σοφία Ματθαίου,

INE/EIE-116, Βιβλιοθήκη της Ιστορίας των Ιδεών 8, Αθήνα 2010, 225 σελ. + 3 χ.α.

Η παρούσα έκδοση, επεξεργασμένη και εμπλουτισμένη με χρηστικό βιβλιογραφικό επίμετρο, καθιστά προσιτό στο ελληνικό επιστημονικό κοινό, χάρις στη μεταφραστική φιλοπονία του κ. Νικόλαου Διαμαντόπουλου, πρέσβεως ε.τ., το πρώτο μέρος από το τελευταίο έργο της γνωστής νεοελληνίστριας

Κορνηλίας Papacostea-Danielopolu. *Comunitățile Grecești din România în secolul al XIX-lea* (Βουκουρέστι, Editura Omonia, 1995). Παρουσιάζει δε αναλυτικά την οικονομική και πολιτιστική οργάνωση (εκκλησία, παιδεία και εκπαιδευτικοί θεσμοί, κοινωνική ζωή και κοινωνική αλληλεγγύη) των μεγάλων ελληνικών κοινοτήτων στο Βουκουρέστι, τη Βραΐλα, την Κωνσταντζά, το Γαλάτσι και το Γιούργεβο. Η μελέτη της Κορνηλίας Papacostea-Danielopolu εξιστορεί τη σύσταση και δράση των ελληνικών κοινοτήτων στη Ρουμανία και των κοινωνικών, εκπαιδευτικών και πολιτιστικών συσπειρώσεων των Ελλήνων από την εμφάνισή τους με θεσμοθετημένη μορφή, μετά τη σύσταση του «Οργανικού Κανονισμού» (1830) ως το τέλος του 19ου αιώνα. Όπως επισημαίνει στον Πρόλογό του ο Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, «η εξιστόρηση αυτή συντελείται κυρίως με τη σταχυολόγηση ενός πραγματικού πλούτου αποκαλυπτικών λεπτομερειών από τον ελληνικό τύπο της Ρουμανίας. Έτσι η αφήγηση αποκτά ζωντάνια και διατηρεί αδιάπτωτο το ενδιαφέρον της. Η ιστορία του συλλογικού βίου των Ελλήνων στη μητρόπολη και στα μεγάλα λιμάνια της Ρουμανίας απαρτίζεται κυρίως από την αφήγηση της δράσης τους στον τομέα της παιδείας: σχολεία, δάσκαλοι, εφημερίδες, εκδόσεις και βεβαίως η δράση των σημαντικότερων λογίων ζωντανεύει με την αφήγηση της Κορνηλίας Danielopolu και πλαισιώνει την καταγραφή της συνεχούς μέριμνας του ελληνισμού της Ρουμανίας για την Εκκλησία και τα εθνικά δίκαια». Ενώ πιο κάτω παρατηρεί εύστοχα ότι «η οικογένεια της συγγραφέως, οι Papacostea, ανήκαν στο ανθρώπινο δίκτυο της βλάχικης διασποράς που συνιστά στην ιστορική διαχρονία έναν από τους συνεκτικούς δεσμούς της ευρύτερης βαλκανικής κοινωνίας». Με αυτές τις εγγενείς προϋποθέσεις η συγγραφέας στάθηκε δυνατόν να προσλάβει, να κατανοήσει και να περιγράψει τις εκδηλώσεις της κοινωνικής και πνευματικής δράσης του ελληνισμού στον ρουμανικό χώρο.

Για την πληρέστερη και αναθεωρημένη εμφάνιση του μελετήματος στην ελληνική του εκδοχή συνεργάστηκαν, με συντονίστρια την Άννα Ταμπάκη, αρκετοί ειδικοί μελετητές: η αναπλ. καθηγήτρια Εύη Γεωργιτισογιάννη, οι ρουμάνοι ερευνητές Mihai Țirău, Claudiu Turcitu και Ștefan Petrescu, ενώ τη σύνταξη και επιμέλεια του εκτενούς βιβλιογραφικού Επιμέτρου ανέλαβε η ερευνήτρια του ΙΝΕ/ΕΙΕ Σοφία Ματθαίου. Το βιβλίο απαρτίζεται από Προλογικό σημείωμα που υπογράφει ο διευθυντής του ΙΝΕ, καθηγητής Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, από βιο-εργογραφική προσέγγιση της Κορνηλίας Papacostea-Danielopolu που υπογράφει η Άννα Ταμπάκη και ακολουθούν δυο μείζονα κεφάλαια. Το πρώτο με τίτλο «Η ελληνική κοινότητα του Βουκουρεστίου» περιέχει τις ακόλουθες υποενότητες: η κοινότητα, η Εκκλησία, η εταιρεία «Ευαγγελισμός», τα σχολεία, παιδεία και πολιτισμός, ο ελληνικός Τύπος, τα τυπογραφεία, οι μεταφράσεις. Το δεύτερο κεφάλαιο με τίτλο «Ελληνικές κοινότητες άλλων πόλεων» φέρει τις ακόλουθες υποδιαίρεσεις: συγκρότηση των ελληνικών κοινοτήτων, τόπος καταγωγής των Ελλήνων, οι σχέσεις με τον τόπο καταγωγής, επαγγέλματα των διανοομένων, οι εκκλησίες, τα σχολεία, πολιτιστική ζωή, τα τυπογραφεία, ο τύπος, οι μεταφράσεις και προσωπικότητες της εποχής. Ακολουθούν τα Συμπεράσματα.

Το Βιβλιογραφικό Επίμετρο εμπλουτίζει με εντυπωσιακό τρόπο την αρχική καταγραφή της συγγραφέως. Παρουσιάζει 358 τίτλους για την περίοδο 1830 με 1900, στους οποίους συγκαταλέγονται και ορισμένοι αβιβλιογράφητοι, που έφερε στο φως η επιτόπια έρευνα των Mihai Țirău και Ștefan Petrescu.

ΤΕΤΡΑΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
[Research Notebooks]

Βασίλης Παναγιωτόπουλος, Λεωνίδας Καλλιβρετάκης, Δημήτρης Δημητρόπουλος
Μιχάλης Κοκολάκης, Ευδοκία Ολυμπίτου,
Πληθυσμοί και οικισμοί του ελληνικού χώρου. Ιστορικά μελετήματα,
Τετράδια Εργασίας 18, ΚΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 2003, 317 σελ.

Στον τόμο αυτό περιλαμβάνονται εννέα μελετήματα που εκπονήθηκαν στο πλαίσιο του Ερευνητικού Προγράμματος "Ιστορική έρευνα των οικισμών της Ελλάδας, (15ος-20ός αι.)" από ερευνητές και συνεργάτες του ΚΝΕ/ΕΙΕ. Στο πρώτο κείμενο, που φέρει τον τίτλο "Ιστορική έρευνα των οικισμών της Ελλάδας: Ερευνητικά ζητούμενα και προβλήματα των πηγών", ο διευθυντής του προγράμματος Λεωνίδας Καλλιβρετάκης παρουσιάζει τους στόχους του προγράμματος όπως είχαν τεθεί στην αρχική του σύλληψη από τον θεμελιωτή του Βασίλη Παναγιωτόπουλο, κάνει μια αναδρομή στα μέχρι σήμερα πεπραγμένα του και καταγράφει με συνοπτικό τρόπο τα βασικά προβλήματα που έχει να αντιμετωπίσει η έρευνα της ιστορικής γεωγραφίας και δημογραφίας στον ελληνικό χώρο. Το δεύτερο κείμενο με τίτλο "Ο οικονομικός χώρος των Ελλήνων στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας" αποτελεί μία συνθετική μελέτη του Βασίλη Παναγιωτόπουλου για τους όρους διαβίωσης και τις συνθήκες οικονομικής ζωής των Ελλήνων στο πλαίσιο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά τη διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Ο Δημήτρης Δημητρόπουλος στο κείμενο "Τοπωνύμια και μικροτοπωνύμια στα νησιά του Αιγαίου: όψεις της αντοχής της σήμανσης του τόπου στον χρόνο" παρουσιάζει, μέσα από ορισμένα επιλεγμένα παραδείγματα, στοιχεία για την αντοχή των τοπωνυμίων στο πέρασμα του χρόνου, όπως επίσης τις συγκλίσεις και τις αποκλίσεις που παρατηρούνται στο μικροτοπωνυμικό των νησιών. Στη μελέτη "Το μετόχι της Πάτμου στον Στύλο Αποκορώνου και η αυτοκρατορική λύσις του 1196" ο Λεωνίδας Καλλιβρετάκης εξετάζει διεξοδικά τις μαρτυρίες που αφορούν στο μετόχι αυτό, επιχειρώντας να προσδιορίσει τις απαρχές της συγκρότησής του και την κατοπινή του εξέλιξη. Η Ευδοκία Ολυμπίτου στη μελέτη της "Η συγκρότηση ενός νησιωτικού οικισμού: Η Χώρα Πάτμου κατά την περίοδο της οθωμανικής κατάκτησης" εξετάζει την εξέλιξη και την οργάνωση του οικισμού και των συνοικισμών του σε συνδυασμό με τις οικονομικές δραστηριότητες των κατοίκων και την παρέμβαση της κοινότητας. Στην εργασία του "Κάστρο και παλαιά Χώρα Μήλου: η παράλληλη πορεία δύο οικισμών (15ος-19ος αι.)" ο Δημήτρης Δημητρόπουλος εξετάζει τις διακυμάνσεις του πληθυσμού των δύο οικισμών όπως αυτές καταγράφονται στις μαρτυρίες της εποχής. Ο ίδιος, στο μελετήμα του "Συμβάσεις αγροληψιών στη Νάξο κατά τον 16ο και 17ο αιώνα", διερευνά τους όρους σύναψης αγροληπτικών σχέσεων και τους τύπους των εφαρμοζόμενων συμφωνιών. Η μελέτη του Λεωνίδα Καλλιβρετάκη "Νέα Πικέρνη Δήμου Βουπρασιών: Το χρονικό ενός οικισμού της Πελοποννήσου τον 19ο αιώνα (και η περιπέτεια ενός πληθυσμού)" καταγράφει την ιστορική πορεία του οικισμού σε συνδυασμό με την αρχική του κοιτίδα, την Πικέρνη των Αγίων Σαράντα. Τέλος, ο Μιχάλης Κοκολάκης στη μελέτη του "Η τουρκική στατιστική της Ηπείρου στο Σαλναμέ του 1895" παρουσιάζει διεξοδικά το παραπάνω τεκμήριο επισημαίνοντας προβλήματα που εγείρονται όσον αφορά τόσο στα πληθυσμιακά στοιχεία όσο και στον τρόπο εκφοράς και τις ταυτίσεις των αναγραφόμενων οικισμών.

George Tolia and Dimitris Loupis (επιμ.),
Eastern Mediterranean Cartographies,
Τετράδια Εργασίας 25/26, ΚΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 2004, 404 σελ.

Στην έκδοση περιλαμβάνονται 17 εργασίες επιλεγμένες από τις 60 ανακοινώσεις του 18ου Διεθνούς Συνεδρίου για την Ιστορία της Χαρτογραφίας. Το Συνέδριο είχε διοργανωθεί από το ΚΝΕ/ΕΙΕ σε συνεργασία με την Ελληνική Εταιρεία Χαρτογραφίας και την Διεθνή Εταιρεία για την Ιστορία της

Χαρτογραφίας (Imago Mundi Ltd) τον Ιούλιο του 1998 στην Αθήνα (βλέπε Ενημερωτικό Δελτίο ΚΝΕ/ΕΙΕ, τχ. 24).

Το πρώτο μέρος του τόμου, με τίτλο Χαρτογραφία, Διοίκηση και Εξερεύνηση, συγκεντρώνει εργασίες που αναλύουν χαρτογραφικές δραστηριότητες και πρωτοβουλίες που σχετίζονται με τους μηχανισμούς της διοίκησης και ελέγχου των περιοχών της Ανατολικής Μεσογείου μέσω της άρτιας και αναλυτικής τους αποτύπωσης. Στο μέρος αυτό περιλαμβάνονται μελέτες που εστιάζονται στη διερεύνηση των προϋποθέσεων για την προσέγγιση της άφαντης χαρτογραφίας των Βυζαντινών (Άννα Αβραμέα) αλλά και στις λόγιες χρήσεις της οθωμανικής ναυτικής χαρτογραφίας κατά τον 16ο και 17ο αιώνα (Δημήτρης Λούπης). Στην ενότητα αυτή περιλαμβάνονται ακόμη τέσσερις μελέτες γύρω από τη χαρτογραφική στήριξη των βενετικών κτήσεων στην Ανατολή. Οι μελέτες αυτές εστιάζονται στις αναπαραστάσεις του οικισμένου χώρου στα νησολόγια του 15ου και 16ου αιώνα (Νίκος Μπελαβίλας), τη χαρτογράφηση των βενετικών οχυρώσεων της Κρήτης (Ελένη Πορφυρίου), τη βενετική χαρτογραφία της Λευκάδας του φθίνοντος 17ου αιώνα (Όλγα Κατσιαρδή) και τα βενετικά ναυτικά βοηθήματα ναυσιπλοΐας του φθίνοντος 17ου αιώνα (Λεωνόρα Ναβάρη). Την πρώτη αυτή ενότητα κλείνουν μελέτες που εστιάζονται στη χαρτογράφηση της Αιγύπτου από τη γαλλική επιστημονική αποστολή στα τέλη του 18ου αιώνα (Madlena Cavelti Hammer), τους χάρτες που περιλαμβάνονται στην ταξιδιωτική αφήγηση του Ali Bei el-Abbasi (Annamaria Casassas - Carmen Montaner) και τους χάρτες του οθωμανικού κτηματολογίου της Παλαιστίνης στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα (Ruth Kark).

Το δεύτερο μέρος του τόμου, με τίτλο Χαρτογραφία και Φιλολογικές Παραδόσεις, περιλαμβάνει μελέτες που εστιάζονται στη λόγια χαρτογραφία των περιοχών της Ανατολικής Μεσογείου και τις φιλολογικές της πηγές. Οι συνδρομές της ενότητας αυτής εστιάζονται άλλοτε στη μελέτη της αραβικής γεωγραφικής γραμματείας για τη Μεσόγειο (Karen Pinto) κι άλλοτε σε φιλολογικές τεκμηριώσεις της δυτικής μεσαιωνικής χαρτογραφίας περιοχών της ελληνικής χερσονήσου (Jon van Leuven). Η θεματική αυτή ενότητα περιλαμβάνει ακόμη μελέτες που εστιάζονται στην αρχαιονγνωστική χαρτογραφία και ειδικότερα στη χαρτογραφία των βασιλείων της αρχαίας Κύπρου κατά τον 18ο αιώνα (Μαρία Ιακώβου), τη χαρτογραφία της Τρωάδας του τέλους του 18ου αιώνα (Catherine Hofmann) και τη μελέτη των χαρτογραφήσεων της περιπλάνησης του Οδυσσέα από τον 16ο έως τον 20ό αιώνα (Arnim Wolf).

Η έκδοση κλείνει με μία τελευταία ενότητα στην οποία περιλαμβάνονται δύο μελέτες της ορθόδοξης χαρτογραφίας του 17ου και του 18ου αιώνα. Πρόκειται για χάρτες και τοπογραφικές αποτυπώσεις, συνδεδεμένες με την ορθόδοξη προσκυνητική παράδοση και τον ιερό χώρο, που περιλαμβάνονται σε ορθόδοξες εικόνες και αφορούν στη χαρτογραφία της Κύπρου (Χριστόδουλος Χατζηχριστοδούλου) και των Αγίων Τόπων (Rehav Rubin).

Δημήτρης Δημητρόπουλος,

Μαρτυρίες για τον πληθυσμό των νησιών του Αιγαίου, 15ος - αρχές 19ου αιώνα,

Τετράδια Εργασίας 27, ΚΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 2004, 379 σελ.

Η εργασία αυτή εντάσσεται στο πλαίσιο του Ερευνητικού Προγράμματος του Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών "Ιστορική έρευνα των οικισμών της Ελλάδας (15ος-20ός αι.)", το οποίο έχει εντάξει στις ερευνητικές του προτεραιότητες τη συγκέντρωση τεκμηριωτικού υλικού για τον πληθυσμό του ελληνικού χώρου. Η μελέτη χωρίζεται σε δύο μέρη. Στο πρώτο παρουσιάζονται οι τύποι των πηγών από τις οποίες αντλούνται πληροφορίες για τον πληθυσμό των νησιών του Αιγαίου για την περίοδο από τον 15ο μέχρι τις αρχές του 19ου αιώνα, κατά την οποία απουσιάζουν οι στατιστικού χαρακτήρα πηγές, και εντοπίζονται τα προβλήματα και ο βαθμός αξιοπιστίας τους. Ακολούθως, διερευνώνται ορισμένα από τα πληθυσμιακά δεδομένα του νησιωτικού χώρου, όπως η σχέση των δεδομένων των φορολογικών καταστιχώσεων με τον πληθυσμό, το μέγεθος της οικογένειας, οι εθνοπολιτισμικές ομάδες της περιοχής, οι πληροφορίες που μπορούν να αντληθούν από τις καταγραφές της Καποδιστριακής περιόδου. Σχολιάζονται επίσης οι παράγοντες που επέδρασαν στη διαμόρφωση του πληθυσμού και ο τρόπος που αποτυπώνονται στις σχετικές με το θέμα μαρτυρίες.

Στο δεύτερο μέρος έχει συγκεντρωθεί πληροφοριακό υλικό που αφορά στα πληθυσμιακά δεδομένα των νησιών του Αιγαίου, τα οποία κατατάσσονται αλφαβητικά με βάση τις σύγχρονες γεωγραφικές διαιρέσεις. Για κάθε νησί έχει συγκροτηθεί ένας κατάλογος, στον οποίο έχουν ενταχθεί με χρονολογική σειρά όλες μαρτυρίες έγινε δυνατό να εντοπιστούν, και από τις οποίες μπορεί να αντληθεί κάποια πληροφορία ή έστω ένδειξη για την πληθυσμιακή κατάσταση του νησιού συνολικά ή κάποιου από τους επιμέρους οικισμούς του. Το βιβλίο συνοδεύεται από βιβλιογραφικό κατάλογο και ευρετήρια.

Μαρία Στασινοπούλου, Μαρία Χριστίνα Χατζηϊωάννου (επιμ.)

Διασπορά - Δίκτυα - Διαφωτισμός,

Τετράδια εργασίας 28, ΚΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 2005, 171 σελ.

Ο τόμος είναι μια συμβολή στη μελέτη των ελληνικών εμπορικών δικτύων στη Διασπορά κατά την περίοδο του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού και έως τον 19ο αιώνα. Η έκδοση αυτή αποτελεί καρπό μιας γόνιμης συνάντησης που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο των Σεμιναρίων της Ερμούπολης το 2002 και στην οποία πήραν μέρος με εισηγήσεις οι ιστορικοί: Όλγα Κατσιαρδή- Hering, Πασχάλης Κιτρομηλίδης, Ίκαρος Μαντούβαλος, Κατερίνα Παπακωνσταντίνου, Andrea Seidler, Βασιλική Σειρηνίδου, Ευρυδίκη Σιφναίου, Μαρία Στασινοπούλου, Μαρία Χριστίνα Χατζηϊωάννου.

Η διασύνδεση διασποράς, εμπορικών δικτύων και Διαφωτισμού, που θα μπορούσαμε χάριν παιδιάς να τυποποιήσουμε ως τα 3Δ, συνιστά μια προφανή σχέση αιτιότητας που πηγάζει από τους κοινούς τόπους της κλασικής κοινωνικής θεωρίας. Αντιπροσωπεύει, σύμφωνα με τον πρόλογο στον τόμο του διευθυντή του ΚΝΕ Π. Κιτρομηλίδη, μια συμβατική αντίληψη των πραγμάτων για τη διάπλωση και εξάπλωση των ιδεών, ιδίως ως περιγραφή της μετακένωσης του πολιτισμού της νεωτερικότητας από το δυτικό του κέντρο προς μη δυτικά περιβάλλοντα. Η συμβατική αυτή άποψη εν ολίγοις, όπως διατυπώνεται μεταξύ άλλων στη βαλκανική ιστοριογραφία, θεωρεί αυτονόητο ότι τα δίκτυα των εμπορικών συναλλαγών που εξαπλώθηκαν από τη νοτιότερη Βαλκανική, είτε προς την Κεντρική Ευρώπη διά των χερσαίων οδών είτε προς τα λιμάνια της Ιταλίας και της Δυτικής Μεσογείου διά των θαλασσίων δρόμων, αποτέλεσαν τους διαύλους για τη μεταφορά των ιδεών που συνετέλεσαν σε φαινόμενα πολιτισμικής αλλαγής κατά τους πρώιμους νέους χρόνους, με κορύφωση την εκδήλωση του Διαφωτισμού τον δέκατο όγδοο αιώνα. Το ερώτημα που ανακύπτει από όσα προηγήθηκαν είναι κατά πόσον αυτή η συμβατική άποψη για τη δημιουργία και τη διάδοση του Διαφωτισμού θα όφειλε να αναθεωρηθεί και σε ποιο μέτρο. Είναι βέβαιο ότι δεν είναι ρεαλιστικό να προσδοκούμε πως η άποψη μπορεί να ανατραπεί ριζικά. Το βάρος των ιστορικών μαρτυριών την στηρίζει αρκετά σταθερά, και νεότερες έρευνες αποδίδουν πιο εκλεπτυσμένες εκδοχές, που οπωσδήποτε επιβεβαιώνουν τις γενικές γραμμές της κλασικής ερμηνευτικής θέσης εν σχέσει προς τη θεμελιώδη ιστορική λογική του Διαφωτισμού ως κοινωνικού φαινομένου. Η δυνατότητα αναθεωρήσεων πάντως θα μπορούσε να διερευνηθεί προς δύο κατευθύνσεις: πρώτον, ως προς την έννοια των όρων που απαρτίζουν τη σχέση της αιτιότητας στην οποία βασίζεται η λογική του Διαφωτισμού και, δεύτερον, ως προς την κατανόηση των πολιτισμικών και κοινωνικών συμφραζομένων εντός των οποίων εκδιπλώνεται το δράμα του Διαφωτισμού ως διαδικασίας διανοητικής και ηθικής μεταβολής.

Anna Tabaki (επιμ.),

Tendances actuelles de la Littérature comparée dans le Sud-Est de l'Europe /

Contemporary Trends of Comparative Literature in South-Eastern Europe,

Τετράδια εργασίας 29,

Institut de Recherches Néohelléniques / FNRS, Αθήνα 2006, 213 σελ.

Πρώτη επιστημονική εκδήλωση του "Σεμιναρίου Συγκριτικής Γραμματολογίας και Ιστορίας των Ιδεών", η Συνάντηση αυτή, που πραγματοποιήθηκε στις 3 με 4 Σεπτεμβρίου 2001 στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών (Αμφιθέατρο "Λεωνίδα Ζέρβας" και Αίθουσα Σεμιναρίων), προσπάθησε να διερευνήσει την παρούσα κατάσταση των συγκριτολογικών σπουδών στον χώρο της Νοτιο-ανατολικής Ευρώπης. Η θεματολογία των εργασιών, με τη σειρά που εκφωνήθηκαν καθώς και με αυτήν με την οποία εμφανίζονται στον τόμο, ακολουθεί μια πορεία που οδεύει από τη γενική θεώρηση στο ειδικό παράδειγμα. Η εναρκτήρια ομιλία του Paul Cornea, ομότιμου καθηγητή στο Πανεπιστήμιο του Βουκουρεστίου, μιας σημαντικής προσωπικότητας του 20ού αιώνα στον τομέα της συγκριτικής φιλολογίας, αποτελεί αποστάλαγμα στοχασμού και βιωμένης εμπειρίας. Ακολουθούν χαρτογραφήσεις εθνικών πεδίων, όπως της Βουλγαρίας (Roumiana Stantcheva), της Σερβίας (Jelena Novaković), και της Ελλάδας (Άννα Ταμπάκη). Στο πλούσιο παράδειγμα της δραματουργίας εστιάζεται η προσέγγιση του Βάλτερ Πούχνερ, ο οποίος εντάσσει μάλιστα στην οπτική του και χώρες της Κεντρικής Ευρώπης, όπως συμβαίνει με την εύγλωττη περίπτωση της Ουγγαρίας.

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται εξειδικευμένες μελέτες που κατοπτρίζουν την πολυμορφία των σημερινών προσεγγίσεων: ο πάντοτε επίκαιρος ενοφθαλμισμός του αρχαίου μύθου στη σύγχρονη λογοτεχνία και δραματουργία (Ιωάννα Κωνσταντουλάκη-Χάντζου), η διακειμενικότητα και η σύνδεση της λογοτεχνίας με τις καλές τέχνες (Ελένα Κουτριάνου), η συγκριτική μελέτη της χρονικότητας (Αντιγόνη Βλαβιανού), η έννοια του "πεδίου" (champ) ως απόρροια του διαλόγου με τις θετικές επιστήμες (Μαίη Σεχάμπ) και η στροφή του ενδιαφέροντος σε λιγότερο διερευνημένα λογοτεχνικά είδη, όπως είναι ο προσωπικός λόγος, με άλλα λόγια η αυτοβιογραφία, το απομνημόνευμα και η ταξιδιωτική αφήγηση (Ουρανία Πολυκανδριώτη).

Μια τελευταία ενότητα εστιάζεται σε ζητήματα αναστοχασμού γύρω από την έννοια του επιστήμονα / 'scientist' και τα *desiderata* της συγκριτικής γραμματολογίας στη Νοτιο-ανατολική Ευρώπη (Τάσος Καπλάνης) καθώς και στην παρουσίαση ενός προγράμματος σπουδών (Μίλτος Πεχλιβάνος, Λίζυ Τσιριμώκου, Μιχάλης Χρυσανθόπουλος), εν προκειμένω του μεταπτυχιακού προγράμματος Συγκριτικής Γραμματολογίας του Τμήματος Φιλολογίας του ΑΠΘ. Ο τόμος κλείνει με Επίμετρο που περιέχει το Πρόγραμμα εργασιών της διαβαλκανικής αυτής Συνάντησης Εργασίας· ακολουθεί ευρετήριο κυρίων ονομάτων, συγγραφέων και έργων.

Ourania Polycandrioti (επιμ.),

Identité culturelle. Littérature, Histoire, Mémoire / Cultural Identity. Literature, History, Memory.

Τετράδια Εργασίας 30,

Institut de Recherches Néohelléniques / FNRS, Αθήνα 2006, 215 σελ.

Πρόκειται για τα Πρακτικά διεθνούς Συνάντησης Εργασίας, που είχε πραγματοποιηθεί στο ΙΝΕ/ΕΙΕ στις 23 και 24 Νοεμβρίου 2001. Η συνάντηση εντάχθηκε στις δραστηριότητες του "Σεμιναρίου Συγκριτικής Γραμματολογίας και Ιστορίας των Ιδεών" του ΙΝΕ.

Την επιστημονική και οργανωτική ευθύνη της Συνάντησης είχε αναλάβει η Ουρανία Πολυκανδριώτη σε συνεργασία με τον Rien T. Segers, καθηγητή πολιτισμικών σπουδών στο Πανεπιστήμιο του Groningen της Ολλανδίας και επιστημονικό υπεύθυνο της διεθνούς ερευνητικής ομάδας "Études comparées sur l'identité culturelle et nationale", που λειτουργεί στο πλαίσιο της Διεθνούς Εταιρείας Συγκριτικής Φιλολογίας (Association Internationale de Littérature Comparée / International Comparative Literature Association - AILC/ICLA).

Η θεματική του τόμου αφορά σε ζητήματα πολιτισμικής ταυτότητας, έτσι όπως εκφράζονται μέσα από τη λογοτεχνική αναπαράστασ, και στη διαπλοκή τους με την ιστορία και τη μνήμη. Στον τόμο συμμετέχουν με μελέτες τους έντεκα επιστήμονες προερχόμενοι από διαφορετικά επιστημονικά πεδία (φιλόλογοι, ιστορικοί και κοινωνικοί ανθρωπολόγοι). Προτάσσεται η εναρκτήρια ομιλία του Rien T. Segers που πραγματεύεται το ζήτημα της πολιτισμικής ταυτότητας ιδωμένο μέσα από τις σύγχρονες θεωρίες των

πολιτισμικών σπουδών. Ακολουθούν περισσότερο εξειδικευμένες μελέτες, που όλες τους όμως αντιμετωπίζουν το λογοτεχνικό κείμενο ως την αφηγηματική αναπαράσταση και τη σημασιολογικά φορτισμένη μυθοπλαστική επεξεργασία της ιστορίας, της πολιτισμικής μνήμης και των ρευμάτων των ιδεών. Το λογοτεχνικό κείμενο, ποίηση ή πεζό, θεωρείται ότι αποκαλύπτει τις πολιτισμικές ωσμώσεις, ότι έχει τη δυνατότητα να δηλώνει ταυτότητες, εθνικές ή και εθνικιστικές ιδεολογίες, ή επίσης, κάποτε να υποδηλώνει και την έλλειψή τους. Για τον λόγο αυτό, το λογοτεχνικό κείμενο μπορεί, κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, να αποτελέσει και πηγή πληροφοριών τόσο για τις ιστορικές σπουδές όσο και για κοινωνιολογικές μελέτες.

Οι μελέτες που απαρτίζουν τον τόμο είναι οι ακόλουθες: Rien T. Segers, "The Inevitable Strength of Cultural Identity at the Beginning of the 21st Century. Between Localizing and Globalizing Tendencies". Jean Bessière (καθ. Sorbonne Nouvelle - Paris III, επίτιμος πρόεδρος της AILC/ICLA), "Récit littéraire, mémoire, collectivité. À partir de Mahogany d'Édouard Glissant et de Libra de Don DeLillo". Άννα Ταμπάκη (καθ. Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Παν/μιο Αθηνών), "Historicité, interculturalité et processus identitaire dans l'acte de traduire : l'exemple grec". Ιωάννα Κωνσταντουλάκη-Χάντζου (καθ. Τμήμα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Παν/μιο Αθηνών), "Perspectives historiques et littéraires du texte". Τζίνα Πολίτη (ομότιμη καθ. ΑΠΘ), "Revolution and the British Nationalist Imaginary : The Case of Charles Dickens". Μάριος Βύρων Ραΐζης (ομότιμος καθ. Παν/μιο Αθηνών), "Dionysios Solomos and the English Romantics". Renée-Paule Debaisieux (καθ. Παν/μιο Bordeaux III), "Διηγήματα για τα παληκάρια μας (1885-1887), de Andréas Karkavitsas : une remémoration littéraire au service de l'exaltation du sentiment national". Maryse Dennes (καθ. Παν/μιο Bordeaux III), "Le Christ russe face à l'idée du Christ. Une interprétation de l'usage du tableau de Holbein dans l'Idiot de Dostoïevski". Odette Varon-Vassard (ιστορικός), "Littérature juive de la diaspora : L'identité culturelle juive dans l'œuvre d'Albert Cohen". Ευρυδίκη Σιφναίου (εντεταλμένη ερευνήτρια ΙΝΕ/ΕΙΕ), "À la recherche de l'entrepreneur. Convergences et divergences entre histoire et littérature". Μαρία Γιαννησοπούλου (ερευνήτρια ΕΚΚΕ), Μαρία Θανοπούλου (κύρια ερευνήτρια ΕΚΚΕ), Μαίρη Λεοντίνη (Παν/μιο Κρήτης), " Du témoignage écrit à la mémoire collective. Une ébauche de travail".

Προτάσσεται Πρόλογος (Avant-Propos) όπου εκτίθεται το ιστορικό της συνάντησης και παρουσιάζονται αναλυτικά οι μελέτες που απαρτίζουν τον τόμο. Ακολουθεί Εισαγωγή, ομότιτλη με τον τόμο (Introduction. Identité culturelle. Littérature, histoire, mémoire, Ουρανία Πολυκανδριώτη), όπου αναλύεται η γενική θεματική της συνάντησης, με έμφαση στο ζήτημα της πολιτισμικής ταυτότητας στη συνάφειά του με την ιστορία και τη μνήμη και ιδωμένο μέσα από το πρίσμα της συγκριτικής φιλολογίας. Ο τόμος κλείνει με Παράρτημα, που περιέχει το πρόγραμμα της συνάντησης εργασίας καθώς και ευρετήριο κυρίων ονομάτων και τίτλων έργων.

Εμμ. Ν. Φραγκίσκος,

Δ.Κ. Βυζάντιος και "Βαβυλωνία". Ερμηνευτικές δοκιμές και μαρτύρια βίου,

Τετράδια Εργασίας 20, ΙΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 2008, 116 σελ.

Στα πέντε μελετήματα του τόμου, τα οποία προλογίζει ο καθηγητής Δημήτρης Σπάθης, επιχειρείται να φωτιστούν ζητήματα που αφορούν αφενός στη διαμόρφωση του Βυζάντιου σε συγγραφέα της "Βαβυλωνίας" (1836), όπως ήταν οι επιρροές από τη θητεία του σε δικαστικούς και διοικητικούς θεσμούς κατά την Επανάσταση και τα πρώτα χρόνια του ανεξάρτητου κράτους, και αφετέρου στις συγκυρίες, πολιτικές και προσωπικές, που υποβοήθησαν την έκφραση του συγγραφικού του ταλέντου. Σκηνικά δεδομένα της κωμωδίας συνεισφέρουν στη χρονολόγηση της συγγραφής της και στον εντοπισμό των πηγών έμπνευσης ορισμένων θεμάτων που εμφανίζονται παράπλευρα με το κεντρικό θέμα της γλωσσικής ασυνεννοησίας, όπως της ιατρικής φροντίδας του λαού από ανεπιστήμονες κερδοσκόπους, ενώ άλλα, όπως εκείνο του λαβωμού του Κρητικού και της γυναικείας παρουσίας σε ρόλο παρηγορητικό του άτυχου θαμώνα του ναυπλιώτικου πανδοχείου, φαίνεται να υποσημαίνουν σχέση με γεγονότα του δημόσιου και ιδιωτικού βίου του συγγραφέα. Η αρθρογραφία εξάλλου του Βυζάντιου σε έντυπα της εποχής για την

προάσπιση των πνευματικών δικαιωμάτων του ως δημιουργού, ή για τη διάψευση δημοσιευμάτων για πολιτικό διωγμό του από την οθωνική κυβέρνηση, αλλά και μια δημόσια επαινετική κριτική του Π. Σούτσου για την αξία του ως αγιογράφου, με αφορμή έκθεση εικόνων που προοριζόταν για το ναό της Ριζαρείου Σχολής, καθώς, τέλος, και ένα ιδιωτικό, δραματικού χαρακτήρα, γράμμα του στον πρωθυπουργό Ιωάννη Κωλέττη, με έκκληση για συνδρομή στην ανέχειά του, αρθρώνονται ως "μαρτύρια βίου", μαρτυρίες για την ταλαιπωρημένη ζωή ενός ανθρώπου μέσα στις συνθήκες ρευστότητας, πολιτικής και οικονομικής, των επαναστατικών και κυρίως των μετεπαναστατικών χρόνων.

Βασιλική Μπόμπου-Σταμάτη,
Η Βιβλιοθήκη του Λόρδου Guilford στην Κέρκυρα (1824-1830),
Τετράδια Εργασίας 31, INE/EIE, Αθήνα 2008, 128 σελ., 1 CD-Rom

Ο γνωστός Άγγλος φιλέλληνας Φρειδερίκος North, πέμπτος κόμης του Guilford, ιδρυτής του πρώτου ελληνικού πανεπιστημίου, της Ιονίου Ακαδημίας στην Κέρκυρα (1824), φρόντισε και για τη δημιουργία της πανεπιστημιακής βιβλιοθήκης. Έτσι, γνωστός συλλέκτης βιβλίων και χειρογράφων ο ίδιος, μετέφερε σταδιακά από το Λονδίνο την πλουσιότερη βιβλιοθήκη του, με τον σκοπό να την δωρίσει στην Ακαδημία, ενώ παράλληλα συνέχιζε να την εμπλουτίζει με νέες αγορές και προσκτήσεις.

Επειδή όμως δεν εκπληρώθηκαν από την Κυβέρνηση των Ιονίων Νήσων οι όροι που είχε διατυπώσει στη διαθήκη του λίγο πριν από τον θάνατό του και οι προϋποθέσεις γι' αυτή τη δωρεά, τη βιβλιοθήκη παρέλαβε ο κληρονόμος του, λόρδος Sheffield. Στη συνέχεια η συλλογή πουλήθηκε σε αλλεπάλληλους πλειστηριασμούς του γνωστού οίκου Evans στο Λονδίνο (1830-1835).

Όλοι όσοι έγραψαν έως τώρα για την ιστορία της Ιονίου Ακαδημίας επισημαίνουν ότι δεν είναι γνωστό το περιεχόμενο της βιβλιοθήκης του Guilford. Αυτό το κενό έρχεται να συμπληρώσει η παρούσα έκδοση. Δημοσιεύονται εδώ οι χειρόγραφοι, ανέκδοτοι κατάλογοι της βιβλιοθήκης που, από καλή τύχη, έχουν διασωθεί και που αποτελούν τους μοναδικούς μάρτυρες για το περιεχόμενό της. Εκτός από την καταγραφή των τίτλων (περίπου 8.000) και τα σχετικά για κάθε βιβλίο σχόλια (βιβλιογραφία, ονόματα αγοραστών κατά τις δημοπρασίες και τιμές πώλησής τους), που προσφέρονται σε ηλεκτρονική μορφή, προτάσσονται τα Προλεγόμενα, προϊόν έρευνας για τη ζωή και τη δράση του Guilford στην Κέρκυρα και τις προσπάθειες και θυσίες του για τη λειτουργία του πανεπιστημίου, που αποτέλεσε το έργο της ζωής του. Επίσης, μια σειρά από άγνωστες έως τώρα πληροφορίες και στοιχεία φωτίζουν την τύχη της βιβλιοθήκης.

Το Αγιοταφικό Μετόχι Κωνσταντινουπόλεως: αρχειακές πηγές (18ος – 20ός αι.),
Επιμέλεια Δημήτριος Α. Σταματοπούλος
Τετράδια Εργασίας 32, INE/EIE, Αθήνα 2010, 260 σελ.

Το βιβλίο περιέχει μια λεπτομερή καταλογογράφηση και αναλυτική περιγραφή των περιεχομένων του Τμήματος του Αρχείου του Αγιοταφικού Μετοχίου Κωνσταντινουπόλεως που φυλάσσεται στο Τμήμα Σπανίων Βιβλίων και Ειδικών Συλλογών της Βιβλιοθήκης Firestone του Πανεπιστημίου του Princeton. Στην εκτενή εισαγωγή του ο συγγραφέας συσχετίζει την απόσπαση αυτού του τμήματος του Αρχείου με τον δικηγόρο και έφορο του Παναγίου Τάφου στην Κωνσταντινούπολη Βλαδίμηρο Μιρμίρογλου. Επειδή επιπροσθέτως ο μεγαλύτερος όγκος των εγγράφων αποτελείται από χρεωστικές ομολογίες, ένα μεγάλο μέρος της εισαγωγής αφιερώνεται στην ανάλυση και ερμηνεία αυτού του αρχειακού υλικού σε σχέση με το πρόβλημα του χρέους της Αγιοταφικής Αδελφότητας στην Ιερουσαλήμ και του Αγιοταφικού Μετοχίου στην Κωνσταντινούπολη, που είχε λάβει εκρηκτικές διαστάσεις στις αρχές του 19ου αιώνα. Για τον ίδιο το λόγο, προτιμήθηκε η παρουσίαση των εγγράφων να χωριστεί σε δύο μέρη: στο πρώτο περιέχονται όλα τα έγγραφα εκτός των χρεωστικών ομολογιών, στο δεύτερο οι χρεωστικές ομολογίες. Τόσο τα έγγραφα του

πρώτου τμήματος όσο και του δεύτερου θεωρήθηκε αναγκαίο να απαριθμηθούν με βάση το χρονολογικό κριτήριο, και όχι με τη σειρά που είναι τοποθετημένα στους φακέλους (το αρχειακό υλικό του Τμήματος αυτού παραμένει μέχρι και σήμερα ακαταλογογράφητο). Ιδιαίτερα, η απαρίθμηση των χρεωστικών ομολογιών με χρονολογική σειρά θεωρήθηκε απαραίτητη για την κατανόηση της εξέλιξης του φαινομένου. Εκτός των χρεωστικών ομολογιών, οι κατηγορίες εγγράφων που περιλαμβάνονται στο Αρχείο είναι: α) αφιερωτήρια έγγραφα (vakfiye), β) κατάλογοι αφιερωμένων στον Πανάγιο Τάφο κτημάτων, γ) λογαριασμοί και κατάστιχα εσόδων και εξόδων διαφόρων μετοχίων του Παναγίου Τάφου στα Βαλκάνια, δ) ενοικιαστήρια και πράξεις πακτώσεως, ε) έγγραφα αγοραπωλησιών κτημάτων, στ) εκδόσεις του Πατριαρχικού Τυπογραφείου του Παναγίου Τάφου στην Ιερουσαλήμ, ζ) έγγραφα που σχετίζονται με την οικονομική και διοικητική λειτουργία του Αγιοταφικού Μετοχίου στην Κωνσταντινούπολη, με πληρωμές μισθών του προσωπικού του Μετοχίου και αποπληρωμές λογαριασμών, κ.ά. Υπάρχουν επίσης πολλά έγγραφα που δεν συνδέονται άμεσα με τις λειτουργίες του Αγιοταφικού Μετοχίου Κωνσταντινουπόλεως, αλλά με τις δραστηριότητες προσώπων που σχετίστηκαν ιστορικά με αυτό ή είχαν διατελέσει κατά καιρούς επίτροποι του Μετοχίου, όπως συνέβη για παράδειγμα στην περίπτωση του Βλαδίμηρου Μιρμίρογλου.

Ψαρεύοντας στις ελληνικές θάλασσες. Από τις μαρτυρίες του παρελθόντος στη σύγχρονη πραγματικότητα,

Επιμέλεια Δημήτρης Δημητρόπουλος - Ευδοκία Ολυμπίτου,
Τετράδια Εργασίας 33, ΙΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 2010, 245 σελ.

Ο συλλογικός τόμος *Ψαρεύοντας στις ελληνικές θάλασσες. Από τις μαρτυρίες του παρελθόντος στη σύγχρονη πραγματικότητα* αποτελείται από έντεκα μελέτες που έχουν ως θέμα τους την αλιευτική δραστηριότητα στο Αιγαίο και το Ιόνιο πέλαγος. Καλύπτουν ένα μεγάλο χρονικό ανάπτυσμα –από την προϊστορική εποχή μέχρι τα σύγχρονα χρόνια– και ένα ευρύ φάσμα επιστημονικών προσεγγίσεων, που επικεντρώνονται όμως –η καθεμιά με τα μεθοδολογικά της εργαλεία– στο παρελθόν: αρχαιολογία, ιστορία, εθνολογία, ανθρωπολογία.

Στις μελέτες επιχειρείται να προσεγγιστούν ορισμένες από τις όψεις της αλιευτικής δραστηριότητας. Οι μαρτυρίες για την αλιευτική δράση στον αρχαίο κόσμο, τα εργαλεία και οι μέθοδοι ψαρέματος, οι αναπαραστάσεις του ψαρέματος και των αλιευμάτων στην αρχαία ζωγραφική, οι τρόποι και οι συνθήκες ψαρέματος στα νεώτερα χρόνια στο Αιγαίο και το Ιόνιο, η αλιευτική δραστηριότητα και ο κόσμος της εργασίας που συνδέεται με αυτήν στα νεώτερα χρόνια μέσα από επιλεγμένα παραδείγματα περιοχών που ανέπτυξαν σημαντική αλιευτική δράση, είναι μερικά από τα θέματα που οι ετοιμότητες των συμμετεχόντων συγγραφέων επέτρεψαν να συζητηθούν στις σελίδες του. Στην έκδοση που επιμελήθηκαν οι Δημήτρης Δημητρόπουλος και Ευδοκία Ολυμπίτου φιλοξενούνται κείμενα των: Νίκου Αλεβυζάκη, Ελευθέριου Π. Αλεξάκη, Ελένης Γεροντάκου, Μαρίας Καμονάχου, Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη, Γιώργου Κουτσουφλάκη, Παναγιώτη Μιχαηλάρη, Κωνσταντίνας Μπάδα, Κάτιας Φραγκούδη, Αθηνάς Χατζηδημητρίου καθώς και των επιμελητών. Το βιβλίο υπήρξε καρπός συνάντησης εργασίας που πραγματοποιήθηκε στη Σύρο τον Ιούλιο του 2007 στο πλαίσιο των «Σεμιναρίων της Ερμούπολης», τα οποία διοργανώνονται από το Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών και το Επιστημονικό και Μορφωτικό Ίδρυμα Κυκλάδων.

HISTORICAL REVIEW

Τον Δεκέμβριο του 2004 κυκλοφόρησε το πρώτο τεύχος του ξενόγλωσσου επιστημονικού περιοδικού του ΙΝΕ, *The Historical Review / La Revue Historique*. Η ετήσια αυτή περιοδική έκδοση δεν περιορίζεται αποκλειστικά στις Νεοελληνικές σπουδές. Σκοπός της είναι αφενός μεν να κοινοποιηθούν στη διεθνή ακαδημαϊκή κοινότητα τα πορίσματα των ερευνών που εκπονούνται στο Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών και, αφετέρου, να δημιουργηθεί ένα διεθνές μέσο ενημέρωσης, ανταλλαγής ιδεών και επιστημονικού διαλόγου στο ευρύτερο πεδίο των ιστορικών και ανθρωπιστικών σπουδών.

Στην εκδοτική επιτροπή του περιοδικού μετέχουν οι: Ρωξάνη Αργυροπούλου, Πασχάλης Κιτρομηλίδης και Ευτυχία Λιάτα. Παράλληλα συγκροτήθηκε ένα Διεθνές Εκδοτικό Συμβούλιο, στο οποίο μετέχουν οι: Σπύρος Ασδραχάς, Richard Clogg, Γιώργος Δερτιλής, Λουκία Δρούλια, Mark Mazower, Anthony Molho, Βασίλης Παναγιωτόπουλος, Andrei Pippidi και Fred Rosen.

Το περιεχόμενο του περιοδικού είναι πλήρως προσβάσιμο μέσω της ιστοσελίδας:

<http://www.historicalreview.org/index.php/historicalReview>

The Historical Review / La Revue Historique

Volume 1 (2004),

Institute for Neohellenic Research / Institut de Recherches
Néohelléniques, National Hellenic Research Foundation / Fondation Nationale
de la Recherche Scientifique, 292 σελ.

The Historical Review / La Revue Historique

Volume II (2005),

Institute for Neohellenic Research / Institut de Recherches Néohelléniques, National Hellenic Research
Foundation / Fondation Nationale de la Recherche Scientifique, 258 σελ.

The Historical Review / La Revue Historique

Volume III (2006),

Institute for Neohellenic Research / Institut de Recherches Néohelléniques,
National Hellenic Research Foundation / Fondation Nationale de la Recherche Scientifique, 255 σελ.

The Historical Review / La Revue Historique

Volume IV (2007),

Institute for Neohellenic Research / Institut de Recherches Néohelléniques,
National Hellenic Research Foundation / Fondation Nationale de la Recherche Scientifique, 248 σελ.

The Historical Review / La Revue Historique

Volume V (2008),

Institute for Neohellenic Research / Institut de Recherches Néohelléniques,

National Hellenic Research Foundation / Fondation Nationale de la Recherche Scientifique, 288 σελ.

* * *

The Historical Review / La Revue Historique,

Volume VI (2009),

Institute for Neohellenic Research / Institut de Recherches Néohelléniques,

National Hellenic Research Foundation / Fondation Nationale de la Recherche Scientifique, 292 σελ.

* * *

The Historical Review / La Revue Historique,

Volume VII (2010),

Institute for Neohellenic Research / Institut de Recherches Néohelléniques,

National Hellenic Research Foundation / Fondation Nationale de la Recherche Scientifique, 360 σελ.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ

Α) Διεθνή Συνέδρια Ιστορίας

Ιστοριογραφία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας 1833-2002

(Historiography of Modern and Contemporary Greece 1833-2002)

Πρακτικά Δ' Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας,

Επιμέλεια: Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης - Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης

Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών / ΕΙΕ, Αθήνα 2004, 8ο, 2 τόμοι, 631+767 σελ.

Όπως σημειώνεται στον Πρόλογο της έκδοσης, "αντικείμενο του Συνεδρίου μας υπήρξε ο αναστοχασμός επί των διαδρομών της ιστοριογραφίας της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας. Η σπουδή της ιστορίας και η καλλιέργεια του ιστορικού λόγου υπήρξαν θεμελιώδη και προσδιοριστικά στοιχεία της πνευματικής ζωής που αναπτύχθηκε στο ελληνικό κράτος από τη χαράυγη της ανεξαρτησίας του. Οι πραγματικές ιδεολογικές και κοινωνικές ανάγκες στις οποίες ανταποκρίθηκε η ιστοριογραφία ως διανοητικός παράγοντας της συγκρότησης του ελληνικού εθνικού κράτους πρόσθεσαν στην ακαδημαϊκή της υπόσταση και σοβαρές κοινωνικές λειτουργίες, οι οποίες βρίσκονται στις καταβολές της περίπλοκης σχέσης της ιστορίας με την ελληνική κοινωνία, σχέση που αποδεικνύεται συχνά ακανθώδης. Οι παράμετροι αυτές προσέδωσαν στο αντικείμενο του Συνεδρίου μας ειδικό βάρος που αποπειραθήκαμε να σταθμίσουμε".

Τα Πρακτικά, στους δύο τόμους και τις 1398 σελίδες τους, περιέχουν τον πρόλογο του Διευθυντή του ΚΝΕ/ΕΙΕ, καθηγητή Π. Μ. Κιτρομηλίδη, την προσφώνηση του τότε Προέδρου της χορηγού Εμπορικής Τράπεζας καθηγητή Γιάννη Στουρνάρα, την εναρκτήρια ομιλία του Προέδρου της Οργανωτικής Επιτροπής, Σπύρου Ι. Ασδραχά, την καταληκτήρια ομιλία του Αντιπροέδρου της Οργανωτικής Επιτροπής καθηγητή Βασίλη Κρεμμυδά, και κυρίως τα κείμενα των 68 ανακοινώσεων (από τις 72 αναγραφόμενες στο πρόγραμμα του Συνεδρίου), που έγιναν από τις 29 Οκτωβρίου έως τις 3 Νοεμβρίου 2002.

Τόμος Α': Περιεχόμενα

Η Συγκρότηση της Εθνικής Ιστοριογραφίας: Από την εθνική ιστορία στην ιστορία της κοινωνίας - Από τον Διαφωτισμό στον Ρομαντισμό - Η ελληνική ιστοριογραφία και τα Βαλκάνια - Η ιστορία ανάμεσα στις κοινωνικές επιστήμες.

Πολιτισμική Ιστορία - Ιστορία της παιδείας: Οι γραμματολογικές συνθέσεις - Ελληνικός Τύπος 1784-2002 - Διαδικασίες πολιτισμικών προσμείξεων - Ανανεώσεις στην πολιτισμική ιστορία (Ιστορία των ιδεών και των συλλογικών συνειδήσεων - ιστορία των συλλογικών συμπεριφορών και των νοοτροπιών. Νέα ερμηνευτικά σχήματα στην ιστορία της εκπαίδευσης) - Ιστορία των θετικών επιστημών - Ιστορία της φιλοσοφίας.

Ιστοριογραφικές συζητήσεις: Η ελληνική Επανάσταση του 1821 - Κατοχή - Αντίσταση - Εμφύλιος.

Τόμος Β': Περιεχόμενα

Κοινωνική Ιστορία: Ιστορική δημογραφία και γεωγραφία - Κοινωνικό φύλο και ιστορία - Ηλικίες - Αγροτικός κόσμος - Μετανάστευση - Διασπορά - Εθνοπολιτισμικές ομάδες.

Οικονομική Ιστορία: Οικονομία και οικονομική ιστορία: μείζονες υποθέσεις και τεχνικές - Αγροτική οικονομία - Εμπόριο και διακίνηση - Αγορές και στρατηγική κεφαλαίων - Εκβιομηχάνιση.

Ιστορία των θεσμών και του Ελληνικού κράτους: Οι θεσμοί πριν από τη συγκρότηση του κράτους (Η ιστορία των κοινοτήτων. Υπό τις δυτικές κυριαρχίες) - Εκκλησιαστικοί θεσμοί - Το ορθόδοξο μιλλέτ και τα ορθόδοξα κοινοτικά μορφώματα - Θεσμική συγκρότηση του κράτους (Πολιτειακή διαμόρφωση και εξέλιξη. Κόμματα και παρατάξεις).

Ενσωμάτωση των Ελληνικών Ιστορικών σπουδών στη διεθνή θέαση: Στρογγυλή Τράπεζα.

Μυτιλήνη και Αίβαλι. Μία αμφίδρομη σχέση στο Βορειοανατολικό Αιγαίο.

(Mytilene and Ayvalik. A Bilateral Historical Relationship in the North-eastern Aegean)

Πρακτικά Ε' Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας.

Επιμέλεια: Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης - Παναγιώτης Δ. Μιχαηλάρης.

ΙΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 2007, σελ. 560

Στη σειρά των Πρακτικών των Συνεδρίων του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών κυκλοφόρησε ο παραπάνω τόμος με τα Πρακτικά του Ε' Διεθνούς Συνεδρίου Ιστορίας που οργάνωσε το Ινστιτούτο στη Μυτιλήνη, τον Οκτώβριο του 2003, σε συνεργασία με την Εταιρεία Λεσβιακών Μελετών και το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών. Το συνέδριο πραγματοποιήθηκε στον χώρο του νέου Αρχαιολογικού Μουσείου Μυτιλήνης. Ο ογκώδης τόμος (560 σελ. + Ευρετήριο) εκδόθηκε με την επιστημονική επιμέλεια των Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη και Παν. Δ. Μιχαηλάρη. Περιλαμβάνει Πρόλογο του Π. Μ. Κιτρομηλίδη, εισαγωγικό κείμενο για τη Θεματική του Συνεδρίου του Π. Δ. Μιχαηλάρη και ακολουθούν 30 ανακοινώσεις Ελλήνων και ξένων ιστορικών, οι οποίοι επιχειρούν να φωτίσουν τις στενές σχέσεις που υπήρχαν επί αιώνες μεταξύ της νήσου Λέσβου και της έναντι μικρασιατικής ακτής, στην οποία βέβαια δέσποζε η πόλη των Κυδωνιών.

Οι ανακοινώσεις αυτές εντάσσονται σε ευρύτερους θεματικούς κύκλους που αναφέρονται στην εκκλησιαστική ζωή, την παιδεία και την πνευματική ζωή, τον πληθυσμό, τη γλώσσα, την οικονομία, την τέχνη (εκκλησιαστική ζωγραφική, μουσική, αρχιτεκτονική), την πολεοδομία, ενώ μια άλλη ενότητα τιτλοφορείται "Παρουσίες και μαρτυρίες". Στις ενότητες αυτές δημοσιεύονται κείμενα των Αγλαΐας Αρχοντίδου, Αθ. Ι. Καλαμάτα, παπα-Δημήτρη Στρατή, Ρωξάνης Δ. Αργυροπούλου και Π. Μ. Κιτρομηλίδη, Παν. Δ. Μιχαηλάρη, Στ. Θ. Ανεστίδη, Ουρανίας Πολυκανδριώτη, Στρατή Αναγνώστου, Αγγελικής Ράλλη, Δήμητρας Μελισσαροπούλου, Ευρυδίκης Σιφναίου, Σάββα Κωφοπούλου, Ιόλης Βιγγοπούλου, Στρατή Μπαλάσκα, Ιωάννας Πετροπούλου, Ευγενίας Δρακοπούλου, Κατερίνας Κορρέ-Ζωγράφου, Θεοφ. Σουλακέλλη, Δημ. Παπαγεωργίου, Σωτ. Χτούρη, Μαρίας Τσιτιμάκη, Δημ. Ψαρρού καθώς και των Em. Kolodny, Renée Hirschon, Patrick Boulanger, Mehmet Genc, Gulden Sariyildiz, Edhem Eldem και Zeki Arian.

Το ιστοριογραφικό αιτούμενο του Συνεδρίου αυτού, που είχε διεπιστημονικό χαρακτήρα και προσανατολισμό, υπήρξε η παρουσίαση και ανάδειξη των στοιχείων που συνιστούν τους όρους της συνάφειας μεταξύ της Λέσβου και των μικρασιατικών παραλίων, δεδομένου ότι ο χώρος αυτός, όπως παρουσιάζεται συνεχώς στην ιστορική προοπτική του, αποτέλεσε διαχρονικά ένα ενιαίο σύνολο, τόσο στη γεωγραφική όσο και στην οικονομική και κοινωνική του διάσταση, από την αρχαία εποχή έως τις αρχές του 20ού αιώνα, οπότε διασπάστηκε σε δύο περιοχές που αποτέλεσαν μέρη ξεχωριστών κρατών.

Η σημασία ενός Συνεδρίου για τη Μυτιλήνη και το Αϊβαλί και, κυρίως, της έκδοσης των Πρακτικών του, στα οποία γίνεται για πρώτη φορά προσπάθεια παρουσίασης συνθετικών στοιχείων που αναδεικνύουν τη μελέτη της ιστορίας του βορειοανατολικού Αιγαίου, είναι μεγάλη, επειδή η ιστορική αποτίμηση του χώρου δεν παρουσιάζει την κινητικότητα άλλων περιοχών, όπως εκείνης του Ιονίου, με τη διοργάνωση αλληπάλληλων συνεδρίων και άλλων επιστημονικών συναντήσεων. Κατά τούτο, ελπίδα και φιλοδοξία του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών είναι ο τόμος των Πρακτικών του Συνεδρίου να αποτελέσει το έναυσμα για την έναρξη μιας συστηματικής προσπάθειας στην οποία η συμβολή και των Τούρκων ιστορικών παρουσιάζεται ως προϋπόθεση, δεδομένου μάλιστα ότι σε λίγα χρόνια θα συμπληρωθεί η πρώτη εκατονταετία μιας συνάφειας που πλέον ανήκει στο ιστορικό παρελθόν.

B) Συνέδρια και Συμπόσια

Relations Gréco-roumaines. Interculturalité et identité nationale / Greek Romanian

Relations. Interculturalism and National Identity.

Sous la direction de Paschalis M. Kitromilides et Anna Tabaki / Edited by

Paschalis M. Kitromilides and Anna Tabaki,

IRN/FNRS, Athènes 2004, 318 σελ.

Ο συλλογικός αυτός τόμος συγκεντρώνει είκοσι τρεις προσεγγίσεις Ελλήνων και Ρουμάνων μελετητών. Στην αρχική τους μορφή παρουσιάστηκαν ως εισηγήσεις και παρεμβάσεις στο ομότιτλο Συμπόσιο, που διοργανώθηκε από το Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών στις 26 και 27 Σεπτεμβρίου του 2000, με στόχο την αποτύπωση των έως τότε ερευνητικών πορισμάτων, τη χαρτογράφηση των ζητούμενων και την κριτική θεώρηση των ιδεολογικών και πολιτισμικών συμφραζομένων, μέσα στα οποία εγγράφεται το πλέγμα των ελληνορουμανικών σχέσεων στους νεότερους χρόνους. Ο δίγλωσσος (γαλλικά-αγγλικά) τόμος διαρθρώνεται σε θεματικές ενότητες που άλλοτε ακολουθούν και άλλοτε διευρύνουν ή εξειδικεύουν την αρχική θεματική κατάταξη των ανακοινώσεων: *La tradition post-byzantine / The post-byzantine tradition* (Andrei Pippidi, Μαρία Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου), *Les constructions historiographiques / Historiographical constructions* (Alexandru Zub, Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης), *Les courants esthétiques dans la littérature / Aesthetic movements in literature* (Άννα Ταμπάκη, Victor Ivanovici, Στέση Αθήνη, Ουρανία Πολυκανδριώτη), *Le monde des Beaux-Arts / The world of Fine Arts* (Razvan Theodorescu, Ευγενία Δρακοπούλου), *La multiplicité des identités ethniques et sociales / The multiplicity of ethnic and social identities* (Mihai Tipau, Νεόφυτος Χαριλάου, Anca Dobre, Ανδρόνικος Φάλαγγας), *L'enjeu des archives / Stakes in archival research* (Φλορίν Μαρινέσκου, Claudiu-Victor Turcitu, Maria Rafaila) και *La diaspora comme facteur interculturel / The diaspora as a factor in intercultural exchange* (Olga Cicanci, Αθανάσιος Ε. Καραθανάσης, Ευθύμιος Νικολαΐδης, Ευαγγελία Ν. Γεωργιτσογιάννη, Γιούλα Κουτσοπανάγου, Μαρία Ευθυμίου). Οι επιμελητές τονίζουν στα προλογικά τους κείμενα, αφενός μεν, την αναγκαιότητα της συγκριτικής προσέγγισης και της επανεκτίμησης των φαινομένων διά της συνομιλίας των παλαιότερων επιστημόνων με τις νεότερες γενιές (Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης) και, αφετέρου, την ευαισθησία που επέδειξε το Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, με τη σοφή καθοδήγηση του Κ. Θ. Δημαρά – στρατηγική που υιοθέτησαν οι επόμενοι διευθυντές Λουκία Δρούλια και Βασίλης Παναγιωτόπουλος–, για τη συγκριτική ερμηνεία της ιστορίας των ιδεών στον χώρο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης (Άννα Ταμπάκη). Με επίκεντρο την ουσιώδη αλληλοπεριχώρηση των πολιτισμικών και πνευματικών παραδόσεων του ελληνικού και του ρουμανικού λαού κατά τους πρώιμους νέους χρόνους, η πολυπρισματική οπτική αυτού του συλλογικού τόμου θέτει και εξερευνά ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων της συγκριτικής ιστορίας του πολιτισμού και της παιδείας στη Νοτιοανατολική Ευρώπη.

Βυζάντιο-Βενετία-Νεώτερος Ελληνισμός. Μια περιπλάνηση στον κόσμο της ελληνικής επιστημονικής σκέψης,

επιμ. Γ. Ν. Βλαχάκης, Ευθ. Νικολαΐδης,
ΕΙΕ, Αθήνα 2004, 320 σελ.

Πρόκειται για τα πρακτικά συνεδρίου που διοργάνωσαν το Πρόγραμμα Ιστορίας των Επιστημών του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών και το Ινστιτούτο Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Σπουδών Βενετίας, το 2003 στην Αθήνα. Το θέμα της αλληλεπίδρασης, όσμωσης, μεταφοράς και άλλων σχέσεων μεταξύ ελληνισμού και Ευρώπης, μέσω της Ιταλίας, στις επιστήμες δεν είναι καινούργιο, είναι μάλιστα πολυσυζητημένο. Παρ' όλα αυτά, λίγα συνέδρια έχουν επικεντρωθεί σε αυτό το θέμα, και μάλιστα στη Βενετία, τη θαλασσινή πόλη που συγκέντρωσε, από τον 14ο αιώνα έως την κατάληψή της από τον Ναπολέοντα, τα εμπορεύματα και τις γνώσεις της Ανατολής και αντίστοιχα έστειλε στην Ανατολή τα εμπορεύματα και τις γνώσεις της Δύσης.

Από τους παλαιολόγειους χρόνους, η Βενετία και ο περίγυρός της υπήρξαν το σημαντικότερο σημείο διάδοσης της γνώσης μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Οι λατινικές κατακτήσεις ελληνικών εδαφών και οι επαφές για την ένωση των εκκλησιών έκαναν γνωστά στο Βυζάντιο λατινικά μαθηματικά και αστρονομικά χειρόγραφα, ορισμένα από τα οποία μεταφράστηκαν ή προσαρμόστηκαν στα ελληνικά. Από την άλλη, πολλά ελληνικά χειρόγραφα βρέθηκαν στη Βενετία. Αυτά τα χειρόγραφα αφορούσαν την ελληνική επιστήμη αλλά και ελληνικές μεταφράσεις επιστημονικών σχολών της Ανατολής που ήταν άγνωστες στην Ευρώπη, όπως της περσικής της Ταυρίδας και της Μάραγα. Στη μεταβυζαντινή περίοδο, η Βενετία, μέσω

κυρίως του πανεπιστημίου της Πάδοβα, σύμφωνα με την έκφραση των λογίων της εποχής "ξεπλήρωσε το επιστημονικό της χρέος προς τους Έλληνες", εκπαιδεύοντάς τους στις νέες επιστημονικές γνώσεις, είτε αυτές εντάσσονται στην αρχαία αριστοτελική και πτολεμαϊκή παράδοση είτε, μετά τη μεταρρύθμιση του Giovanni Poleni το 1739, στη νέα επιστήμη.

Η θεματική του συνεδρίου επικεντρώθηκε στον ρόλο της Βενετίας ως χώρου διαμεσολάβησης μεταξύ Βυζαντίου και Δύσης και μεταξύ Δύσης και ελληνικών κοινοτήτων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Κάποιες λίγες εισηγήσεις παρουσίασαν πιο γενικά το θέμα της αλληλεπίδρασης Δύσης-ελληνισμού. Οι εισηγητές κάλυψαν μια μεγάλη περίοδο της ιστορίας: από τον 11ο αιώνα του Σημεών Σήθ ως τον 18ο αιώνα των μεταρρυθμίσεων του ενετικού πανεπιστημίου της Πάδοβα.

Ο Ελληνικός Τύπος, 1784 ως σήμερα. Ιστορικές και θεωρητικές προσεγγίσεις,

Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου, Αθήνα 23-25 Μαΐου 2002.

Επιμέλεια: Λουκία Δρούλια,

Πρόγραμμα: "Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου, 1784-1996",

KNE/EIE, Αθήνα 2005, 608 σελ., 49 εικ.

Στόχος του συνεδρίου ήταν να διευρύνει τη συζήτηση και να απαντήσει σε ερωτήματα που θέτει η πρώτη προσπάθεια να συνταχθεί μια Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου, φυσικά επιλεκτική, αλλά όσο το δυνατόν πιο αντιπροσωπευτική. Ο πολυσέλιδος τόμος των Πρακτικών, αποτυπώνοντας τη μέθοδο που προκρίθηκε στην οργάνωση του συνεδρίου –ανακοινώσεις και Ανοικτά εργαστήρια με παρεμβάσεις που έδωσαν τη δυνατότητα να ακουστούν περισσότερες "φωνές" σχετικά με το μεγάλο ενδιαφέρον για το θέμα "Τύπος"– περιλαμβάνει 19 ανακοινώσεις, 47 παρεμβάσεις και 6 εισηγήσεις στη Στρογγυλή Τράπεζα που οργανώθηκε με θέμα: "Ο Τύπος εκφραστής και διαμορφωτής συλλογικών ρευμάτων και νοοτροπιών". Πέρα από τα κείμενα αυτά, περιέχει ακόμα το συνοδευτικό υλικό, που πρόθυμα κατέθεσαν πολλοί από τους συνέδρους: πίνακες και καταλογογραφίες εφημερίδων, είτε κατά τόπο είτε κατά θέμα, ειδική βιβλιογραφία, καθώς και ταξινομημένη καταγραφή των διαφημίσεων, κ.ά., που εμπλουτίζει τις γενικές γνώσεις γύρω από τον Τύπο και την ιστορία του και συμβάλλει στον απογραφικό στόχο που έχει θέσει το πρόγραμμα της Εγκυκλοπαίδειας.

Οι ανακοινώσεις και παρεμβάσεις των συνέδρων εντάσσονται σε πέντε θεματικές ενότητες που ακολουθούν τις τρεις εισαγωγικές ομιλίες: 1. "Ο ελληνικός Τύπος", όπου μετά από τις ανακοινώσεις για την ιστορική διαδρομή του ελληνικού Τύπου, την εξέλιξη της ειδησεογραφίας, στον 19ο και στον 20ο αι., και τον οικονομικό Τύπο, δημοσιεύονται οι παρεμβάσεις που θέλησαν να αναδείξουν και να απαντήσουν σε συζητούμενα προβλήματα, όπως το θέμα της διάκρισης της εφημερίδας από το περιοδικό ή το ζήτημα της γλώσσας των εφημερίδων στα πρώιμα χρόνια της εμφάνισής τους, το θέμα των ξενόγλωσσων εφημερίδων και της ενδεχόμενης ένταξής τους στην ενότητα "ελληνικός Τύπος", καθώς και η παρουσίαση ειδολογικών ομαδοποιήσεων (Θρησκευτικός Τύπος, Παράνομος Τύπος, Τύπος Αντίστασης Μακεδονίας, κ.ά.). 2. "Ο Τύπος, ο κόσμος του και η ροή της είδησης", όπου συζητήθηκαν θέματα όπως: ο τελικός αντίκτυπος του Διαδικτύου στην επιβίωση του γραπτού Τύπου, η ροή της είδησης, οι πρώτοι συντελεστές (λόγιοι εφημεριδογράφοι-δημοσιογράφοι), τα συνδικαλιστικά όργανα των δημοσιογράφων, οι πρώτες προσπάθειες για την καλύτερη διακίνηση των εφημερίδων, τα πρακτορεία ειδήσεων, οι διαφημίσεις, οι γελοιογράφοι, η εικονογράφηση, η τεχνική της εφημερίδας και η διάταξη της πρώτης σελίδας. 3. "Πρωτεύουσες και περιφέρεια". Οι ανακοινώσεις στην ενότητα αυτή αφιερώθηκαν στον αθηναϊκό Τύπο, τον περιφερειακό Τύπο και τα ειδικά περιοδικά. Ειδικότερα, στις παρεμβάσεις έγινε λόγος για τον Τύπο στην Κωνσταντινούπολη και την Αλεξάνδρεια, ως μεγάλες πόλεις-"πρωτεύουσες" του ελληνισμού, και ειδικότερα στον Τύπο της περιφέρειας (Βόλος, Μακεδονία-Θράκη, Σάμος, Δωδεκάνησα, Κρήτη) και τα επαρχιακά περιοδικά του Μεσοπολέμου, αλλά και μιας αθηναϊκής συνοικίας, της Καλλιθέας, ή τον τύπο της εσωτερικής μετανάστευσης. 4. "Διασπορά και Ομογένεια". Στις ανακοινώσεις της ενότητας αυτής αναπτύχθηκαν τα θέματα του Τύπου των ελληνικών κοινοτήτων εκτός συνόρων, ο Τύπος ως πηγή ιστορίας των κοινοτήτων αυτών και ειδικότερα των Ελλήνων της Αμερικής, καθώς και η συγκριτική

προσέγγιση του εθνικού Τύπου στις ΗΠΑ. Επίσης, παρουσιάστηκε ο ημερήσιος και περιοδικός Τύπος της Κύπρου. Εδώ οι παρεμβάσεις αφιερώθηκαν δειγματοληπτικά σε χώρες (Οθωμανική αυτοκρατορία, Βουλγαρία, Αλβανία, Αυστραλία, Ν. Αφρική) ή πόλεις (Σμύρνη, Μόντρεαλ) όπου κυκλοφορούσε ή κυκλοφορεί ελληνικός Τύπος. Προσεγγίζεται ακόμα, από κοινωνιολογικής άποψης, το γενικότερο πρόβλημα της ταυτότητας της Ομογένειας στον 20ό αιώνα. 5. "Ο Τύπος ως εργαλείο έρευνας. Συλλογές και ηλεκτρονικά Αρχεία". Μετά από την εισήγηση στο Ανοικτό Εργαστήριο που επισημαίνει ότι ο Τύπος, ως καθρέφτης της επικαιρότητας, έχει πια καταστεί εργαλείο έρευνας και ιστορική πηγή, με την επιφύλαξη πάντα της εγκυρότητας των πληροφοριών και των εκάστοτε τοποθετήσεών του, επισημαίνεται ότι λείπει ακόμα η αναγκαία λεπτομερειακή αποτύπωση των ελληνικών εφημερίδων και περιοδικών, που αναμένεται να πραγματοποιηθεί από το πρόγραμμα της Εγκυκλοπαίδειας του Ελληνικού Τύπου.

ΕΤΗΔΙΑ ΔΙΑΛΕΞΗ Κ.Θ.ΔΗΜΑΡΑ

Michel Delon,

Ο Διαφωτισμός και η σημασία των διαβαθμίσεων / *Les Lumières ou le sens des gradations.*

Μετάφραση: Άννα Ταμπάκη.

Επίμετρο: Συζήτηση του Michel Delon και του Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη με τον

Βασίλη Μουρδουκούτα / *Annexe: Entretien de Michel Delon et de Paschalis M.*

Kitromilidès avec Vassilis Mourdoukoutas.

Ετήσια Διάλεξη Κ.Θ. Δημαρά-2003, ΚΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 2004, 184 σελ.

Πρόκειται για την όγδοη ετήσια διάλεξη αφιερωμένη στη μνήμη του ιδρυτή του Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών Κ. Θ. Δημαρά, πρωτοπόρου μελετητή της ιστορίας των ιδεών του 18ου και 19ου αιώνα, ο οποίος με το έργο του συνετέλεσε, όπως επισημαίνει στην ομιλία του και ο Michel Delon, στο να "διευρυνθεί γεωγραφικά και χρονολογικά η έννοια του ευρωπαϊκού διαφωτισμού". Στην όγδοη διάλεξη, ομιλητής ήταν ο καθηγητής Michel Delon, καθηγητής γαλλικής και συγκριτικής φιλολογίας στη Σορβόνη και νυν Πρόεδρος της Γαλλικής Εταιρείας Μελέτης του 18ου αιώνα. Επιφανής εκπρόσωπος της γαλλικής παιδείας και επιστήμης, ο Michel Delon αντιπροσωπεύει σήμερα, με το ογκώδες και πολύπλευρο έργο του, μια από τις πλέον πρωτότυπες και ρηξικέλευθες φωνές στο πεδίο της ιστορίας των ιδεών του 18ου αιώνα.

Βαθύς γνώστης των φιλοσοφικών τάσεων, των λογοτεχνικών ρευμάτων και των ιδίων των κειμένων, ο ομιλητής εστίασε την προσοχή του σε μια από τις πλέον ενδιαφέρουσες πτυχές του διαφωτιστικού ρεύματος, που συνίσταται στον εμπειρικό του χαρακτήρα και στη ροπή του προς τη στάθμιση και μέτρηση των πάσης φύσεως φαινομένων. Παίρνοντας ως αφετηρία το περίφημο *Υπόμνημα* του Αδαμαντίου Κοραή "περί της παρούσης καταστάσεως του πολιτισμού εν Ελλάδι", δίκην ενθυμήσεως για τη συμπλήρωση 200 ετών από την εκφώνηση του θεμελιώδους αυτού κειμένου ενώπιον της Εταιρείας των Ανθρωποποιητών, ο ομιλητής ανέλυσε, μέσα από τεκμήρια που του προσέφερε πληθώρα κειμένων, προερχόμενων απ' όλα τα γραμματειακά είδη, τη σημασία των διαβαθμίσεων στον αιώνα του Διαφωτισμού. Εξονυχιστική και γοητευτική ταυτοχρόνως περιπλάνηση από τη γλωσσολογική και σημασιολογική εκφορά του όρου, στις διαδοχικές χρήσεις του: στον ριζοσπαστικό φιλοσοφικό λόγο, στην ελευθεριάζουσα ατμόσφαιρα ως συστατικό στοιχείο των γραμματειακών ειδών (μυθιστόρημα, θέατρο, ποίηση) και στους απόηχους που είχε στην κριτική και τη θεωρία της τέχνης.

Ως Επίμετρο δημοσιεύεται το πλήρες κείμενο συνεντεύξεως που παραχώρησε ο Michel Delon, εν είδει συζητήσεως με τον καθηγητή Πασχάλη Μ. Κιτρομηλίδη, στην εφημερίδα *Η Καθημερινή*. Η συνέντευξη, που επιμελήθηκε ο Βασίλης Μουρδουκούτας, επικεντρώθηκε σε ερμηνευτικές πτυχές του ευρωπαϊκού Διαφωτισμού ως αναστοχασμού γύρω από εννοιολογικά, αισθητικά και ιδεολογικά ζητήματα, ενώ ταυτοχρόνως διατυπώθηκαν και απαντήθηκαν καίρια ερωτήματα γύρω από την επικαιρότητα του πνεύματος του Διαφωτισμού στον σύγχρονο κόσμο.

Jonathan Israel,

Η Ευρώπη και ο Ριζοσπαστικός Διαφωτισμός. Μια τυπολογία των διανοητικών και πολιτισμικών πηγών της νεωτερικότητας.

[Europe and the Radical Enlightenment. A typology of modernity's intellectual and cultural root]

Μετάφραση: Μαρία Χριστίνα Χατζηϊωάννου,

Ετήσια Διάλεξη Κ.Θ. Δημαρά-2004, ΚΝΕ/ΕΙΕ,

Αθήνα 2005, 158 σελ.

Ο Jonathan Israel είναι από τους κύριους υποστηρικτές μιας νέας ερμηνευτικής άποψης για τον Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό, που αναγνωρίζει την ύπαρξη ενός τεράστιου χάσματος μεταξύ δύο αντιμαχόμενων Διαφωτισμών, και όχι μιας ενιαίας εξελικτικής διαδικασίας στην ευρωπαϊκή σκέψη από

τον 17ο αιώνα. Πρόκειται για αντιθετικές φιλοσοφικές και ιδεολογικές απόψεις που συχνά έχουν ισοπεδωθεί, ή αποσιωπηθεί και αποτελούν τον πυρήνα των σύγχρονων αξιών για τη δημοκρατία, την πλήρη ισότητα και την ανεξιθρησκία.

Ο Ριζοσπαστικός Διαφωτισμός είχε παραμεληθεί από τους μελετητές των ευρωπαϊκών επαναστάσεων του 18ου αιώνα με εθνικές και κρατικές διεκδικήσεις γιατί είχε διεθνιστικό χαρακτήρα. Στις ρίζες της σκέψης του Ριζοσπαστικού Διαφωτισμού ανιχνεύεται μια πλειάδα Ευρωπαίων διανοητών στην οποία περιλαμβάνονται ο Ντιντερό, ο Μπέιλ και κυρίως ο Σπινόζα. Πιο συγκεκριμένα, ο Ριζοσπαστικός Διαφωτισμός αντιμετωπίζεται από τον συγγραφέα ως μέρος μιας επαναστατικής διαδικασίας που ξεκινά με τις απαρχές της επιστημονικής επανάστασης στο τέλος του 17ου και συνεχίζεται στον 18ο αιώνα. Το "κίνημα" του Ριζοσπαστικού Διαφωτισμού συγκρούστηκε ορθολογικά με την ιδεολογική υπεράσπιση της μοναρχίας, της αριστοκρατίας και της εκκλησιαστικής εξουσίας, αμφισβήτησε την εξουσία του άνδρα πάνω στη γυναίκα, καθώς και τη θεολογική κυριαρχία στην παιδεία. Ο Israel μελέτησε τις θεωρητικές συνιστώσες της περιόδου του πρώιμου διαφωτισμού στην Ευρώπη και ανέδειξε τις τάσεις που διαμόρφωσαν τον διανοητικό ριζοσπαστισμό ως πηγή της νεωτερικής φυσιογνωμίας της Ευρώπης.

Claude Lauriol,

Ο Βολταίρος και η υπόθεση Καλάς. Από την ιστορία στον μύθο

[Voltaire et l'affaire Calas. De l'histoire au myth]

Μετάφραση Άννα Ταμπάκη.

Ετήσια Διάλεξη Κ.Θ. Δημαρά-2005, ΚΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 2006, 142 σελ.

Σύμφωνα με τον ομιλητή, η υπόθεση Καλάς συγκαταλέγεται στα γεγονότα που παραμένουν έως σήμερα ζωντανά στη συλλογική μνήμη των Γάλλων. Αυτήν την ανεξιχνίαστη έως σήμερα υπόθεση μισαλλοδοξίας και τη σύνδεσή της με την περίφημη *Πραγματεία περί ανοχής (Traité sur la tolérance)* του Βολταίρου προσεγγίζει με σφαιρικό τρόπο η παρούσα διάλεξη.

Εκθέτει καταρχάς συστηματικά τα πραγματολογικά στοιχεία της υπόθεσης, τον θάνατο του νεαρού Μάρκου Αντωνίου Καλάς στο ισόγειο της οικογενειακής κατοικίας στην Τουλούζη (που οφείλεται πιθανόν σε αυτοκτονία ή σε ανεξιχνίαστη δολοφονία), ο οποίος αποδόθηκε ανενδοίαστα στον πατέρα του, τον Ουγενότο έμπορο υφασμάτων Ιωάννη Καλάς. Η κοινή γνώμη θεώρησε πως ο πατέρας εξετέλεσε, κατόπιν διαταγής της προτεσταντικής Εκκλησίας, τον γιο του για να τον εμποδίσει να μεταστραφεί στον καθολικισμό. Το Ανώτατο Δικαστήριο της Τουλούζης τον καταδίκασε σε μαρτυρικό θάνατο. Ο Claude Lauriol, ειδικός μελετητής των δογματικών και θρησκευτικών αντιπαραθέσεων στη Γαλλία του 18ου αιώνα, τοποθετεί την υπόθεση στο ευρύτερο πλαίσιο αναφοράς της, καθώς την συνδέει με το κλίμα που κυριαρχεί στη Γαλλία εναντίον των Ουγενότων μετά την Ανάκληση του Διατάγματος της Νάντης.

Αυτή είναι η μία παράμετρος του θέματος. Η άλλη αφορά στην ενεργό, αν και κάπως καθυστερημένη, ανάμειξη του Βολταίρου, που τον οδήγησε στη συγγραφή της *Πραγματείας περί ανοχής* αλλά και στη στράτευσή του για τη μετά θάνατον αποκατάσταση του Ιωάννη Καλάς. Πολύ ενδιαφέρουσα είναι η όλη ερμηνεία του εγχειρήματος καθώς και η ανάλυση της *Πραγματείας*. Η στάση του Βολταίρου παραμένει ένα πολύπλοκο και διφορούμενο ζήτημα, καθώς ο θεϊστής φιλόσοφος φαίνεται να υπερβαίνει την υποστήριξη του προτεσταντικού δόγματος και να τάσσεται γενικότερα υπέρ του θρησκευτικού αδιαφορισμού. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο οι Ουγενότοι αισθάνθηκαν κάπως αμήχανοι ή και άσκησαν κριτική στο περιεχόμενο της *Πραγματείας*. Μια τελευταία παράμετρο αποτελεί η ίδια η δυναμική του εγχειρήματος, που ξεπέρασε τα αμφιλεγόμενα σημεία του περιεχομένου της *Πραγματείας*, προσδίδοντας στον Βολταίρο τη μυθική διάσταση του υπερασπιστή της ατομικής και θρησκευτικής ελευθερίας.

Benedetta Craveri,

Η συμβολή των γυναικών σε μια νέα μορφή κοινωνικότητας (17ος-18ος αιώνας) /

[La contribution des femmes à une nouvelle forme de civilité (XVIIe-XVIIIe siècles)]

Μετάφραση: Ρωξάνη Δ. Αργυροπούλου.

Ετήσια Διάλεξη Κ. Θ. Δημαρά-2006, ΙΝΕ-ΕΙΕ, Αθήνα 2007, 107 σελ.

Στη διάλεξη αυτή αναδεικνύεται μια καινούργια μορφή κοινωνικότητας η οποία προέρχεται από τις γυναίκες και δεσπόζει στον κόσμο των γραμμάτων και της πολιτικής της Γαλλίας τον 17ο και 18ο αιώνα. Μελετώντας την υπερίσχυση αυτή των γυναικών της αριστοκρατίας και της αστικής τάξης στη γαλλική κοινωνία, η καθηγήτρια κυρία Benedetta Craveri σχολιάζει μερικές από τις συνέπειες της καινούργιας αυτής επίδρασης στο πεδίο των ηθών, της γλώσσας, της τέχνης, της λογοτεχνίας, του ψυχολογικού και ηθικού στοχασμού, της ίδιας της θρησκείας.

Αν και παραμερισμένες από την πολιτική ζωή στη δυτική Ευρώπη κατά την Αναγέννηση και την Αντιμεταρρύθμιση, οι γυναίκες της αριστοκρατίας στη Γαλλία, ήδη τον 16ο αιώνα, απολαμβάνουν μια μεταχείριση περισσότερο φιλελεύθερη. Από τις πρώτες δεκαετίες του 17ου αιώνα, η παρουσία των γυναικών παίρνει καινούργια τροπή: ελέγχουν τον καινούργιο χώρο ελευθερίας που είχε δημιουργηθεί, κάτω από το έμβλημα της διασκέδασης, ανάμεσα στη σφαίρα της λαμπερής αυλής των Βερσαλλιών και εκείνης της ιδιωτικής κατοικίας. Λαμβάνοντας τις αποστάσεις τους από την ατμόσφαιρα της αυλής και τον καρδινάλιο de Richelieu, ορισμένες γυναίκες της αριστοκρατίας ενστερνίζονται το κίνημα της Σφενδόνης, στρέφονται προς τον ιανсениσμό του Port-Royal και συγχρόνως κατορθώνουν να ρυθμίζουν τους κανόνες των καλών τρόπων, του γούστου, τη γαλλική γλώσσα και τη λογοτεχνία. Ενδιαφέρονται για την εκπαίδευση των κοριτσιών, και τα εγχειρίδια, που τότε δημοσιεύονται, αποσκοπούν να διαμορφώσουν τόσο τον "έντιμο" άνδρα, που αποτελεί το ηθικό υπόδειγμα της εποχής, όσο και τις "έντιμες" γυναίκες.

Τον 17ο αιώνα, στα σαλόνια των Περισπούδαστων (Précieuses), δημιουργείται στο Παρίσι μια τέχνη του βίου που προκαλεί τον θαυμασμό και την περιέργεια ολόκληρης της Ευρώπης. Ανάμεσα στον κύκλο των Περισπούδαστων ξεχωρίζουν η εξαδέλφη του Λουδοβίκου ΙΔ', η Grande Mademoiselle, η Madame de Maintenon, καταξιωμένοι συγγραφείς όπως η Madeleine de Scudéry, η Madame de La Fayette, η μαρκησία de Sévigné, οι οποίες θα αφήσουν αριστουργήματα της γαλλικής παιδείας. Στα σαλόνια αυτά κινήθηκαν εκπρόσωποι του γαλλικού κλασικισμού, ο La Rochefoucauld, ο Racine, ο La Bruyère. Τον 18ο αιώνα, θα τις διαδεχθούν άλλες σημαντικές μορφές της παρισινής ζωής· η μαρκησία de Lambert, η Ninon de Lenclos, η Madame de Tencin, η Julie de Lespinasse, η Madame du Deffand, η δούκισσα du Maine, η Madame Geoffroy, η Madame Necker θα ενθαρρύνουν στο έργο τους τους επίλεκτους προσκεκλημένους τους, τον Montesquieu, τον Βολταίρο, τους Εγκυκλοπαιδιστές. Παρ' όλο το καθοριστικό πλήγμα που υπέστη το Παλαιό Καθεστώς από τη γαλλική Επανάσταση, το κοινωνικό αυτό φαινόμενο θα διατηρηθεί στο χρόνο, αποτελώντας όχι μόνο εκδήλωση του γαλλικού πολιτισμού αλλά και γενικότερα ένα κεφάλαιο του φεμινιστικού κινήματος.

Janet Coleman,

Αρχαία ελληνικά, νεωτερικά και μετανεωτερικά στοιχεία του πολιτικού συν-αγωνισμού.

Οι δυνατότητες της δημοκρατικής ανοχής

[Ancient Greek, Modern and post-modern agonisms. The possibilities for democratic toleration]

Μετάφραση: Μάριος Χατζόπουλος.

Ετήσια Διάλεξη Κ. Θ. Δημαρά-2007, ΙΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 2008, 136 σελ.

Με τη διάλεξη αυτή, η Janet Coleman, μια από τις κορυφαίες ιστορικούς του πολιτικού στοχασμού της εποχής μας, κατέθεσε τον δικό της προβληματισμό στον διάλογο Αρχαίων και Νεοτέρων, εμπλουτίζοντας έτσι ένα κεντρικό πεδίο προβληματισμού της διανοητικής ιστορίας της νεότερης Ευρώπης. Βασικός στόχος της προβληματικής της Βρετανίδας ιστορικού ήταν η αναζήτηση μιας διαφορετικής προσέγγισης στα ζητήματα της πολιτικής ενσωμάτωσης και των στρατηγικών ενεργοποίησης των πολιτών μέσα στη σύγχρονη κοινωνία –μια κοινωνία που ερείδεται στον υποκειμενισμό και στον αξιακό πλουραλισμό.

Σημείο εκκίνησης αλλά και κεντρικό πεδίο αναφοράς ήταν η κλασική πολιτική σκέψη, και ειδικότερα η αριστοτελική, με την ανάδειξη της έννοιας του πολιτικού συν-αγωνισμού ως δομικού χαρακτηριστικού της πολιτικής μέσα στην αρχαιοελληνική πόλη. Σύμφωνα με την οπτική της Coleman, οι αρχαίοι Αθηναίοι είχαν κατορθώσει να κρυσταλλώσουν ένα αίσθημα κοινής βούλησης το οποίο βρισκόταν υπεράνω των ατομικών δεσμών αφοσίωσης στη θρησκεία, στην οικογένεια, στην κοινότητα ή στο επάγγελμα. Με αυτόν τον τρόπο, τα άτομα αναδεικνύονταν σε πολίτες *par excellence* και, συνακόλουθα, εμπλέκονταν σε γόνιμες αντιπαραθέσεις ως ελεύθεροι άνθρωποι μέσα σε μια ελεύθερη κοινωνία –αντιπαραθέσεις που δεν είχαν ανταγωνιστικό, αλλά αγωνιστικό χαρακτήρα, ακολουθώντας συγκεκριμένους κανόνες με απώτερο στόχο την ωφέλεια της πόλης.

Κατόπιν η Coleman αναλύει διεξοδικά το θεωρητικό υπόβαθρο πάνω στο οποίο θεμελιώνεται η έννοια της ανοχής στις νεωτερικές κοινωνίες, με τρόπο ώστε αυτή να καθίσταται ικανή και αναγκαία συνθήκη κάθε δημοκρατικής πολιτείας. Αντίθετα από τις παραδοχές της κλασικής πολιτικής σκέψης, η νεότερη πολιτική θεωρία θεωρεί το άτομο ως μια κατ' εξοχήν φυσική οντότητα, αποδεσμευμένη από κοινωνικά πλαίσια και εθιμικούς κανόνες. Στην προοπτική αυτή, η ανοχή εκλαμβάνεται ως μια ηθική ιδέα η οποία απαιτεί τη διατύπωση κρίσεων, διαμεσολαβημένων αποκλειστικά από τον ατομικό ορθό λόγο, και όχι από το κοινωνικό σύνολο, οι οποίες να επιδοκιμάζουν ή να αποδοκιμάζουν ποικίλες πρακτικές του βίου. Ο Αριστοτέλης, αντίθετα, πρέσβευε ότι αποδοκιμάζουμε κάτι όταν το κρίνουμε λάθος, και ότι η κρίση αυτή δεν αποτελεί ζήτημα προσωπικής επιλογής. Εδώ ακριβώς υπεισέρχεται η έννοια του πολιτικού συν-αγωνισμού: με άλλα λόγια η αντίληψη ότι, μέσα από μια διαλογική διαδικασία, δύναται να προκύψει μια ορθή κρίση κατάλληλη για την περίπτωση, κι ότι αυτό θα συμβεί εφόσον υπάρχει ένα ήδη διαμορφωμένο έδαφος κοινών ηθικών αντιλήψεων. Ο αριστοτελικός συν-αγωνισμός δεν απαιτεί την κατασκευή τεχνητών ομοφωνιών, θεμελιωμένων στον ηθικό ορθολογισμό της έννοιας της ανοχής, ώστε οι άνθρωποι από μοναχικά και εχθρικά όντα που ήταν προηγουμένως να διαμορφώσουν κοινότητες, όπως υποστηρίζει ο νεότερος πολιτικός στοχασμός. Για τον Αριστοτέλη, ο παράγων εκείνος ο οποίος συγκρατεί και συνέχει την ανθρώπινη κοινωνία, υπό την έννοια της πόλης, είναι το αμοιβαίο αίσθημα φιλίας μεταξύ των πολιτών, καρπός του οποίου είναι η κοινωνική ομόνοια τόσο στο επίπεδο της ηθικής όσο και στο επίπεδο της δράσης.

Μέσα από την αντιπαραβολή του κλασικού και του νεωτερικού πολιτικού στοχασμού πάνω στις δυνατότητες ύπαρξης της δημοκρατικής ανοχής, η Coleman αναδεικνύει συμπερασματικά τον κρίσιμο ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει η αριστοτελική έννοια του ομο-νοεΐν –μια συμφωνία ηθικών αντιλήψεων στο επίπεδο της πραξεολογίας μεταξύ ελεύθερων ανθρώπων που δεσμεύονται από κοινούς νόμους– απέναντι στον κατακερματισμό του κοινωνικού ιστού μέσα στις σημερινές κοινωνίες της ύστερης νεωτερικότητας.

Vincenzo Rotolo,

Τα πενήντα χρόνια του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών: Ένας απολογισμός

[Fifty years of the Institute for Neohellenic Research: A Retrospective]

Μετάφραση: Α. Ντούμα

Ετήσια Διάλεξη Κ. Θ. Δημαρά-2008, ΙΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 2009, 100 σελ.

Στην ετήσια διάλεξη Δημαρά του 2008, ομιλητής ήταν ο καθηγητής Vincenzo Rotolo του Πανεπιστημίου του Παλέρμο, Πρόεδρος του Σικελικού Ινστιτούτου Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών «Bruno Lavagnini». Θέμα του η αποτίμηση του έργου του ΙΝΕ κατά τον διαρρέυσαντα από την ίδρυσή του μισό αιώνα. Ο ομιλητής, γνωστός μελετητής του Διαφωτισμού, με ανεκτίμητες συμβολές στη μελέτη του Αδαμαντίου Κοραή και του Αθανάσιου Χριστόπουλου, παρακολούθησε την πορεία του Ινστιτούτου από τα πρώτα του βήματα, ως Κέντρου Νεοελληνικών Ερευνών. Η έκδοση, την οποία προλογίζει ο διευθυντής του Ινστιτούτου Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης με θέμα τις νεοελληνικές σπουδές ως πεδίο επιστημονικής

έρευνας, αποτελεί κατά κάποιον τρόπο συνέχεια των εκδηλώσεων για τη συμπλήρωση των πενήντα χρόνων λειτουργίας του ΕΙΕ.

Αντλώντας και από την προσωπική του εμπειρία, ο Rotolo αναφέρεται καταρχάς στη συνδρομή του Ινστιτούτου στις έρευνες που πραγματοποιούσαν οι ξένοι νεοελληνιστές, τόσο από επιστημονική όσο και από την άποψη της «ανθρώπινης» επικοινωνίας. Τονίζει ιδιαίτερα, όπως είναι φυσικό, τη συμβολή του ιδρυτή του Ινστιτούτου Κ. Θ. Δημαρά, ο οποίος απο τη μια ενέπνευσε με την *Ιστορία της νεοελληνικής λογοτεχνίας* τους ερευνητικούς προσανατολισμούς πολλών, αλλά και του ίδιου του Rotolo, και από την άλλη προώθησε τη μελέτη των θεμάτων του νεοελληνικού διαφωτισμού με τη δημιουργία του *Ομίλου Μελέτης Ελληνικού Διαφωτισμού*.

Αφού παραθέτει τους χρονολογικούς σταθμούς της πορείας του Ινστιτούτου σε συνάρτηση με τα πολιτικά γεγονότα που σφράγισαν τη σύγχρονη ελληνική ιστορία, καταγράφει τα κυριότερα κατά τη γνώμη του δημοσιεύματα, αυτοτελή και μη, και αποτιμά τη συνεισφορά στην έρευνα της σειράς *Τετράδια Εργασίας*. Αναφέρεται επίσης στα *Πρακτικά Συμποσίων*, τα *Επετειακά δημοσιεύματα*, την ετήσια Διάλεξη Κ. Θ. Δημαρά, στις νέες εκδοτικές σειρές (*Βιβλιοθήκη της Ιστορίας των Ιδεών*, *Βιβλιοθήκη Εγκυκλοπαίδειας Ελληνικού Τύπου*, *Πηγές της Νεοελληνικής Γραμματείας και Ιστορίας και Πηγές της Κυπριακής Γραμματείας*), καθώς και στις περιοδικές εκδόσεις, το *Ενημερωτικό Δελτίο* που εκδίδεται από το 1990 και το πιο πρόσφατο επίτευγμα του Ινστιτούτου, το ξενόγλωσσο περιοδικό *The Historical Review / La Revue Historique* που εκδίδεται από το 2004.

Ως εκφραστής αυτού του πνεύματος, ο Rotolo στέκεται ιδιαίτερα στις κατευθυντήριες γραμμές που χάραξε ο ιδρυτής του Κέντρου τότε Νεοελληνικών Ερευνών Κ. Θ. Δημαράς, τους αρχικούς ερευνητικούς πυρήνες, με σημαντικότερη την ιστορία των ιδεών, σε μια εποχή που δεν είχε καθιερωθεί η κοινωνιολογική προσέγγιση στις ανθρωπιστικές επιστήμες, σε συνδυασμό με το ενδιαφέρον για την ιστορία του βιβλίου, το μεταφραστικό φαινόμενο, καθώς και τις βιβλιογραφικές και αρχειακές έρευνες. Υπογραμμίζει πάντως στη συνέχεια τη σημασία που δόθηκε αργότερα σε τομείς όπως η μελέτη της ταξιδιωτικής λογοτεχνίας και της χαρτογραφίας του ελληνικού χώρου, η οικονομική και κοινωνική ιστορία, όπου εντάσσεται και η αναζήτηση και η επεξεργασία οθωμανικών πηγών για τη μελέτη της Τουρκοκρατίας, η ιστορική γεωγραφία και δημογραφία, η ιστορία των θεσμών, η ιστορία της τεχνολογίας και των παραγωγικών διαδικασιών, καθώς και σε άλλους τομείς όπως η ιστορία της νεοελληνικής τέχνης της Τουρκοκρατίας. Παραθέτει λοιπόν τα ερευνητικά προγράμματα του Ινστιτούτου, όπως αυτά δημιουργήθηκαν και διαμορφώθηκαν από το 1980 κ.ε., καθώς και τα διεθνή συνέδρια και τα ελληνο-βαλκανικά συμπόσια που οργάνωσε.

Παρά την ομολογούμενη αμηχανία του ίδιου απέναντι στη σύγχρονη τεχνολογία, επισημαίνει τη χρησιμότητα του προγράμματος *Πανδέκτης*, χάρη στο οποίο το Ινστιτούτο παρέχει στο διαδίκτυο βάσεις δεδομένων στηριγμένες στα ερευνητικά του προγράμματα. Ο Rotolo δεν παραλείπει να αποδώσει εύσημα στο φιλοξενούμενο πρόγραμμα *Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας* της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς το οποίο αριθμεί σαράνταπέντε τίτλους εκδόσεων, καθώς και στα Σεμινάρια της Ερμούπολης που πραγματοποιούνται από το 1985 σε συνεργασία με το *Επιστημονικό και Μορφωτικό Ίδρυμα Κυκλάδων*.

Ως ένας από τους παλαιότερους χρήστες της βιβλιοθήκης του Ινστιτούτου, ο Ιταλός νεοελληνιστής αναπολεί τα πρώτα της βήματα και εκφράζει την ικανοποίησή του για την ανάπτυξή της, ως προς το περιεχόμενο και τη λειτουργικότητα, αναφερόμενος επίσης στα αρχεία χειρογράφων, μικροταινιών, δελτίων καταγραφής ελληνικών εντύπων, τη συλλογή προσωπογραφιών κτλ. που αυτή φιλοξενεί, καθώς και στη χαρτοθήκη με τους 350 χάρτες και τη συλλογή ιδιωτικών αρχείων που προέρχονται από δωρεές.

Το τελευταίο τμήμα του κειμένου αφιερώνεται στις σχέσεις μαθητείας που καλλιεργήθηκαν στον χώρο του Ινστιτούτου, το οποίο αποτέλεσε το φυτώριο πολλών νέων επιστημόνων, χάρη στο κλίμα που δημιουργούσαν οι εκάστοτε διευθυντές του. Στη σκέψη και στις αναμνήσεις του Rotolo κυριαρχεί και σε αυτόν τον τομέα ο Κ. Θ. Δημαράς.

Η ομιλία του Ιταλού νεοελληνιστή, εκτός από μια εμπεριστατωμένη αντικειμενική επισκόπηση της πορείας του, εμπλουτισμένη με τις προσωπικές του αναμνήσεις, συνιστά τελικά μια πολύτιμη μαρτυρία για την ιστορία του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών που ασφαλώς δεν εκφράζει μόνο τον ίδιο.

Knud Haakonssen,

Διαφωτισμοί και Θρησκείες

[*Enlightenment and Religions*]

Μετάφραση: Ρωξάνη Αργυροπούλου

Ετήσια Διάλεξη Κ. Θ. Δημαρά-2009, ΙΝΕ/ΕΙΕ, Αθήνα 2010, 140 σελ.

Ένα μεγάλο τμήμα της διανοητικής ιστορίας αφορά σήμερα στη μελέτη των σχέσεων Διαφωτισμού και Θρησκείας και επιζητεί να ορίσει εκ νέου το περιεχόμενό τους. Οι ιστορικοί έχουν αρχίσει να προσεγγίζουν τον Διαφωτισμό ως ένα ετερογενές σύνολο διακριτών πρακτικών, και λιγότερο ως ένα ομοιογενές διανοητικό ρεύμα, με σαφώς διαρθρωμένες ιδέες και αντιλήψεις. Προς την κατεύθυνση αυτή έχουν συμβάλει τα μέγιστα ορισμένες σημαντικές νέες θεωρίες, όπως είναι εκείνες των Robert Darnton, Jürgen Habermas, Thomas Kuhn, Roy Porter και Mikuláš Teich, χάρη στις οποίες η έμφαση δίνεται πλέον στην πολιτισμική διάσταση του εν λόγω φαινομένου. Ορόσημο εν προκειμένω αποτέλεσε το 1966, με το δίτομο έργο του Peter Gay *Ο Διαφωτισμός: μια ερμηνεία (The Enlightenment: An Interpretation)*, όπου ο Διαφωτισμός εξετάζεται συνολικά, αλλά αμφισβητείται η γενικά αποδεκτή θέση ότι υπήρξε ένα κίνημα βαθιά αντιθρησκευτικό και αντικληρικαλικό, όπως και ότι ο σύγχρονος εκκοσμικευμένος κόσμος διαμορφώθηκε διανοητικά στη βάση των ιδεών των σημαντικότερων εκπροσώπων αυτού του κινήματος. Για τον Jonathan Israel, από την άλλη πλευρά, ο Διαφωτισμός υπήρξε όντως ένα ριζοσπαστικό κίνημα που δημιούργησε τον νεότερο διανοητικό κόσμο, απορρίπτοντας τη θρησκεία και τις προκαταλήψεις καθώς και τα πολιτικά και πολιτισμικά ερείσματα της πρώτης. Σ' αυτόν τον «ριζοσπαστικό Διαφωτισμό», ο Σπινόζα αποτέλεσε το πρόσωπο-κλειδί που ενέπνευσε μια ανατρεπτική κουλτούρα, η οποία περιστασιακά φάνηκε να θριαμβεύει με την επαναστατική απόρριψη των παλαιών καθεστώτων της Ευρώπης και των θρησκευτικών τους υποστηρικτών. Αν όμως αναφερθούμε σε ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γεγονότα που επικαλείται ο Israel, θα καταλήξουμε σε μια σειρά από ερωτήματα πάνω στη γενικότερή του θέση· για παράδειγμα, έχει υποστηριχθεί ότι μια ομάδα Λουθηρανών θεωρητικών, οι οποίοι ταυτίζονται με τον Διαφωτισμό, υπογράμμιζαν στοιχεία από τη σκέψη του Σπινόζα, που ο Israel ταυτίζει με τον Διαφωτισμό, όχι ως στοιχεία της νεωτερικότητας, αλλά ως υπολείμματα της αρχαίας παγανιστικής φιλοσοφίας που είχε υιοθετήσει η χριστιανική διδασκαλία κατά τα πατερικά και τα μεσαιωνικά χρόνια. Μια άλλη σημαντική περίπτωση είναι εκείνη του προτεσταντικού φυσικού δικαίου. Ενώ, κατά τη πρώιμη νεότερη περίοδο, αναδείχθηκαν θεωρίες των ατομικών δικαιωμάτων, εξακολουθεί να είναι αρκετά δύσκολο να τις συμπεριλάβουμε σε μια ενιαία παράδοση, και τελικά δεν αποτέλεσαν το κυρίαρχο χαρακτηριστικό του προτεσταντικού φυσικού δικαίου. Η ιδέα των φυσικών δικαιωμάτων αποτελούσε ποικιλοτρόπως μια έννοια θρησκευτική. Η παρατήρηση αυτή χρησιμεύει για να υπογραμμισθεί η ανάγκη ερμηνείας του τρόπου με τον οποίο τα ατομικά δικαιώματα έγιναν το κατεξοχήν εννοιολογικό εργαλείο για τη δημιουργία ενός εκκοσμικευμένου σχήματος αξιών πάνω, ή ανεξάρτητο, από μια δογματική θρησκεία. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει εν προκειμένω η σύγκριση της Γενεύης με τη Σκωτία, όπου οι προσεγγίσεις του Διαφωτισμού και της καλβινιστικής θεολογίας έχουν συχνά θεωρηθεί ότι συγγενεύουν και συνδέονται. Στην περίπτωση της Γενεύης, οι περισσότεροι κάτοικοί της που ήσαν διακεκριμένοι ριζοσπάστες θεωρούσαν τους εαυτούς τους οπαδούς του Καλβίνου, και η μεταρρυθμιστική πολιτική την οποία ακολουθούσαν είχε στόχο ν' απορρίψει τον γαλλικό Διαφωτισμό και συγχρόνως ν' απαλλαγεί από επικίνδυνες αιρέσεις, τον πιετισμό και τον αρμινιανισμό. Στη περίπτωση της Σκωτίας, οι έρευνες έχουν προσδιορίσει μια συμβιωτική σχέση ανάμεσα στον Διαφωτισμό και τη μετριοπαθή θρησκεία· η παράταξη της μετριοπαθούς Σκωτικής Εκκλησίας σημείωνε πρόοδο τόσο εκλεπτύνοντας τις θέσεις του Διαφωτισμού όσο και εξορθολογίζοντας τη θρησκεία. Ταυτόχρονα, εκτός του κεντρικού ρεύματος της μετριοπαθούς θεωρίας, σχηματίσθηκαν ποικίλοι σημαντικοί διανοητικοί συμβιβασμοί μεταξύ της καλβινιστικής θεολογίας και των ιδεών του Διαφωτισμού, ένα φαινόμενο που ονομάζεται «αόρατος Διαφωτισμός» των Ευαγγελικών παστόρων και των λαϊκών μαζών, που μοιράζονταν εντούτοις προοδευτικά εκπαιδευτικά ιδανικά τα οποία συνδέονταν με τον Διαφωτισμό.

Συνήθως, η ανεκτικότητα αντιμετωπίζεται ως ένδειξη της εκκοσμίκευσης της ευρωπαϊκής παιδείας, αλλά και εδώ είναι σημαντικό να αποσαφηνισθούν ορισμένα ζητήματα. Ολόκληρη η αμφισημία της ανεκτικότητας διαφαίνεται από το γεγονός ότι χρησιμοποιείτο στη συζήτηση κατά της ενοποίησης των προτεσταντικών δογμάτων. Επειδή οι καταβολές ανάλογων ιδεών εντοπίζονται στον καλβινισμό, η μορφή αυτή της θεολογίας έχει συνδεθεί από τον Hugh Trevor-Roper με τη γένεση του Διαφωτισμού. Από αυτό το πλαίσιο προέκυψε μια διανοητική τάση που έχει χαρακτηριστεί από τον John Pocock ως συντηρητικός και κληρικός Διαφωτισμός: συναφείς είναι επίσης οι αναλύσεις του Mark Goldie για τη συνάντηση ανάμεσα σε κεντρικές ιδέες από τον Σκωτικό Διαφωτισμό και την καθολική διδασκαλία. Μια περιπτωσιολογική προσέγγιση του ζητήματος Διαφωτισμός και θρησκεία θα φαινόταν να έχει παρομοίως επιπτώσεις στη μακρόχρονη συζήτηση περί του γιατί και κατά ποία έννοια υπήρξε μεταφορά του Διαφωτισμού στον Ορθόδοξο κόσμο. Το ζήτημα δεν είναι λοιπόν να προσδιορισθεί ο Διαφωτισμός ως ένα σύνολο ιδεών ή ένα πρότυπο συμπεριφοράς, διότι έννοιες όπως «Διαφωτισμός» και «θρησκεία» εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από το συγκεκριμένο στο οποίο αναφερόμαστε. Πίσω από αυτό το σύνολο των προβλημάτων ελλοχεύουν πάντως σημαντικά ερωτήματα: για παράδειγμα, αν είναι σωστό να ομιλούμε για έναν ενιαίο ευρωπαϊκό Χριστιανισμό ως αντικείμενο ενδιαφέροντος για τον Διαφωτισμό, αλλά και κατά πόσο το υποτιθέμενο ζήτημα του Διαφωτισμού εντός μιας εκκοσμιευμένης παιδείας αποτελεί περισσότερο ένα ευρωπαϊκό *Sonderweg*, παρά τη μήτρα κάθε νεωτερικότητας.

ΦΥΛΛΑΔΙΑ

Newsletter for the history of science in Southeastern Europe, No 8, April 2005.

Published by the History of Science Programme

INR, National Hellenic Research Foundation

Περιεχόμενα του 8ου τεύχους:

History of science in the Greek area;

EPS Symposium in Athens; Radical approaches of science;

Ottoman science, technology and learning; Ottoman science and military art;

Ali Qushji and Sali Zeki; Symposium in Assos,

Turkey; Studies in Ottoman science;

Greek mathematics in Bulgaria; Social studies of science in Bulgaria;

Phd Theses on history of science; Byzantium-Venice-Modern Hellenism;

European Society History of Science;

History and Pedagogy of Mathematics;

History of Medicine Congress;

2005 DHS Prize for Young Scholars;

Sciences in Southeastern Europe; Diffusion of science and technology;

E. Ihsanoglu SG of the Islamic Conference.

Newsletter for the History of Science in Southeastern Europe No 9, February 2007

Published by the History of Science Programme

INR, National Hellenic Research Foundation - IAA, National Observatory of

Το ΕΔ βρίσκεται και στο διαδίκτυο: www.eie.gr/hasi

Περιεχόμενα:

The new Museum of the Observatory of Athens

3rd Hellenic Conference on History, Philosophy and Science Teaching

EPS Conference 'Notions of Physics in Natural Philosophy'

Science and technology: Ottoman Empire and National States

Natural and Applied Science Literature during the Ottoman Period

Studies in Ottoman Science

Symposium on the History of Science and Technology

Diversity of Mathematical Cultures in History

Science and Social Justice

Radical approaches in Science and Education

Physics and physicists in Greece

Ideology and Modern Greek science

The Greek collections of scientific instruments

The Greek Engineers

Byzantine Cosmology

GIREP-EPEC 2007 Conference 'Frontiers of Physics Education'

A scientific instrument collection in Croatia

News from the EPS History of Physics (HoP) Group

DHST Prize for Young Scholars

New review: Critical / Science & Education

International Union of the History and Philosophy of Science: new board and new site.

Newsletter for the History of Science in Southeastern Europe

No 10, January 2008

Published by the History of Science Programme
INR, National Hellenic Research Foundation - IAA,
National Observatory of Athens

Στο τεύχος αυτό συμπεριλαμβάνονται οι δραστηριότητες (συνέδρια, εκδόσεις, ερευνητικά έργα κ.λπ.) του Προγράμματος Ιστορίας Επιστημών για το έτος 2007.

Εκτός από την έντυπη μορφή, το Newsletter βρίσκεται και στο διαδίκτυο: www.eie.gr/hasi

Περιεχόμενα:

News: The Museum of Astronomy and Earth sciences of the National Observatory of Athens. The Hellenic Society of History, Philosophy and Didactics of Science.

Balkan of discoveries.

Books and Journals: Europe, a common scientific space.

Notions of Physics in Natural Philosophy, an EPS Conference Proceedings.

Trafficking Materials and Gendered Experimental Practices.

Ottoman Cannon Technology. wIslam and Anti-Westernism.

Modernisation of Ottoman Navy. wAdnan Adivar and Celal Saraç.

Two books on Greek history and philosophy of science, 18th-19th c.

The topicality of Ancient Greek Philosophy. wCritical / Science and Education, Issues 5 and 6.

Conferences: The Elati Seminars.

Fourth Hellenic Conference on History, Philosophy and Science Teaching: Issues in Science, Philosophy and Didactics.

History of Physics Group of EPS Annual Meeting.

Conference GIREP EPEC.

Mathematics and Technology in the body of education: the gender perspective.

IUHPS/DHST Women Commission Conference in Syros.

Conference on Mathematics Teaching.

Necrology: Erdal Inonu (1926-2007).

Νεοελληνικοί "Φάκελοι" στο Διαδίκτυο.

Βάσεις Δεδομένων και Ψηφιοποιημένες Συλλογές,
Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών,
Πρόγραμμα Κοινωνία της Πληροφορίας,
Έργο "Πανδέκτης", ΙΕΡΑ, ΙΒΕ, ΙΝΕ και ΕΚΤ-ΕΙΕ
Αθήνα 2007, 47 σελ. (εκτός εμπορίου)

Έντυπο για την προβολή των αποτελεσμάτων της συμμετοχής του ΙΝΕ στο έργο "Πανδέκτης" με αναλυτική παρουσίαση, πλούσια εικονογραφημένη, των εννέα βάσεων δεδομένων και ψηφιοποιημένων συλλογών που αναρτήθηκαν από τις 20 Δεκεμβρίου 2007 στο διαδίκτυο. Την έκδοση επιμελήθηκαν η Κατερίνα Δέδε και ο Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, ο οποίος έγραψε και τον πρόλογο. Ακολουθούν οι παρουσιάσεις των βάσεων και των συλλογών, που έγραψαν οι υπεύθυνοί τους: Νεοελληνική Εικονιστική Προσωπογραφία (Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης), Ταξιδιωτική Γραμματεία 15ος-19ος αι. Κείμενα και εικονογράφηση (Ιόλη Βιγγοπούλου), Τεκμήρια Ελληνικής Χαρτογραφίας (Γιώργος Τόλιας), Μετονομασίες των Οικισμών της Ελλάδας (Δημήτρης Δημητρόπουλος, Λεωνίδας Καλλιβρετάκης), Αρχείο Εραλδικών Μνημείων του Ελλαδικού Χώρου (Λεωνίδας Καλλιβρετάκης), Έλληνες Ζωγράφοι μετά την Άλωση 1450-1830 (Ευγενία

Δρακοπούλου), Οι Λειτουργοί της Ανώτατης, Μέσης και Δημοτικής Εκπαίδευσης (19ος αι.). Βιογραφικά και εργογραφικά στοιχεία (Δαβίδ Αντωνίου, Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης), Ελληνικός Τύπος του Εξωτερικού (Λουκία Δρούλια, Γιούλα Κουτσοπανάγου), Βιομηχανικές και Βιοτεχνικές Επιχειρήσεις στο Αιγαίο (Ευρυδίκη Σιφναίου, Ευδοκία Ολυμπίτου). Στο τέλος παρουσιάζεται το ΙΝΕ/ΕΙΕ, οι τομείς, τα ερευνητικά προγράμματα και οι τεκμηριωτικές δράσεις του.

Μάχη Παϊζη-Αποστολοπούλου (επιμέλεια),

Τα χειρόγραφα της συλλογής ΚΝΕ του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών. Κατάλογος έκθεσης,

Ελληνική Παλαιογραφική Εταιρεία 10 χρόνια,

Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών 50 χρόνια, Αθήνα 2008.

Με την ευκαιρία των 10 χρόνων από την ίδρυση της Ελληνικής Παλαιογραφικής Εταιρείας και των 50 χρόνων του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, οργανώθηκε για πρώτη φορά η έκθεση των χειρογράφων που απαρτίζουν τη συλλογή του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Ερευνών και εκδόθηκε ο συνοπτικός αυτός κατάλογος. Η μικρή συλλογή χειρογράφων του ΚΝΕ απαρτίζεται από έντεκα χειρόγραφα, που αποκτήθηκαν κατά κύριο λόγο από δωρεές. Όταν το 1960 ιδρύθηκε το ερευνητικό αυτό κέντρο, ο Κ. Θ. Δημαράς θέλησε να προσελκύσει το ενδιαφέρον και τη γενναιοδωρία λογίων και φίλων. Ένα μόλις χρόνο αργότερα, το 1961, η οικογένεια Χ. Δρακοπούλου δωρίζει στο ΚΝΕ τέσσερα χειρόγραφα (αρ. 1, 2, 4, 5), ενώ το ΚΝΕ αγοράζει για τη βιβλιοθήκη του ένα χειρόγραφο (αρ. 3). Η επιστημονική δεοντολογία αλλά και η ενδόμυχη προσδοκία να προκληθεί ανάλογο ενδιαφέρον και από άλλους ωθούν τον Δημαρά να φροντίσει να δημοσιευθεί η περιγραφή αυτών των χειρογράφων (Ευγενία Ρέγκου-Σγουρού, *Ο Ερανιστής* 1 (1963), 238-242· χφ 1-5).

Μετά τη δωρεά Δρακοπούλου προστίθενται στη συλλογή λίγα ακόμα χειρόγραφα (αρ. 6, 7, 8 & 9) από άδηλους δωρητές, και το χφ αρ. 10 από την Ίριδα Χαραμή. Το 2007 ο Ιωάννης Σαρασίτης δωρίζει στο μετονομασμένο πλέον Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών το σημαντικό χφ αρ. 11. Περιέχει την *Εξάβιβλο* του Κωνσταντίνου Αρμενόπουλου και τη *Μικρά Σύνοψη των Βασιλικών* όπως απέδωσε τα δύο αυτά βυζαντινά κείμενα στη δημόδη ο Θεοδόσιος Ζυγομαλάς. Πρόκειται για το τρίτο στον κόσμο χειρόγραφο που περιέχει αυτή τη δημόδη απόδοση.

Τα χειρόγραφα της συλλογής του ΚΝΕ χρονολογούνται στον 18ο και τον 19ο αιώνα, είναι χαρτώα, κάποια γραμμένα από χέρι έμπειρο με επιμελημένη γραφή, άλλα γραμμένα από τους ίδιους τους κατόχους, που μοναδικό σκοπό είχαν να απομνημονεύσουν για δική τους χρήση όσα έγραφαν. Καθένα, ανεξάρτητα από τη μεγάλη ή μικρότερη παλαιογραφική του αξία, προσφέρει στον ερευνητή που το μελετά ψηφίδες συχνά απροσδόκητα σημαντικές για την ανασυγκρότηση της ιστορίας.

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΝΕΟΛΑΙΑΣ

Βαγγέλης Δ. Καραμανωλάκης,

Η συγκρότηση της ιστορικής επιστήμης και η διδασκαλία της ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών (1837-1932)

Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, αρ. 42, ΙΝΕ/ΕΙΕ
Αθήνα 2006, 549 σ.

Αντικείμενο του βιβλίου είναι η διδασκαλία της ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών από την έναρξη λειτουργίας του (1837) έως την ίδρυση του Ιστορικού Αρχαιολογικού Τμήματος (1932). Τα ερωτήματα που τίθενται αφορούν τη συμβολή του Πανεπιστημίου στη συγκρότηση των ιστορικών σπουδών και στην ανάδειξη της ιστορικής επιστήμης, στο μέτρο που θεσμοί όπως το Πανεπιστήμιο επιβάλλουν σε μεγάλο βαθμό στα αντικείμενα διδασκαλίας τους τη λογική της λειτουργίας τους, τις αξίες που τους διέπουν, τους συσχετισμούς δύναμης που επικρατούν στο εσωτερικό τους, τις σχέσεις τους με την πολιτική εξουσία και την κοινωνία. Υπό αυτό το πρίσμα μελετάται η πανεπιστημιακή ιστορία μέσα από τα αρχεία της Συγκλήτου και της Φιλοσοφικής Σχολής, τις προσωπικές συλλογές διδασκόντων, ενώ χρησιμοποιείται και η στατιστική επεξεργασία του συνόλου των φιλολογικών μαθημάτων.

Στο πανεπιστημιακό πρόγραμμα μαθημάτων, το διαφωτιστικό ιδεώδες της συγκρότησης ελεύθερων και μορφωμένων πολιτών, όπως το υπηρέτησε αρχικά η παγκόσμια ιστορία, υποχώρησε σταδιακά έναντι της ελληνικής ιστορίας, ιδιαίτερα της αρχαίας. Η ενιαία εθνική ιστορία –όπως σχηματίστηκε από τον Κ. Παπαρρηγόπουλο με την ενσωμάτωση του Βυζαντίου– αναδείχθηκε, στη συνέχεια, σε καθοριστικό στοιχείο της ταυτότητας του φοιτητή. Στο τέλος του 19ου αιώνα, στο πλαίσιο των ευρύτερων μεταβολών της φυσιогνωμίας του ιδρύματος και με την καταλυτική παρουσία του Σπυρίδωνος Λάμπρου, συγκροτήθηκαν οι ιστορικές σπουδές, και η ιστορική επιστήμη, προσανατολισμένη στα βυζαντινά και νεότερα χρόνια, απέκτησε περιεχόμενο και μεθοδολογία. Η στοχοθεσία της εμπλουτίστηκε στον Μεσοπόλεμο, με τη θωράκιση των φοιτητών εναντίον των ανατρεπτικών, και ιδίως των κομμουνιστικών, ιδεών.

Η έννοια του «εθνικού» κυριάρχησε στον επιστημονικό λόγο των καθηγητών της Ιστορίας, συνδέοντάς τον άρρηκτα με την πολιτική, στο μέτρο που και αυτός απέβλεπε, εν τέλει, στη δράση, στην εκπλήρωση των ελληνικών δικαίων, στόχος ο οποίος, ανάλογα με τη συγκυρία, δέχθηκε διαφορετικές ερμηνείες. Σε ένα νεότευκτο κράτος, χωρίς επιστημονική παράδοση, η διπλή θεσμική και συμβολική υπόσταση του Πανεπιστημίου, μοναδικού, έως το 1926, οργανωμένου φορέα γνώσης και διάδοσης της ιστορίας, συνέβαλε καθοριστικά στη διαμόρφωση της ιστορικής επιστήμης, σε μια διαδικασία πολύπλοκη, πολύμορφη, κάποτε αντιφατική και εξόχως πολιτική.

Δημήτρης Σπ. Τσερές,

Η μέση εκπαίδευση στη Λευκάδα (1829-1929). Επεξεργασμένα στοιχεία για τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές με τη βάση δεδομένων σε CD-ROM. Κατάλογος του Αρχείου του Γυμνασίου και του Ελληνικού Σχολείου

Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, αρ. 43, ΙΝΕ/ΕΙΕ,
Αθήνα 2006, 414 σ.

Το βιβλίο στηρίζεται σε εξαντλητική αρχειακή αναζήτηση, όλο το υλικό της οποίας έχει συγκεντρωθεί στο συνοδευτικό CD-ROM:

•Οι πίνακες κατά σχολικό έτος του εκπαιδευτικού προσωπικού του Γυμνασίου (1829-1960) και του Ελληνικού Σχολείου (1866-1929) και το αντίστοιχο αλφαβητικό ευρετήριο.

•Ο αλφαβητικός κατάλογος των μαθητών του Γυμνασίου (1829-1929) και του Ελληνικού Σχολείου (1866-1929), που περιλαμβάνει τον τόπο καταγωγής, το επάγγελμα πατρός, τα χρόνια φοίτησης κατά τάξη, την ηλικία, την ετήσια διαγωγή και το ετήσιο αποτέλεσμα του κάθε μαθητή.

Από τα δεδομένα αυτά προέκυψαν τα γραφήματα, που αποτελούν το δεύτερο μέρος του βιβλίου, και στα οποία αποτυπώνονται πολλαπλά στοιχεία σχετικά με τους εκπαιδευτικούς που υπηρέτησαν στο Γυμνάσιο και το Ελληνικό Σχολείο Λευκάδος στη διαχρονία 1829-1929, και, κυρίως, με τους μαθητές, που φοίτησαν στα σχολεία αυτά το ίδιο χρονικό διάστημα.

Στο πρώτο μέρος του βιβλίου -μετά από μια μικρή εισαγωγή στην ιστορία της εκπαίδευσης των Επτανήσων και του Ελληνικού κράτους- ο συγγραφέας επιχειρεί την εκτενή "ανάγνωση" των γραφημάτων, δηλαδή επιχειρεί να ερμηνεύσει τα φαινόμενα που αποτυπώνονται σ' αυτά. Συγκεκριμένα εξετάζονται: Τα τυπικά προσόντα των καθηγητών και των ελληνοδιδασκάλων. Ο αριθμός και οι ειδικότητες των εκπαιδευτικών που υπηρέτησαν στα σχολεία της μέσης εκπαίδευσης της Λευκάδας. Ο τόπος καταγωγής των εκπαιδευτικών. Η δυνατότητα πρόσβασης στα σχολεία της μέσης εκπαίδευσης της Λευκάδας και η ενδοσχολική πορεία του μαθητικού δυναμικού (προαγωγή και απόλυση-απόρριψη-διακοπή φοίτησης) σε σύγκριση μετά ομόλογα φαινόμενα σε άλλες περιοχές και στο σύνολο της ελληνικής επικράτειας. Η σχέση της πρόσβασης στην εκπαίδευση με την κοινωνική προέλευση και το φύλο των μαθητών. Ο τόπος καταγωγής των μαθητών: μαθητές από την πόλη - μαθητές από την ύπαιθρο και οι εκπαιδευτικές εισροές από άλλα μέρη της Ελλάδας. Η σχέση κοινωνικής προέλευσης και σχολικής επίδοσης των μαθητών.

Στο τρίτο μέρος του βιβλίου παρατίθεται ο κατάλογος του αρχείου του Γυμνασίου Λευκάδος (1829-1980) και του Ελληνικού Σχολείου Λευκάδος (1865-1929).

Κώστας Κατσάπης,

Ήχοι και απόηχοι. Κοινωνική ιστορία του ροκ εν ρολ φαινομένου στην Ελλάδα, 1956-1967,

Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς,

αρ. 45, ΙΝΕ/ΕΙΕ

Αθήνα 2007, 467 σ.

Πέντε δεκαετίες μετά την εμφάνισή του, το ροκ εν ρολ έχει αρχίσει να αποτελεί και στην Ελλάδα αντικείμενο ιστοριογραφικής πραγμάτευσης (ας θυμηθούμε δύο πρόσφατες σχετικές εκδόσεις, το βιβλίο του Μανώλη Νταλούκα, *Ελληνικό Ροκ. Ιστορία της νεανικής κουλτούρας από τη γενιά του Χάους μέχρι το θάνατο του Παύλου Σιδηρόπουλου 1945-1990*, Αθήνα 2006, και το βιβλίο του Νίκου Μποζίνη, *Ροκ Παγκοσμιότητα και ελληνική τοπικότητα. Η κοινωνική ιστορία του ροκ στις χώρες της καταγωγής του και στην Ελλάδα*, Αθήνα 2007). Αντικείμενο του βιβλίου αποτελεί η έλευση του ροκ εν ρολ στην Ελλάδα, το πλαίσιο μέσα στο οποίο απέκτησε μία απολύτως συγκεκριμένη σημασία, καθώς και τα εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για την ερμηνεία του.

Το ροκ εν ρολ υπήρξε μια μουσική και χορευτική μόδα που κατέκτησε τη νεολαία στα μέσα της δεκαετίας του '50. Παρά το γεγονός ότι σε ολόκληρο τον κόσμο προβλήθηκε ως κάτι το εντελώς καινούργιο, στην πραγματική, "γνήσια" εκδοχή του, το ροκ εν ρολ δεν υπήρξε τίποτε περισσότερο από εξέλιξη του ρυθμ εν μπλουζ. Το τελευταίο αποτελούσε κομμάτι της νέγρικης μουσικής, και ήδη από τη δεκαετία του '40 είχε υπάρξει ιδιαίτερα αγαπητό στους Αφροαμερικανούς των αμερικανικών μεγαλουπόλεων. Με την επιτυχία που γνώρισε το τραγούδι *Rock around the Clock* του Bill Haley, το ρυθμ εν μπλουζ έπαψε να αποτελεί πια αποκλειστική υπόθεση των Αφροαμερικανών, "εισήλθε" σε πολυπληθή λευκά ακροατήρια φανατικών νεαρών θαυμαστών, απέκτησε καινούργια καλλιτεχνικά είδωλα με διεθνή αναγνώριση (Elvis Presley, Little Richard, Chuck Berry, κ.λπ.) και έγινε παγκοσμίως γνωστό με ένα καινούργιο όνομα: ροκ εν ρολ. Τόσο στις Ηνωμένες Πολιτείες όσο και στις χώρες που το γνώρισαν ως μια νεανική, "έξαλλη" και μάλλον περαστική μόδα, η εμφάνιση του ροκ εν ρολ υποκίνησε μια έντονη πολεμική, καθώς θεωρήθηκε ότι η διάδοσή του

στη νεολαία είχε άμεση σχέση με την αύξηση της νεανικής παραβατικότητας, καθώς και με μια γενικότερη χαλάρωση των ηθών της νεολαίας.

Η ερμηνεία του ροκ εν ρολ στην Ελλάδα αποτελεί στόχο του βιβλίου. Θέση του συγγραφέα αποτελεί η άποψη ότι οι αντιδράσεις που εμφανίστηκαν εναντίον του υπήρξαν προσχηματικές, δεδομένου ότι υπέκρυπταν μια γενικότερη και ουσιαστικότερη ανησυχία σε σχέση με το μέλλον της ελληνικής νεολαίας την μεταπολεμική περίοδο, τις επιρροές που γνώριζε, την πολιτική της συμπεριφορά. Σε ό,τι αφορά την Αριστερά, το ροκ εν ρολ έγινε αντιληπτό και προβλήθηκε ως η αιχμή του δόρατος μιας επιχείρησης εξαμερικανισμού και πολιτικής ουδετεροποίησης της ελληνικής νεολαίας, ενώ για τους συντηρητικούς κύκλους της ελληνικής κοινωνίας το ροκ εν ρολ υπήρξε μια μουσική που είχε τη δυνατότητα να υποσκάπτει τη δύναμη και την επιρροή της (ελληνορθόδοξης) παράδοσης, οδηγώντας έτσι τους νεαρούς θαυμαστές του στον "κατήφορο" και το "παραστράτημα".

Άννα Αγγελοπούλου, Μαριάνθη Καπλάνογλου, Εμμανουέλα Κατρινάκη,
Επεξεργασία παραμυθιακών τύπων και παραλλαγών AT 560-AT699, <Γ. Μέγα,
Κατάλογος ελληνικών παραμυθιών 5>,
Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, αρ. 44, INE/EIE
Αθήνα 2007, 519 σ.

Το βιβλίο αυτό αποτελεί τον πέμπτο τόμο του καταλόγου των ελληνικών παραμυθιών με τον οποίο ολοκληρώνεται η επεξεργασία των "μαγικών παραμυθιών". Βασίζεται, όπως και οι προηγούμενοι τόμοι, στον κατάλογο του Γ. Α. Μέγα, του οποίου την κατάταξη ακολουθεί εν γένει, προτείνει ωστόσο για ορισμένα παραμύθια είτε κάποια διαφορετική κατάταξη είτε τη δημιουργία νέου τύπου ή υπότυπου. Λαμβάνει επίσης υπόψη την αναθεωρημένη έκδοση του διεθνούς καταλόγου παραμυθιών Aarne-Thompson-Uther (ATU) που εξέδωσε πρόσφατα ο καθηγητής Hans-Jörg Uther.

Το βιβλίο περιλαμβάνει και αναλύει τους τύπους AT 560-699 (μαγικά αντικείμενα AT 560-AT-649 - υπερφυσική δύναμη και γνώση AT 650-699). Χαρακτηριστικό στοιχείο της πρώτης ομάδας αυτών των παραμυθιών είναι η απόκτηση από τον ήρωα ενός μαγικού αντικειμένου (λυχνάρι, δαχτυλίδι, μύλο, σπαθί, κ.λπ.) που τον βοηθά να πραγματοποιήσει τις επιθυμίες του, να αντεπεξέλθει στις δοκιμασίες και να θριαμβεύσει στο τέλος κάθε ιστορίας. Στη δεύτερη ομάδα, ο ήρωας προικίζεται με μαγικές δυνάμεις (γνωρίζει τη γλώσσα των ζώων, είναι καρδιογνώστης ή δυνατός σαν αρκούδα, κ.λπ.) με τις οποίες πετυχαίνει τους στόχους του και φτάνει νικητής στο τέλος της παραμυθιακής του διαδρομής.

Αγαπούλα Κώτση,
Νοσολογία των παιδικών ηλικιών και της νεολαίας (20ός αιώνας),
Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, αρ. 46, INE/EIE
Αθήνα 2008

Οι εξελίξεις στην παιδική και νεανική νοσηρότητα και θνησιμότητα, όπως αποτυπώνονται από την ανάλυση της χρήσης των νοσοκομειακών υπηρεσιών από τους παιδικούς και νεανικούς πληθυσμούς, κατά κατηγορία νόσου και της θνησιμότητάς τους κατά αιτία θανάτου, στη διάρκεια του 20ού αιώνα, είναι θετικές για τη χώρα μας τόσο σε σύγκριση με τις αντίστοιχες εξελίξεις σε άλλες χώρες όσο και διαχρονικά. Η παιδική και νεανική νοσηρότητα και θνησιμότητα βρίσκεται σε μια καθοδική πορεία σε όλη τη μεταπολεμική περίοδο, αν και διατηρήθηκε υψηλή για ένα χρονικό διάστημα κατά την περίοδο αυτή, και αφορά όλες τις επιμέρους ηλικιακές ομάδες του παιδικού και νεανικού πληθυσμού και κυρίως τις μικρές ηλικίες, οι οποίες παρουσίαζαν πολύ αυξημένα μεγέθη σε όλη την προπολεμική περίοδο. Το παρόμοιο με το σύνολο του πληθυσμού νοσολογικό πρότυπο της προπολεμικής περιόδου αντικαταστάθηκε βαθμιαία με ένα διαφοροποιημένο πρότυπο κατά τη μεταπολεμική περίοδο, τόσο σε

σχέση με το σύνολο του πληθυσμού όσο και μεταξύ των επιμέρους ηλικιακών ομάδων του πληθυσμού αυτού. Οι εξελίξεις αποδίδονται σε πολλούς παράγοντες, ιατρικούς και μη, όπως αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ, των δαπανών υγείας, του ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού, του αριθμού των γεννήσεων σε νοσοκομείο και με την παρουσία γιατρού, στη βελτίωση της οργάνωσης των υπηρεσιών υγείας, στην πληρέστερη ανοσολογική κάλυψη, στις εξελίξεις στη φαρμακευτική θεραπεία και στα προγράμματα πρόληψης, στην αστικοποίηση του πληθυσμού, τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, των συνθηκών στέγασης, του επιπέδου εκπαίδευσης, κ.λπ., χωρίς να είναι δυνατό να προσδιορισθεί ποιοι είναι οι παράγοντες που, σε κάθε χρονική περίοδο, λειτούργησαν περισσότερο καθοριστικά και διαμόρφωσαν το σύγχρονο νοσολογικό πρότυπο.

Μετά από μια μακρά περίοδο, κατά την οποία η μείωση της θνησιμότητας και η αντιμετώπιση της ασθένειας των παιδιών και των νέων ήταν το κύριο μέλημα της υγειονομικής πολιτικής, η θνησιμότητα για τις ομάδες αυτές είναι πλέον χαμηλή και σοβαρές χρόνιες παθήσεις είναι σπάνιες. Ωστόσο, ένα νέο φάσμα νοσηρότητας, ψυχολογικο-κοινωνικών συνθηκών και τρόπου ζωής διαμορφώνουν ένα δυσμενές πλαίσιο για την ευημερία της ομάδας αυτής του πληθυσμού, και οι δείκτες νοσηρότητας και θνησιμότητας ίσως να μην επαρκούν πλέον για να απεικονίσουν την κατάσταση υγείας του παιδικού και νεανικού πληθυσμού, ενώ το νοσολογικό πρότυπο στο τέλος του 20ού αιώνα δίνει μια νέα διάσταση στην έννοια της υγείας, η οποία θα πρέπει να καλύπτει τόσο τη φυσική κατάσταση όσο και την ψυχολογική λειτουργία και τις κοινωνικές σχέσεις. Το θέμα αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία, καθώς η μετάβαση από την παιδική ηλικία στην ενήλικη είναι μια περίοδος κατά την οποία μπαίνουν οι βάσεις για την κατάσταση της υγείας στη μελλοντική ζωή, και η αντιμετώπιση και ο χειρισμός των προβλημάτων που αναφύονται στην περίοδο αυτή αποτελούν πρόκληση για τις κοινωνικές και υγειονομικές υπηρεσίες, για την ανάπτυξη κατάλληλων πολιτικών που θα διασφαλίσουν υγιείς πληθυσμούς στο μέλλον.

**Ιωάννα Παπαθανασίου,
με τη συνεργασία των Πολίνας Ιορδανίδου, Άντας Κάπολα,
Τάσου Σακελλαρόπουλου, Αγγελικής Χριστοδούλου,
Η Νεολαία Λαμπράκη τη δεκαετία του 1960.**

Αρχειακές τεκμηριώσεις και αυτοβιογραφικές καταθέσεις.

Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς, αρ. 47, ΙΝΕ/ΕΙΕ,
Αθήνα 2008

Η "Δημοκρατική Νεολαία Λαμπράκη", η πλέον δυναμική συνιστώσα του νεολαιίστικου κινήματος των χρόνων 1964-1967, αυτή η οργάνωση-μύθος αλλά και ένας, πρακτικά, "αδιερεύνητος χώρος", τοποθετείται στο επίκεντρο της συγκεκριμένης προσπάθειας. Η πρωτοβουλία που αναλήφθηκε στο πλαίσιο των ερευνητικών προγραμμάτων του Ιστορικού Αρχείου της Ελληνικής Νεολαίας (ΙΑΕΝ) είχε ως στόχο τη δημιουργία μιας άρτιας υποδομής ικανής να αποτυπώσει, ευκρινώς, την ιστορική διαδρομή της ΔΝΛ. Τα αρχειακά τεκμήρια και τα διάφορα ίχνη, που άφησε η οργάνωση στη βραχύβια ύπαρξή της, αποκαθίστανται στις χρονικές ακολουθίες τους, γίνονται προσιτά και διασταυρώνονται, για πρώτη φορά, με τις μνήμες των ηγετικών της στελεχών. Στη λογική αυτή, ο ανά χείρας τόμος πρέπει να χαρακτηριστεί εξ αρχής ως μια έρευνα που εκβάλλει στην ίδια την έρευνα, σαν μια απόπειρα που στοχεύει πρωτίστως στην τεκμηρίωση συνδέοντάς την με την ιστορική προβληματική.

Τη σύντομη εισαγωγή που εκθέτει το σκεπτικό της έρευνας ακολουθεί ένα ιστορικό σχέδιο των πολιτικών νεολαιών της Αριστεράς που κράτησαν το "νήμα της συνέχειας" από τα τέλη του εμφυλίου πολέμου μέχρι τη δικτατορία της 21ης Απριλίου 1967. Η ΔΝΛ αποκτά, στο πλαίσιο αυτό, τη θέση που της ανήκει μέσα από τη συνεχή ανάκληση του σταθερού τεκμηριωτικού πλαισίου το οποίο ακολουθεί και διαρθρώνεται σε τέσσερα μέρη: 1. Στην αναλυτική παρουσίαση του αρχείου του Κεντρικού Συμβουλίου της οργάνωσης, που απόκειται στα ΑΣΚΙ και αποτελεί τμήμα του Αρχείου της προδικτατορικής ΕΔΑ. 2. Στη συστηματική καταγραφή του συνόλου των εντύπων της και στην αποδελτίωση των σειρών του περιοδικού *Τετράδια της Δημοκρατίας* και της εφημερίδας *Η Γενιά μας*. 3. Στις αποδελτιώσεις της εφημερίδας *Η Αυγή*

σε θέματα που αφορούν τις δραστηριότητες της οργάνωσης όπως και αναφορές που σχετίζονται με τις εκτιμήσεις του κόμματος της ΕΔΑ και των πολιτικών αντιπάλων της για τη ΔΝΛ. 4. Στην παρουσίαση σύντομων αυτοβιογραφικών συνεντεύξεων με τα μέλη του Κεντρικού Συμβουλίου και της Εξελεγκτικής Επιτροπής της οργάνωσης.

Ένα εξαντλητικό χρονολόγιο για την περίοδο Ιανουάριος 1963 - Απρίλιος 1967 συμπληρώνει τις θεματικές ενότητες και, συγκροτούμενο σε τρία επίπεδα –δραστηριότητες της νεολαίας, ελληνική πολιτική σκηνή και διεθνές πολιτικό πλαίσιο– φιλοδοξεί να συστοιχήσει τα δεδομένα της εποχής και να διευκολύνει τον χρήστη. Τέλος, την έκδοση συνοδεύει, ένθετος στο οπισθόφυλλό της, ψηφιακός δίσκος στον οποίο περιλαμβάνεται η αναλυτική βάση δεδομένων που συγκροτήθηκε με βάση τις εγγραφές για τους Λαμπράκηδες στην εφημερίδα Η Αυγή.